

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی آذری
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

ایکینجی ایل صایی ۱۰ (آردیجیل صایی ۲۱)
سال دوم شماره ۱۰ (شماره مسلسل ۲۱)

دی ۱۳۵۹
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
2nd Year No.10 (Serial No 21)
Jan. 1981

Adress: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

- ۱- دیلیمهز: دوکتور حمید نطقی ۳
- ۲- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش (۱۸): دوکتور جواد هیئت ۱۱
- ۳- نسیمی یارادیجیلیغی و کلاسیک شرق شعرى (۳): پرفسور غ. بیگدلی ۳۰
- ۴- حضرت علی نین اوگودلری: ضیاء شا کر-ع. منظوری خامنه ای ۴۰
- ۵- کرج خاطره سی: استاد شهریار دان ۴۲
- ۶- گنجیک: دوکتور حمید نطقی ۴۳
- ۷- یانیرام من: ح. م. ساوالان ۴۴
- ۸- چوخدان یا نیرام من: غلامرضا انزابی پور (انزاب) ۴۵
- ۹- آنا دیلین دستانى: میر (هدایت) حصاری ۴۶
- ۱۰- آیریلیق نقدر درد دلی دیر: ر. دقیق (جادنیکو) ۵۲
- ۱۱- آیریلدی: سؤنمز ۵۹
- ۱۲- حکایه: قاسم جهانی (قیاس) ۶۱
- ۱۳- بررسی درباره دده قورقود (۵): علیرضا صرافى ۷۰
- ۱۴- میرزا ابوالقاسم ضیاء العماء: صمد سرداری نیا ۷۵
- ۱۵- یوسف ضیاء (دلخون): ت. پیرهاشمی ۷۹
- ۱۶- سلام اولسون: م. بی ریا ۸۱
- ۱۷- قاری: حبیب ساهر ۸۲
- ۱۸- دنیا ساحه غم دیر: شیروانلی محمد هادی ۸۳

توجه

اؤز ديليني و ادبياتيني، شوميه نلره عار اولسون

۱- ادب خزينه سي

غزل، مشوي، قصيده، باياتي، عاشيقلار سوزو، لايالار، آتالار سوزلري، حكمتلي سوزلر مثاللار و تامچاچالاردان عبارت اولان ۳۵۴ صحيفه ليك ادب خزينه سي كتابي آنا ديليميزد چاپدان چخميشدير.

اثرى توپلاييب چاپا حاضر لايان علسى اصغر خرم شانجانلى و رداكتورو دكتور غلامحسين بيگدلى دير. اثرى دانشگاه قارشى سيندا كتاب ساتلاردان آلايلير سينييز.

۲- آذرى فولكلور صفحه لري چاپدان چيخدى: دوكتور س. جاويد طرفندى هر آي نشر انديلمگه باشلايان آذرى فولكلور صفحه لري نين مقصدي ممكن اولان قدر چاپ اولونمايش آذرى فولكلور لاريني تدريجا بو صفحه لرده چاپ اتمكدير.

۳- آذربايجان ادبيات تاريخي نين ۲۰- نجي عصر فصليني يازماقلا مشغول اولدو. غوموز اوچون بو عصرده كي جنوبي آذربايجان شاعر و يازيچيلارين ترجمه ي حال و اثرلرينه احتياجيميز واردير. بوتون شاعر و يازيچي و آذرى ادبياتيله ماراقلانان همشهريلر يميزدن بو باره ده يوزه يارديمچي اولمالارينى و اؤز ترجمه ي حال و اثرلريندن نمونه لرله برابر قانديقلاري ديگر شاعر لريميزين ده ترجمه ي حال و اثرلريندن نمونه لر گؤندرمه لريني خواهش انديرك «وارليق»

۴- خواستاران اشتراكى توانند ميلغ آيونخان ساليانه (۸۰۰ ريال) را از نزديكترين شعبه هريك از بانكها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانك ملي ايران (شعبه دارپوش خيابان بهار) واريژ نمايند و رسيد آنرا بضميمه نشاني خود بآدرس مجله (خيابان مصداق - كورچه بيدي - شماره ۱۷ - تهران) ارسال فرمايند.

۵- شماره هاي گذشته مجله وارليق را مي توانيد از دفتر مجله و يا كتابفروشي هاي مقابل دانشگاه تهران تهيه نمايند.

۶- جلد اول تاريخ ادبيات آذربايجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ ميلادي تحت عنوان «آذربايجان ادبيات تاريخينه بيرباخيش» از چاپ خارج شد همشهريله ي علاقمند ميشوانند از انتشارات فرزانه و ياساير كتابفروشي هاي مقابل دانشگاه خريداري و يا با پرداخت ۳۰۰ ريال توسط آدرس بانكي مجله و ارسال رسيد آن بدفتر مجله يكجمله از اين كتاب را تهيه نمايند.

۷- مجموعه ده شماره ساليانه مجله در يك جلد منتشر شد علاقمندان ميتوانند هرچه زودتر قبل از اتمام آن از دفتر مجله و يا انتشارات فرزانه و ديگر كتابفروشي هاي روبروي دانشگاه تهيه نمايند.

وارلیق

آیلاق فرهنگنی تورکجه و فارسجا نشره
مجله ماهانه فرهنگنی فارسی و ترکی آذری

ایکیینجی آیل، مایی ۱۵ - دی ۱۲۵۹

دوکتور حمید نطقی

دیلیمیز

"ایکینجی دنیا حربیندن بیرآز قاباق بیر- بیریندن آیری اولاراق
انجام وئريلمیش ایکی دیل احصاییه و حسابلاما سینا گوره، یئر اوزونده
۲۷۹۶ دیل یا شامیش و یا شاماقدا دیر، لهجه لر بومایی یا داخل دگیلدیر،
بو ۲۷۹۶ یا شایان و یا خود اولو دیل متعدد "عائلة" لره آیریلیر: هند-
اوروپا، عائلة سیندن ۱۳۲ دیل، حامی - سامی: ۴۶، اورال و فین - اوقور:
۳۲، آلتای: ۳۲، ژاپون و کوره (کره): ۲، بائسکیمو- آله اوت: ۲۴، قفقاز: ۲۶،
ایبهره- یاسک: ۲، ائون - آسیا: ۲۹، اسکی سیر: ۱۲، یوروش - اسکی و یا ها -
جونا: ۱، دراوید: ۲۶، آندامان: ۱۲، چین - تیبِت (تبت): ۱۱۵، لا - تی:
۱، جنوب شرقی آسیا: ۵۲، ماله زیا - پولی نه زیا و یا خود اوسترونه زیا: ۴۶۳،
یابوآ: ۱۳۲، آوسترالیا (استرالیا): ۹۶، سودان - گینه: ۴۳۵، بانتو: ۸۶،
هوتنه نتوت - بوشمان: ۶، شمالی آمریکا: ۹۶، جنوبی آمریکا: ۷۸۳ دیل."
یوخاریا نقل ائتدیگیمیز سطرلر، دیلچیلیک عالمی (دیلاچار) ین
"تورکی دیلینه عمومی بیر نظر" عنوانی ایله یازدیغی تدقیقاتی نیین
مقدمه سینده دیر. بیز بوقیمتلی آختاریملارین آوز دیلیمیزه ربطی اولان حصه
لریندن قیما لتیلمیش پارچا لار کؤچورمک ایسته ییریک، بو تدقیقات اوخو
چولاریمیزین بیرچوخ سوال لارینه جواب وئریر، و دیلیمیزین یئرینی و
وضعینی آیدینلا دیر.

یوخا ریدا ما ییلان دیل عاقله لرینین دوردونجوسونه دقتی نیزی چکمک ایسته ریک ، مؤلف دعییر :

" دنیا دیللی تصنیف (تقسیم بندی) اقدیلیرکن، بیرجوخ دفعه ، دیل قروپو (گروه) آدی اولاراق "آلتای" و "اورال - آلتای" ، بونلاری تدقیق اقدن دیلچیلیک شاخه سی اولاراق دا " آلتایستیک " و " اورال - آلتایستیک " اصطلاحلارینا راستلانیلیر. اصلی بیرجغرافیا اصطلاحی اولان آلتای آدی (چین جه سی: کین - شان) ، دیلچیلیگه صونرا دان گیرمیش بیر اصطلاح دیر و گئنیش معناسی ایله آلتای اولوسلارینین (قوملارینین) ، یعنی تورک لرین، موغوللارین و اوزلرینی اوهنکی شکلینده آدلاندیران تو - نقوزلارین (مانچولارلا بیرلیکده) - بعضی دیلچیلر گوره ده علاوه اولاراق گوره لی لرین ، حتی ژاپونلارین - دیل لرینی بیریشره توپلایان دیل لر قورو - پونو بیان ائدر . "

" اصل آلتای تورپاقلاری آنجاق ۱۹۷۰۰۰ کیلومتر مربع ایسه ده ، بو دیل لری دانیشان قوروپلار ، شرق ایله جنوب شرق (و داها گئنیش بیرر اؤلچوده) غربه ساری یاییلمیشدیر . . . بونلار دان مانجو دیلی ژاپون دینزینه ، قالموقچا خزر دینزی قیراقلارینا ، تورکجه ده شمال بوز دینزینا آدریا دینزینین ساحل لرینه قدر یاییلمیش ، او بیر طرفدن ده اورال لاری آشاراق وولقا دا یئرلشمیشدیر . آخین اقدن قوشونلارلا بیرلیکده ، آلتای دیل لری وخصوصا " تورکجه ، بالکانلاردا ، ایچ و شرقی اوروپا دا ، شمال قریقا دا ، یاخین شرق ده ، ایران دا و هندوستان دا دایاییلمیشدیر . . . بو آرادا مانچولارین بیر بؤلگوسو اوز آنا دیلینی بوراخیب وچین جه دانیشیر . هر اوچ دیلین هر بیر یسی (تورکجه ، موغولجا و تونقوز - مانجوجا) ، تورکجه باشدا اولماق اوزره بیر مدنییت ، ادبیات و دولت دیلی اولموشدور "

یئنیه سی و اورخون آبیده لرینده کی گؤک تورکجه ، هوچو و تورخان یاخینلاریندان چیخان اویقورجا و مختلف تورک لهجه لرینده کی ادبی اثرلر ، قیرقیزجا دا کی ماناس داستانی کیمی رنگین خلق ادبیاتی ، یجه نک کشیه لری ، قومانلارین یازیلی اثرلری ، قاراخانلی ، خوارزملی ، جاغاتای ، اوزبک عثمانلی ، آذری ، تورکمن و سایر ادبیاتلاری داتورک دیل لرینین اهمیتی نی گؤسته رن شاهدلردر . "

مؤلف بومقدمه دن صونرا اورال - آلتای عاقله سینین ایچ بؤلگوسونو

آبدینلادییر: اورال - آلتای عاقله سی ایکی به بولونور: اورال و آلتای.
آلتای ایسه ۵ شاخه اولور: تورک، موغول، تونغوز و بیرده بونلارا بعضا
اضافه ایدیلن گوره و ژاپون.

داها ایره لیده، مؤلف، بوقروپون هر بیر سی حقیقده اطرافلی اضا-
حات و ثریر، از جمله تورک دیللیری باره ده، مفصل تدقیقاتینا بقله باشلاپیر:
"بودیللرین جوخ اسکی اولما سينا رغما" ... (تورک) آدین-
T'OU-KIUE شکلنده کی ترانسکرپسیون ایله، ایلک اولاراق آلتیجی عصرده
چین منبعلرینده راستلانیپ، بؤکلهمه تین اصلی موغولجا تورک سوزونون جمع
شکلی (تورک - اوت) اولسا گره کدیر، تورکجه ده کی اساس شکلی "قوت" معنا
سینا گلن "توروک" کلمه سی دیر....

عالم (دیلاچار) بوشدان صوراً اون بوشینجی عصردن بری تورک دیل
لری تین تصنیفی شکیللرینی بیر- بیر تدقیق ائدیر و بو آزادابیر جوخ
عالملرین بوساحه ده کی چالیشمالارینی ایضا حا "چالیشیر، نهایت مختلف
تورک دیللریندن بحث و اونلاری بیر- بیرله مقایسه ائتدیکن صوراً،
تدقیقاتی تین اوچونجو بؤلگوسونده "اوغوز تورکجه سی" نی اله آلیپ،
کتابدا، اوغوز دیللری تین ده تاریخی و جغرافیائی خصوصیت لری تین
آلتایلدیقدا ن صوراً نهایت بوسطرلری اوخویوروق:

"کرونولوژی (زمان و تاریخ) به گؤره، اوغوز لهجه لری تین اسکی اورتا
ویقتی چاغلاری واردیر، بیزه گؤره، بونلاردا ن اسکی اوغوزجانی، اسکی تور-
کجه (کوک تورک: ۵ - ۸ نجی عصرلر و کلاسیک اویقور: ۸ - ۹ عصرلر) دئدب
یگیمیز دیلده گوروروک، بوا یکی لهجه تین هر بیر مدنییت و یازی دیلی
اولموشدور (۶ - ۹ نجی عصره قدر). بو دؤورون صونلاریندا اوغوزجا (یقتی
سه ی و تالاس کتیبه لری) اسکی قیرقیزدان (۹ و ۱۰ نجی عصرلر) متاثر
اولابیلر، او بیر قوشی لهجه لر حقیقده اساسی بیلگی میز یوخدور.

باسکا گوف، بیر طرفدن کؤک - تورک و کلاسیک اویقورجا یا "اویقور -
اوغوز" قروپو آد و ثریر سه ده "اسکی اوغوز" اصطلاحینی داها گنج
(۹ - ۱۱ نجی عصرلر) بیر زماندا ظاهرا ولموش اون - اوغوز، دوققور -
اوغوز جماعتی تین دانیشدیغی دیل ایچون ایشله دیر، باشقا یئرده ده
"اورتا اوغوز" (۸ - ۱۳ نجی عصرلر) دئیر، تحسین باشقو اوغلو ایسه
"اسکی اوغوز" اصطلاحینی، قاراخانلی دؤورونده (۱۱ - ۱۲ عصرلر)،

"اورتا اوغوزجا" اصطلاحینی دا خوارزم (۱۲ - ۱۳ نجی عصرلر) دورونده دانیشیلان و اسکی عثمانلیجانی قایناغی (منبعی) اولان اوغوزجا ایچون ایشله دیر، لکن مادامکی ۷ - نجی عصرده دوققوز اوغوزلارین دیلیینی اوغوزجا ماییریق، اسکی اوغوزجا اصطلاحینی بونلار ایچون ایشلتمه میزدوقرو اولار، بونا گوره اسکی عثمانلیجانی قایناغی "اورتا اوغوزجا" اولایلر، بعضی دیلچیلر، مثلا "سووه تئورکولوقلاری، ملی دیللرینین قایناقلارینی "اسکی" صفاتی ایله وصف ائدیپلر، اسکی اؤزبکجه (جاغاتایجانی صون دورو) کیمی... بیزیم تئرمینولوژی (اصطلاح شناسی) میزه گوره، اورتا اوغوزجا یا گلینجه، بونون یادگارلارینی تک - توک کلمه و قیما متن لر هالینده، باشلیجا "کاشغری" ده گوروروک".

تدقیقات دا، بیرنجه صیفه صونرا "یخنی اوغوزجا" اولاراق آذربایجان عثمانلی و تورکمن تورکجه لری بحث موضوعو اولور. مؤلف مختلف نظریه لری ماییب - تۆکور، بیز بومقایسه لی و ماراقلی بحثی آتلیاراق اؤز دیلیمیزین بحث اولدوغو بولگویه گلیریک، بوقسمتدن، بیزیم ایچون، داها تفصیلاتلی "نقل قوللار" گتیرمه کی مناسب گوروروک (صیفه ۱۰۵ و صونلاری)

... اسکی آذری تورکی، هئج اولماسا باشلانغیج ایللرینده اسکی عثمانلیجا ایله موازی، داها دوققوزلایچ - ایچه بیردیله اییدی بعلالوه آذری تورکی خصوصیتی دخیلین بعضی حال و علامتلر اسکی عثمانلیجا دا وارید شجه کی غربی اوغوز خصوصیت لری ۱۵ - نجی عصرده جاغاتایجا دا، حتی ۱۸ مصررقی اوغوزجا سیندا اد تاپیلار. اوغوز خصوصیتلرینه ایسه شرق ده تا ۱۲ - نجی عصرده احمدیسوی ده ۱۳ - نجی عصرده "مبادی السلوک" دا را - ستلانمیش دیر. ۱۳ - نجی عصرده کی "قصه یوسف" ی بوباخیمدان (نقطه نظر) دقته لایق دیر. آذری تورکی خصوصیتلرینه گلینجه، نواشی ده جاغاتایجا تاپماس مین شکیلین یانیندا، آذریجه تیپینده تاپمانام، آلورمین ایله برابر آلیرام، آلمیش مین ایله برابر آلمیشام کیمی شکیللر واردیر. بونا مقابل تورکمنجه دیل خصوصیتلری "محبت نامه"، "معین المرید"، "خسرو و شیرین" کیمی ۱۴ - نجی عصر خوارزم اثرلرینده گۆزه چاربار، ۱۵ - نجی عصرده "رونق الاسلام" و "بوزا وغلان" کیمی اثرلرده داها غلیظ له شیر واصل تورکمنجه، گئنه جاغاتای عرفه دتلریندن تامیله

قور تولما میش اولماقلا برابری ۱۸ - نجی عصرده باشلار، لکن همین عصرده
مخدوم قلینین دیوانیندا، مثلا " گینه بیلیمیم تیپینده آذری خصوصیت
لره راستلانیر، غربی اوغورجانین قالان ایکی شاخه سینده گلینجه، ایلک
عصرلرده عثمانلی اوغورجاسی و آذری اوغورجاسی دقیقه قطعی بیر فرقان
سیزدیر، چونکی بو بؤلونمه صونر کی سیاسی شرطلره و یونا گوره ده آیری-
آیری دیل انکشافلارینا دایانار، هرایکی شاخه نین ایندیکی خصوصیتلری،
اسکیدن عمومی و مشترک استقامت حالینده واریدی، بونلار صونرا دان بیر
شاخه ده داما چوخ انکشاف ائتدی، او بیری شاخه ده ایسه کورلاشدی، (دیلاچار
آذری تورکجه سی، تورک دیل قورومو سقری سی، مایی ۱۲ - ۱۵، ۱۹۵۱) بیر
قسم خصوصیتلرده هرایکی شاخه ده آیری - آیری اولاراق، شبهه سیز
صونرا دان قازانیلمیش در .

غرب اوغورجانین ان اسکی تمثیلچیلریندن اولان سلجوق تورکجه سینده
(سلطان ولد دیوانی - ۱۳ - نجی عصر) آذری تیپینده آنلاما زام، بیلیم
(مولانا دا مثلا) جاغاتای تیپینده من سویلدرم ده واردیر) کیمی شکل
لر قاپیلار، اسکی عثمانلیجا متن لرده ده مثلا "یونس امره" دیوانیندا
(۱۴ - نجی عصر) همین تیپ ده اولمو شام، "سپیل ونوبهار" دا (۱۴ - نجی
عصر) دوشمیشم شکل لرینه راستلانیر، گینه یونس امره ده ایلدیریم،
ایلدیز، "فرهنگنامه" ده (۱۴ - نجی عصر) ایحشاق (یوموشاق)، ایلان ..
کیمی آذری تیپینده - "ی" سیز - شکل لر کچر، آذری جه ده انکشاف ائتمیش
اولان "بواستقامت لر" (جهات، جهتلر) اسکیدن عمومی غرب اوغورجانا واریدی
یونا مقابل ... "ده قورقود" (۱۴ - نجی عصرین باشی) وقاضی برهان
الدین "دیوان" ی (۱۴ - نجی عصر) اله آلینا جاق اولارسا، اورا دا آذری
خصوصیتلرین تام اولما دیغی گوزوله کدیر، مثلا "ده قورقود" دا آذری
تیپینده ایلدیریم، ایلدوز، آغ، کیچی (کیچیک)، کچیم (کچیم)
من، منی یا خشی، یوخ، اولدورمیشم، دانیشماق، کیمی شکل لرین یانیندا
ایندیکی آذریجه ده ایما یان ییگیت (ایگیت)، یوخه (اوجا)، ... گیده -
یورور (گفدیر) تیپینده عثمانلی خصوصیت لرینه یقروقریلمیشدیر .

قاضی برهان الدین ده اوغ (اوق)، گورورم، اقدورم، ... دویا مازام،
آلمیشام ... شکل لری اولدوغو حالدا، بوگونکو آذریجه خصوصیتلرینه
ایما یان بیر شکلده، مثلا "من یفرینه بن، منیم یفرینه بنیم، اور"

یفرینه یوز (صورت)، اورهک یفرینه یورهک ایشله دیلمهشدیر...

عالم (دیلاچار) دان نقل اتمکده اولدوغوموز بوسوزلره بورادا -
کیچیک بیر پارانتته ز آچماق مجبوریتینده ییک :

بودیل خصوصیت لرینه بیرپارا عالمز چوخ ویغضی لری ایسه داها آز
قیمت و فرمیشلر، بودا علمی مسئله لرده "اینجه اله مک وصیخ توخوماق" ین
هایت لزوملو اولدوغوندان دیر، نتیجه کی، یازیمیزا اساس اولان دیلاچارین
تدقیقاتیندا، همین دیل خصوصیتلرینین اهمیتی چوخ بؤیوک گؤستر -
یلیر و آدی کتچن اثرلرین هانسی دیله ماید اولماسی قارشیسیندا سوال
اشارتی قویولور، باشقا عالم لرین ایسه مدنی ارثیه مز اوزه ریئده گینه
ده درین و اطرافلی تدقیق لری و بونلاردان چیخا ر دیقلاری نتیجه لر، مکسنه
اولاراق "دده قورقود" وقاضی برهان الدین ین "دیوان" ینین بیرمه ماید
اولدوقلاریندا شبهه یفری بورا غمیرلار، بوبحثلر دوام ائتدیکجه، فارس
شووه ینست لری و اونلارین اموزوموزدن اولان اورتاقلاری (شریک لری) "گو -
رپو آلتیندان دلیک تا پار" کیمی، فرصتی غنیمت صایا روموزون مجراسینی
دگیشدیره رکه، ادبیات، دیل و وارلیغیمیزی کؤکوندن دانما فا قدر گفدیر -
لر، بو غرضکا رلیقلارین حسابی، تدقیقاتدا یفری اولان "علمی شبهه" لر -
ین حسابیندان آیری دیر.

دیلاچار و بوباب دا اونون کیمی دوشونن عالمنر بونقطه لره دایانا -
راق، مثلا "دده قورقود آذریجه دگیل، بواثرین آذربایجانلیلارلا علاقه
سی یوخدور" دئمک ایسته میرلر اونلارین فکرلریندن چیخا ریلاراق ان نه
نتیجه آنجاق بئله اولاییلیر: دده قورقود آذری تورکی نین هنوز غربی
اوغوزجا نین بنیه سینده تورکیه تورکجه سیله برابرجه یا شادیغی دمووره
متعلق دیر، "بوسوز بیزیم ادبی وارلیغیمیزین بیرباشقا صورتده تاییید
دیرو دده قورقودین بیزیم اموزمالیمیز اولدوغونا ان کیچیک شبهه
کؤلگه سی ده سالماز، بو، اولما آذری جه نین تورکیه تورکجه سین
نه زمان فرق لهشمه سی و بو آیریلما نین دده قورقوددان اول یا صونرا
واقع اولدوغو بحثینی آچار، بوبحثین نتیجه سی بئله اولار: اگر دده قور -
قود بوا یکی تورکجه نین آیریلما سیندان قایاق دمووره مایدایسه بوا بیده
هم بیزیم و هم ده تورکیه تورکجه سی نین اورتاق مالی دیر، یوخ، اگر دده قور -
قود بوفرک لهشیدن صونرا یا متعلق ایسه، دئمک اثرتما ما "آذری تورکیسی

دیلینه مایه دیر، آیدین دیرکی، هر حالدا " دده قورقود " وقاضی برهان الدین
بن " دیوان " نین بیزیمکی اولدوغوندا هر صورتده کیمسه نین شبهه سنی
بوغدورو غرضکارلارین اقله دیگی ایش علم نامه " ساخته کارلیق " دان
باشقا بیرشئی دگیل دیر.

گینه عالم (دیلاچار) بن سوزلریندن مهم نقطه لرین نقلینه دوام ائدیر
یک (صحیفه ۱۵۷ و دوامی) :

... قری اوغوزجانین ایچه ریسینده آذری وتورکیه تورکجه سی شاخه -
لرین آیریلماسی بوندان (یعنی دده قورقود و قاضی برهان الدین
" دیوان " نین تالیفی زمانیندان) صونرا در حتی دیل باخیمیندان
(نقطه نظریندن) آذری ماییلان فضولی (۱۶ - نجی عصر) ده بقله آذریجه -
یه او یغون من ، منی ، ایلدرم ، بیلگه زم ، دوشمیشم ، هانسی ، قانده (هارادا) ،
اوزگه ، یا خشی ، آغ ، اوخ ، یا خماق ، تک (کیمی) دوتماق (توتماق) کیمی -
مایه سیر سوزلره قارشی عثمانلیجا تیپینده ده بن ، بنی ، بونجا ، بین ،
یوز (صورت) ، بیگیت ، بوزماق (بوزماق) کیمی شکیللرایشله دیلمیشدیر
همین عصرده یا شامیش اولان حبیبی ده ده آذریجه خصوصیتی ماییلان
گوروم اولسون ، آغلایاسی در (آغلایا جاقدر) ، ایل تیپینده کلمه لرنا بیلما
قلا برار ییلدیز (اولدوز) ، یوز (اوز) ، بنیم (منیم) کیمی اویمازلیقلار
دا واردیر ، ایلک آذری شاعرلرینده گورولن آذری دیل خصوصیتلری نین
ضعیفلیگی بعضی لرین فکرینجه بوشاعرین عثمانلی - آذری لهجه لرین
سرحدینده یختیشمیش اولماسی ، بعضی لرین فکرینجه ده متن لرین صو -
تراکی مستمنخ لر طرفیندن عثمانلیجا یا اویدورولماسی احتمالیلری یله
آچیکلانما یا چالیشیلیرسا دا ، اصل سبب بو خصوصیت لرین اودموده قطعی سیر
فرق اولراق هنوز بلیرمه میش اولماسی در .

فضولی ایله حبیبی دن صونرا آذریجه نین خصوصیت لری گفت - گفته
فلیط له شمش ۱۸ - نجی عصرده ملا پناه واقف ۱۹ - نجی عصرده میرزا
فتحعلی آخوندزاده ، حق و فردی ، ما برکیمی خلق دیلینده یاخین بیر یازی
دیلی ایشله دن یازیچیلاردا تام اولراق اوزونو گوسترمیشدیر . کلاسیک
دئورده آذری یازیچی لارین خلق دیلینده یا ناشما میش و آنجا ق آرا -
میرا اونا مجذوب اولمالارین احتمالیه ده ، قسما " اسکی اثرلرده کی

آذری خصوصیتی آزیغینی وقاریشیقلیغینی اچیلا یا بیلیر. اسکی دئورلر ده کی آذری خلق دیلینی بیلمه دیگیمیزدن و بو حکملری آنجا ق یازی دیلینه دایاناراق وئره بیلدیگیمیز ایچون، بونلاردا قطعیت آختارماق اولماز. بئله اولماقلا برابر، قطعی اولاراق سؤیله نه بیلرکی، اسکی عثمانلیجا دا گئورولن بیرچوخ خصوصیتلر تورکیه ده، صونرا دان یوخ اولدوغو و پادگیشدیگی کیمی، عمومی غربی اوغوز جانیین بیرچوخ خصوصیت لری ده آذریجه یه کئچمه میش، و سیاسی شرط لره وایکی شاخه نین آیری - آیری انکشافینا یاردیم (کؤمک لیک) ائتمیشدیر.

ملاپناه واقف ده کی آذریجه نین خصوصیتی نی گؤسته رن مختا تشزلی کیه ریک (کیرپیک)، ترپنمک (تیره نمک)، "کیمی" معنا سینا تک (ایسلان تک) آخوندزاده کی مختا تشزلی آرواد (آوراد، مورت) ی - سیزا ولدوز حق وئردی ده کی اوجا، ایل، صا برده کی اوره ک آذری تیپینده ایسه لرده بونلاردا بئله ی - لی یوزوک، یوره ک، بیل شکیللر هر دن بیرکئچمکده دیر. آذریجه یه خاص چاشنی سینی وئره ن ساده جه بئله تک باشینا آلینان کلمه لر دگیل، عمومی شیوه دیر. بئله اولماقلا برابر، یوخا ریدا نمونه لر وئریلدیگی کیمی، آذری لهجه سی تورکیه تورکجه سیندن تما میله آیریلماش دگیل دیر، خصوصیه آنا طولی شیوه لر یله، اورتاق خصوصیتلر گؤسته رمکده دیر.

یوخا ریدا دیلچی (دیلاچار) ین "تورک دیلینه عمومی بیر باخیش" عنوانلی تدقیقاتیندان نقل ائدیگیمیز پارچا لار گلن مقاله میزده عمومیتله بیر "چارچیوا" تشکیل ائتمکده دیر. اورادا آذری تورکیسی نین خصوصیتلرینی بیر - بیر گئنه آدی کئچمیش ائردن پئری گلدیکده تورکمن - جه ر تورکیه تورکجه سیله مقایسه لر ائده رک قید ائده جکیک، بئله جه دیلیمیزین خصوصیت لری ایله داها دریندن تانیش اولماق ایسته یین لره کیچیک بیر یاردیم ائتمیش اولاجاقیق.

آذربایجان ادبیات تاریخچه پیر باخیش

(۱۸)

یازان: دکتر جواد هبنت

محمد سعید اوردوبادی (۱۹۵۰ - ۱۸۷۲) - آذربایجان سوویت ادبیات
تیندا تاریخی رومانلاریله مشهور اولان م. س. اوردوبادی ۱۸۷۲ ده اوردو
باددا آنادان اولموشدور. او، پوپلیسیست شعر و دراماتورگیانین رنگین
له شمه سینده جوخلو خدمت ایشتمیش و بیر صیرا اوپرا و موسیقی کومدیامتن
لرینین مؤلفی اولماقلا یاناشی بیر چوخ ادبی مقاله لر یازمیش و کسکین
قلملی ژورنالیست کیمی ده تانیلمیشدیر.

آتاسی حاجی آقا معلم اولوب، فقیر تخلصیله شعرلر یازمیش و محمد
سعیدین ایلک معلمی و شعر الهام و قریحیسی اولموشدور. محمد سعید بدیع
ادبیاتا اوشاقلیقدان علاقه گؤشه ریب آتاسی نین شعر مجلسلرینده حاضر
اولموش و جوخلو شعرلر ازبرله میشدیر. ۱۴ یاشیندا ایکن آتاسی وفات
ایتمیش و محمد سعید تحصیل دوام ایتمک له یاناشی ایشله مک مجبوریتینده
قالمیشدیر. او ایلک شعرینی ۱۹۰۳ ده شرق روس غزتینده چاپ ایتمیش
و بو عزتی معارف و مدنیت نوری یایان بیر تربیه و جاغی کیمی آلفیشلا
میشدیر. بونندان مونرا اوجهالت و نادانلیغی تنقید، معارف و مدنیتی
تبلیغ ائده ن شعرلر یازمیشدیر. اونون "غفلت" آدلی ایلک شعرکتایی
۱۹۰۶ ها و (وطن و حریت) آدلی ایکینجی کتابی ۱۹۰۷ ده نشر اولونموشدور
(غفلت) کتابچاسیندا وطنی و ملتگی گئریده قویان و خلقی نادانلیقدان
ساغلایان و بئله لیک له عمومی بدیختلیگه سبب اولان اجتماعی عامللری
آچیب گؤسته رمک ایسته ییر. اونون فکرینجه بو عامللرین باشیندا غفلت
کلیر :

هر بیر ایشیمیز گئتدی، قالیب قلیده حسرت
آواره قویان بیزلری غفلتدی، بو غفلت

" وطن و حریت " کتابچا سینی مؤلف امروزو بهله دگرله ندیریر: " قافقا - زین منولو افکار و فداکار خان ورهیس لری نین وطن ، حریت و حقوق ملی - لرینی محافظه اوغروندا جان نثار اولمالاریندان باعث شاعرین کندی مسلکی اوزه رینه نظما " انشا اولمونموش ایکینجی تورک مجموعه سیدیر . "

کتابچا اوچ حصه دن عبارتدیر . هر اوچو جهالتدن ، گشریلیکدن و پیر - یشانلیقدان شکایت روحوندا یازیلیمیشدیر . (افاده - مرام) آدلانسان بیرینجی مسدسینده شاعرکچمیش قهرمانلاری خصوصیه قافقار تاریخینه عائد بعضی شخصیتلری ، صحنه لری رومان تیک لشدیره رک و طنداشلارینی " وطن اوغروندا جان قویماغا " ال - اله و فرمگه ، مستبدلردن اختیار آلماغا حریت ، غیرت اوغروندا چالیشماغا چاغیریر . ایکینجی مسدس وطن پرورلیک موضوعوندا یازیلیمیشدیر ، بورادا تاریخ یوخ ، یازیلدیغی دؤور تورنم - اددیلیمیشدیر :

باش وئر وطن اوغروندا کی اینای وطن سن ،
باش وئر مه سن ، انسان نه کی ، بیرزاغ وزغن سن
ای اول کیشی ، سن کی وطن آلامی چکن سن
احسن سنه ، سن ملته نزهتلی چمن سن

شاعر اوخوجونو مبارزه یه چاغیریر و وطن یولوندا باش وئرلیر و جانلارینی اسیرگه میهنلری قهرمان هاییر ، شاعر اسکی شعر اسلوبوندا یغنی و اجتماعی فکرلری بیان اددیر .

" وطنیمیزه بیر شجه سوز " آدلی شعرینده شاعر تاسف حسی ایله وطنه مراجعت ائده رک سوروشورکی سنین گلستانین ها جان گول آجا جاق و خزانین نه وقت بیته جک دیر :

آجیب نرگس اول مست و شهلا گوزون
قیزیل گول حیا دن قیزا ردیر آموزون

گوز آچ سن ده آلقیشلا بو عشرتی
آلار قمری مشروطه تعلیمینی
وئرهر بولبول اعلان حریتی
بنفشه وئرهر درس تعطیمینی
گیرهر باغه طوطی قوشو باوقار
اوخور نطقلر پارلمانی آچار .

ملانصرالدین نشره باشلایاندان صوئرا م . س . ، اوردو بادی اونون فعال امکداشلاریندان بیر اولدی . بومجله شاعرین سائیریک استعدادی نین پا زلاما سینه ، دیلی نین فارس تاثیریندن تمیزلشمه سینه یاردیم ائتدی .

م. س. ساتیرانین استادى اولان صابرين آچديغى يولا گئتميشدير. ساتيريك يازيجى كيمي او (هزدم خيال) تخلصيله شهرت تاپميش و طنز مطبوعاتين اكريتينده اشتراك ائتميشدير.

م. س. اووردويادي تبريزده كي انقلابى حركت رهبرلريله ده صيفى علاقه ساخلاميش و يو حركت باره سينده مطبوعاتدا چيخيش ائديردي. مو. ضوعو ايران حياتيندان آينميش (بدبخت مليونچو) يا خودرماقلى فرنگى مآب رومانيني ۹ - ۱۹۵۷ ايللرينده يازميش لکن رومانين نشرينه ۱۹۱۴ ده موفق اولموشدور. بورومان آذربايجانين ان قديم شهرلريندن ومد - نيك مركزلريندن اولان تبريزين حيات و معيشتيني، اجتماعى و ياتما حادثه سينين ايلك تائيرلرينى تصويرجهتinden چوخ مازاقلى دير، اثرينش قتلدن عبارتدير. اشعار، رضا قليخانين ترجمه ي حالى، بويوك خانميين ترجمه ي حالى، تبريزين هاواسى و اوچ ايل صونرا، اثرين قهرمانى رضا - قليخان ۴۸ ياشيندا، سوربون (پارىس) او نيورسيته سينين حقوق فاكولته سينى بيقيرميش منور بير مليونردير و ايرانين پارىس سفيري امين الملكون اوغلودور. اوروپا تحصيلى و حياتى اوندان بويوك تائير بورا - خميش، او حقيقى وطنرور، غيرتلى و ناموسلو، بيرضيالى كيمي اؤز وطنى نين، ايرانين، مدنيت سيزا جينا جاقلى (قابل ترجم) حالينا يا تيروطين ترقى ائتمه سينى ايسته بير و بئله خيال ائديركى، بويولدا سعى و فخرت گؤسته رسه مقصدينه ناييل اولاجا قدير. او بوتون عمرونو، ثروتينى و بيليك ينى بويولدا حرف ائتمك ايسته بير، و بو ايناملا ايشه گيريشير. لکن ايرانين مستبد حكومتى، محيطين محافظه كار آداملارى و قشرى روحانيلىر، مالك و تاجرلر اونون قارشيسينا چيخirlار و اونون آرزولارينى حقيقت تاپماسينا امكان وئرميرلر.

رضا قليخان حتى ائويتده كي جاهل آروا دى نين مده سيندن گله بيلمير. اونون آروا دى بويوك خانم كهنه پرست و غدار بير قادين دير، او، اري نين ايسته ك لرينه قارشى قويدوقو كيمي اؤز قيزلارينى داخى ائتمه كيمي - جراجا قويور و يولا شهرته و منصبه ساتير، اونون جاهل و عوامليغى اري نين و اوشاقلارى نين و حتى اؤزونون ده بدبختليگينه سبب اولور. رومانيندا بويوك خانم جهالت و نادانليغين تمثالى كيمي يا خشي تصوير اولونموشدور. يازيجى رومانين صفحه لرينده يالنيز تبريزين دگيل، بوتون ايرانين

بلکه ده. اورتا شرقین کهنه، چوروک فئودال عادتلارینی و بونلارین تورتده-
 یگی فاجعه لری رقابست بیرشکیلده ترسیم ائتمیشدیر. رضاقلیخان عاقله
 سینین فاجعه سی اجتماعی، تاریخی بیر حقیقتدیر و بورا دا ایکی دنیانین
 چارپیشاسینی گورو روک. بیر طرفده رضاقلیخان و اونون او شاقلاری، دیگر
 طرفده ده بئویوک خانم و اونون دامادی غلامخان و باشقالاری دورورلار بورا
 دا. متاسفانه جهالت طرفدارلاری و مرتجع جبهه گوجلودور و غالب گلیر
 لکن رضاقلیخان مغلوب و محو اولسا دا، اونون قاباقجیل فکرلری و خوجو-
 شون اوره گینده کؤک سالیر و عکس صدا تاپیر.

م. س. اوردوبادی بیرینجی دنیا محاربه سی عرغه سینده دیگر انقلابچی
 و آزادخواه لار کیمی توتولوب تصاریتسینه (ایندیکی وولقا گراد) سور-
 گون ائدیلیلیر. ۱۹۱۷ فوریه انقلابیندان صونرا آزاد اولان شاعربولشویک
 تشکیلاتلاریله علاقه یه گیریب انقلابی فعالیتینی گئنیشلندیردی. سوویت
 رژیم آذربایجاندا حاکم اولدوقدان صونرا او گورکملی بیر مطبوعات
 خادمی و ژورنالیست کیمی چالیشاراق یئنی مطبوعات او جاقلارینین قورو-
 لما سیندا، یئنی تئاتر و رادیو اداره سینین تشکیلینده اشتراک ائدیرو
 بوندان صونرا اونون یارادیجیلیغینین ایکینجی دوره سی باشلا ییر.

م. س. اوردوبادی لنینین وفاتی مناسبتیه یازدیغی مشهور شعرینده
 بئله دیمیر: بیر قلعه تک تحسم ائده ر قور دوغون جهان
 قبرینله ده جهان آچار سان بیر آسمان
 آچاق اوره ک لر اولما یا موتونله کامیاب
 روحون دا هیکلین ده، مزارین دا انقلاب

او ۲۵ - نجی ایللرین ان گورکملی پوبلیسیست لریندن بیر اولموش
 دور. ا دیب کهنه لیگین قالیقلارینی ماسکالانمیش صف دشمنلری آمانسیز جا
 سینا تنقید و افشا ائتمیش و یارانان یئنی لیگی و جمعیتین سرعتلی
 انکشافیتی، تنویر و تشویق ائتمیشدیر.

بوایللرده اونو اجتماعی ساتیریک - یومورست شاعر وادیب و (تنقید
 - تبلیغ) تئاترین رهتوارینی کومدیالاریلا زنگین لشدیره ن نمایشنا-
 مه نویس کیمی گورو روک. شاعرین آنالیتی، شعرلر، لنینه، کهنه آداملار،
 منیم شعرلریم، کند آل - وئرجیسی و سایر کتابلاری نشر اولونور و اکتبر

انقلابی، آذربایجاندا انقلاب، دینچیلر، شوگیلر پیش لری تماشا یا

قویولوردی. اديب گورکملی اينجه صنعت غا دملری غصوما "مزهر جا جی بیگ او فلا
امکدا شلیق (همکارلیق) ائده رک بیرنجه اوپرا و موسیقیلی کومدیا نین
متنی یا زمیشدیر. دمیرچی کا وه، کورا و فلو، شرکس، صفا، صورالار نظامی
اوپراسی نین، بئش مانا تللیق گلین و اوره ک چالانلار موسیقیلی کومدیا لاری
نین متن لرینی یا را تمیشدیر.

ایکینجی دنیا محاربه سی ایللرینده اونون ادبی - تاریخی قیضا
حکا یه و مقاله لری گون موضوعو و اجتماعی - سیاسی کسه رلیگیله فرق له تیرلر
بونوشلا بقله یا زیچی نین ادبی فعالیتنده پارلاق صحیفه لر و اون رومانلاری
تشکیل ائدیر. او، آذربایجان سوویت ادبیاتیندا تاریخی رومان نین بانی لر
یندن بیر ی و بوسا حه ده ایلک جیغیر آچان یا زیچی دیر. اديب روسیه ده باش
وهره ن و دنیا آزادلیق حرکاتینا تاثیر گوسته رن انقلابی حرکات تاریخی نین
رومانلاری را تمیشدیر. بور رومانلار آذربایجانلی و فکر - مضمون وحدتیه
شیری تشکیل ائدیرلر. سوسیتری نین ایلک نمونه سی اونون ۱۹۲۲ دان یا زما -
غا باشلا دیغی "دومانلی تبریز" دیر. لکن واقع لرین کروئولوژی (زمانی)
سینی نظره آلیر ساق ایلک اثری "گیزلی باکی" رومان نین صایماق لازمدیر.
بو اثر ۱۹۰۱ - نجی عصرین صونلاریندا ۱۹۰۵ - نجی ایل انقلابی حادثه لر -
ینه قدر باکی پرولتاریا نین حیات و مبارزه سینی عکس ائتدیریر. همین
انقلابین ایران آذربایجانیندا "ویا تدیغی عکس - صدا" اوزا فاده سینسی
"دومانلی تبریز" ده تا پمیشدیر. بوندان صونرا اديب گینه باکی داکسی
انقلابی حرکات تاریخی نه قا پیدیب "دویوشن شهر" یا زمیش باکی داکومونا -
نین غلبه سی و ۲۶ باکی کمیتری نین فعالیتی دؤورینده اجتماعی - سیاسی
شرایطی گؤسته رمیشدیر. دومانلی تبریزین بیرینجی حصه سی ۱۹۲۳ ده و ایکینجی
حصه سی ۱۹۲۶ دا و اوجونجو حصه سی ۱۹۲۸ ده و صونونجو حصه سی ۱۹۴۸ ده نشر ائدیله -
میشدیر. دویوشن شهر ۱۹۲۸ ده و گیزلی باکی ۱۹۴۰ دا چاپ اولونموشدور.

مؤلف انقلابی حادثه لرین انکشافینی یزله یه ره ک آذربایجاندا سوویت
حاکمیتی نین غلبه سینى عکس ائتدیرن "دنیا دگیشیر" رومان نین و صورالار
نظامی نین حیات و فعالیتندن بحث ائدن "قلینج و قلم" رومان نین یا زمیشدیر.
مؤلف سلسله (سریال) رومانلاریندا چوخلو تاریخی شخصیتلرین و گورکملی
انقلاب خا دملری نین صورتلرینی یا را تمیشدیر. ستا رخان، باقرخان، کیروفه
س. شایمان و باشقالاری نین صورتنی سوویت آذری نثرینده ایلک دفعه
او ترسیم ائتلمیشدیر.

ادیبین تاریخ و مائلا ریئین اکثریسی روس دیلینه ترجمه ائدیلمیش و اونون بوتون سوویت اولکه لرینده مشهور اولما سینا سبب اولموشدور .
 م . س . اوردوبادی بدیع ترجمه ساحه سینده ده آ زچالیشما میشدیر . او ، پوشکین یین "باغچه سرای فونتانی" منظومه سیننی "بوریس قودونوف" تاریخی درامیننی رمنی پرولتا ر شاعری م . ا . کوپیانین "یقینی صاباح" آدلی شعرلر مجموعه سیننی آذری تورکجه سینده ترجمه ائتمیشدیر .
 مؤلف لنین اوردوننی ، شرف نشانی اوردوننی و مدال لارلا تلطیف ائدیلمیشدیر و ۱۹۵۰ ده ۷۸ یاشیندا وفات ائتمیشدیر . اثرلری آذر نشر طرفیندن ۸ جلدده چاپ ائدیلمیشدیر .

منابع : ۱- ادبیات ۱۵ - م . عارف و پ . خلیل اوف معارف نشریاتی .
 پاکی ۱۹۷۲ ، ۲ - نجی عصر آذربایجان ادبیاتی . میرجلالوف ج .
 حسین اوف . معارف نشریاتی . پاکی . ۱۹۶۹ .
میکائیل مشفق - گنج یاشدا گوزه للیک و گنجلیک شاعری کیمی تانیلا
 و گنج یاشدا اولن ؟ میکائیل مشفق آذربایجانین گورکملی شاعرلریندن اولوب ۱۹۰۸ ده آنادان اولموش و ۳۱ یاشیندا اولدوگو زمان اوزوندن بغویوک بیر ادبی میراث یوراغمیشدیر .
 آلتی آیلیق کن آناسی و آلتی یاشیندا یکن ده آتاسی اولموش و میکا -
 ئیل خالاسی و بغویوک قارداشی حمایه سینده بغویویوب ، تربیه گورموشدور .
 شاعرباکی دا تربیت معلم مکتبینی بیتیردیکدن صونرا معلملیکده یاشلا -
 میشدیر . میکائیل مشفق آذربایجان ، تورک ، روس و آوروپا بغویوک یازچیلا -
 رینین اثرلرینی اوخوموش و دوغوشدان شاعر اولان مشفق دوا ملی اوخوما -
 سیله ادبی سرمایه سیننی ده زنگین لشدیرمیشدیر . مشفق زمانینین بغویوک
 استادلاری ، حسین جاوید و جعفر جبار کیمی شاعر و نمایشنامه یازانلارین
 شاگردی اولموش و اونلارا درین شوکی و حرمت بسله میشدیر . مشفق مکتب
 حیاتیندا تانیشدیغی گنجعلی دلیرخانم آخوندزاده ایله ۱۹۳۴ ائولنمیش
 و نهایت ۱۹۳۷ ده توتوقلانا راق (حیس) ۱۹۳۹ دا دنیانی ترک ائتمیشدیر !
 میکائیل مشفق بوتون وارلیغیله شاعر اولوب ، اونون ایچون شعر هر
 شئی اولموش یعنی او یالنیز شعرا یچون یارانمیشدیر . او شاعری هرکسدن
 اوستون بیلیر و هر شئیده شعر و شعر موضوعو گوروردو . استاد جعفر جبارلی
 نین اولومونده یازدیغی "شاعرین اولومو" شعرینده ده او بغویوک شاعر
 شعرین بیر بندینه بنزه تمیشدیر !
 اوکی سوز آتیندان ترپندی دوشدو صانکی شعریمیزین بیر بندی دوشدو

شعریم " آدلی لیریک بیر پارچادا بقله دئیر :

سن وارلیغین عیثی سن ، بونا سوزمو وار
اوره گئی سن ، بئینی سن ، بونا سوزمو وار
گنجه لر آئی سئیلدیر ، گوندوزلر گونش .
کائنات کیمی !

هر شئی گوزله لیه شمه ده ، سن ده گوزله لیش
بو حیات کیمی !

وارلیغین رنگی سن سن ، آهنگی سن سن
چیچک لرین ، نورلارین چلنکی (گول دسته سی) سن سن
بلبلون قارشیسیندا آچیل شیرین لیش
تیزیل گول کیمی !

هر شئی درین له شمه ده ، سن ده درین لیش
بیر گونول کیمی !

درینلیک چوخ گوزله لدر ساده اولورسا
نه چینار او شعردن باشیمی یورسا
معنالی سسلرینله شعریم اینجه لیش
بیر کمان کیمی !

هر شئی ساده له شمه ده ، سن ده ساده لیش
بیر انسان کیمی !

دوغرودور ظریفلیگین آدی باشقا دیر
قوته گل ، قوشین دادی باشقا دیر
اولکه لر سلاحلار ، سن ده سلاحلار
اولکه لر کیمی !

جان دییه ، جانان دییه جبهه ده شاغلان
بیر عسکر کیمی !

میکائیل مشفق اوره ک لرده یاشادان و شعرلرینی خلقه شئودیرن ،
ونون شعرلرینده کی خلقچیلیق ، اتسانپرورلیک ، یوکسک صنعتکارلیق و
ئنی چیلیگی دیر (تازه لیک - نوواتور) . یعنی چیلیک ا و نون شعرلرین
م مضمونوندا هم ده فورما (شکل) سیندا واردیر . بولیریک رومان شیک
ا عرین یارادیجیلیغیندا بدیعنی تصویر واسطه لری ده رنگین و رنگارنگ دیر .

بەدئىي اۇخشاتما، تشبىه، مېتالغە، قۇتادلار، بەدئىي تەئىيىنلەر و تەكرىر و بۆككىمى
بەدئىي تەسۋىر و ئاسطەلەر بىلەن رەنگىن اولان مەشقق شەئرى شاعرىن رومەنتىك و شا -
مەرانە تەفكرونىون تەجسەمنى، شەئرىنىن گۈزەللىكىنى و ذوقونون ظەرىفلىكىنى
دەئاھا گۈزەل و بەدئىي بىر شەكىلدە نەمايش ائەتدەيرىر. مەثلاً "سەنن گۈلۈشلەرىن"
شەئرىندەكى تشبىه لەر باخىن :

قارشىمدا نازلانىپ كەينە گۈلۈرسەن بىلسەن گۈلۈشلەرىن نەيە بىزە يىر ؟
مەن دەشمەم آرتىق دەير، ائوزون بىلەرسەن لالە يار باغىتدا شەبە بىزە يىر .
سەنن گۈلۈشلەرىن بىر روزگا رەكىمى سە رەكن آرزومون گۈلۈ آچىلەير .
گۈل سە دە دە دودا قىلار سەن اولدۇز لار كىمى روھوما بىر سەرىن ايشىق ساچىلەير .
سۆيلىمە گۈزەل لەرىن دودا قىلار سەن بوا وىناق گۈلۈشلەر اومولموشمۇدۇر ؟
سەنن ھەرقەھقەن آي كەنار سەن كەچەن بولۇدۇمۇدۇر، اوجان قوشمۇدۇر ؟
سەنن گۈلۈشلەرىن يا زەسەرىندەن ھەسەمە، فەكرىمە ھەنكى رەنگ آلىر
گۈل كى شەئەرلەيم گۈلۈشلەرىندەن قىرىلماق بىلەمەن بىر آھەنگ آلىر .
ويا "سەنن گۈزەل لەرىن" شەئرىندە يا رەنىن گۈزەل لەرىنى باخىن نەلەرە بىزە
دەير :

اوقارا گۈزەل لەرىن دەگىل پارلايان اولدۇز لارا يەچىندە گەجەلەيم دەير .
بەلكە دە روھوما آيدىنلىق يا پان بىر سەرىن ضىالى يا زەسەرىم دەير .
باشقا بىر شەئرىندە گەجەنەنن گۈزەل لەرىنى وچماقدا اولان قوشا بىزە دەير :
گۈزەل لىك يىووا سەندە گۈزەل رەقۇش كىمى

اىپەك قاشا دەرلەرلە اوچورموش كىمى (اوچماغلىق)

"مەن شەئرىمدە" دە گۈزەل لىق قارائلىق گۈللەرە و خشا دەير :

گۈزەل لەرىن، آھ او قارائلىق گۈل لەر،

بوا گۈزەل گۈل لەرە چۇخ دالسام اكر،

ھەر آغىرلىق اورەگىمەن سەلەنەير .

بىر شەئرىندە "سەودانى (سەرىن آتەشە) بىزە دەير :

سەودا يە دوشمەن بىر ھىيات ھەج دەير اىچا و نوگۈر نەجە سەرىن آتەش دەير .

"رەقەش شەئرىندە" رەقەش و رەقەش لىرى اولدۇز لارا، دۇرنا لارا، قارتال لارا،

اىلدەيرىملار، داشىپ قاينا يان شەرىن آرزۇلار و خيال لارا بىزە دەير .

شاعرىن "اەدەبىي نەغمەسى" آدلى شەئرى دە مەخلف تشبىه و استعارەلەردەن

زنگین رومانتيك شعرين گۆزەل نمۇنەسىدۇر .

"ابدیت نغمەسى" ۱۴ بىندوھرىندە ئالتى بىتتىن عبارتدۇر ۱۹۳۵ دە
يازىلمىشىدۇر . بۇرادا نمۇنە بىچون منظۇمەنىن دۇردىنىنى درجا قىرىك
ابدیت نغمەسى

شاعر ، توگىندىمى دولو خزىنەن
يا تمىش عصرلرىن مەتىن سىيە
قورودۇنمۇ ، دىنىز ، سۇدۇنمۇ ، كۆلك
سۆيە ، سىب نەدىر بوسۇقۇنلۇغا ؟
بۇغىر سۇلغۇلار يا خارگىن مەنى ،
شاعرىنى . يەنى سۆزلرى بولاجاق ،

گل ايمورا نلى قىش سەلەنە قار !
گل اى شۇيەلى ياز ، دلى گىچلىگىم
چىن چىنار با شىندا يا يلا ، اى گونش
توستولر ايجىندە بىر آلوكىمى
گۆرونجە بونلارى وجدە گلەجك ،
شاعرىنى . يەنى سۆزلر بولاجاق

شۇدالار مەرمى آيدىن گىچەلر ،
طبيعەت نەزامان چىخىپ اوزوندىن
دەنيە ، آغاچلىقدا ، سودا ، كۆلك دە
نە وقت ايكى دالغا وئرىپ باشا

.....
.....
.....

بودوما نلى دا قىن باشى من اولسام
حال بىلن ، دىل بىلن قارا گۆزلرىن
بعضى آداملارى بىلمەيم دەنيە ،
بىر سرخوش اولومون اليندىن دوشۇ
شاعرىنى . يەنى سۆزلر بولاجاق

مەشقىن يارا دىچىلىغىندا بدىعى تىخا دلارا دا خصوصى يىشروئىرلىمىش
بىر ، بونلارىن مەم بىر قىسمى شاعرىن يەنى لىگىن ئىرنىمە حمراشتىدىكى جىمە

سیاسی شعرلرینده ایشلنمیشدیر. مثلا "گوربو شعرینده بیز بوتضا دلارا راست گلیریک :

من بیر دارغین زمانلا، بیر خوش دورانین
من بیر خارابالیقلا، بیر گلستانین
من خزانلا بهارین، فوجایلا گنجین
من اولومله حیاتین، غمله سئوینجین
آراسیندا گورولموش بؤیوک گوربوییم
منی هرکس بیلیرکی نه دن اؤترووییم
میکائیل مشفق خلقینه و خلقینین عادت و منعه لرینه، ادبیات و
موسیقی سینه دریندن باغلی ایدی. بیر زمان تار آلتینین، آذربایجان
موسیقی سیندن حذفا اولونما قراری چیخاندا، تار ایچون " اوخوتار " ادلی
معنالی و فسونکار بیر شعر یازمیشدیر :

اوخو تار، اوخو تار !

سسیندن ان لطیف شعرلر دینله ییم .

اوخو تار، بیر قدر

نغمه نی سو کیمنی

آلیشان روحوما چیله ییم

اوخو تار !

سنی کیم اونوتار ؟

ای گئیش کوتله نین آجیسی ، شربتیی ،

آللو صنعتی !

گؤزلری قبله یه آچیلان ، حصارلی بنا لار

دینله میش ازلدن سسینی

پا پاقلی آتالار ، چادرالی آنالار

اؤتورموشلر سایه نده گؤکس لرینی

دوشموشلر گاه شیرین ، گاه آجی تورونا

سئوینه - سئوینه ، قورونا - قورونا .

==

چا پاراق چارگاهین دیواردان دیوارا

یولچو (مسافر) نو یولدان ائیله میش آوارا

چالخانمیش دره لر، تپه لر
 سن و قرمیش سسینه لپه لر (موج لر)
 اوخو تار، فکریحه او یان سین
 بهارین (نصراله بهار)، سیدین (سید عظیم شیروانی) غرلی
 اوخو تار، روحلانسین
 شیروانی گنجینه مهربان گوزه لی !
 داماغدان دوشن لر،
 ایلک باهار سغیرینه چیخما یان
 سینه سی داغلیلار ،
 وفاسیز بیر عشقین داغینیق زلفوته باغلیلار
 دخیلین اولعوشلار ،
 قاپوتدا تسلی بولعوشلار ،
 زیلین وار، وسطین ، بمین وار،
 سنین ده قوشلارین دمیشدن آیریلان
 بیر اوزگه دمین وار،
 سنی ده آوارا اخیلمیش
 داغینیق ثقلی بیر " زرافشان "
 اونونچون سه گاهین دانیشیر
 پریشان ، ئویشان .

.....

اوخو تار، اوخو تار
 سنی کیم اونوتار ؟

م. مشفق شعرلرینین شکل جهتدن رنگارنگ اولماسینا علاقه گؤسته ریپ
 قوشما، رباعی شکللرینده یازدیغی کیمی، سونئت فورماسیندان دامهارتله
 استفاده ائتمیشدیر. هجا وعروض وزنی ایله یازیلیمیش بو سونئت لرده مه
 اجتماعی، فلسفی فکرلر افاده ائدیلمیشدیر. " دویغویا ریاقلاری " آدلی
 رباعیلر سلسله سی شاعرین ان مهم فکرلرینی بیعجام شکیلده افاده ائده
 بیلدیگینی گؤسته ریر. او، بؤیوک بیر منتداریق حسی ایله معاصرلرینه
 بئله دئیردی :

یازما رام اوره کیم سیزی آنعاسا سیزین عشقنیزله آلولانما سسا

اٹل كسيب قارشمى بورداجا سوردو گوزدن ياش چىخارمى اورەك يانماسا
 غنچە آچىلارمى باھار اولماسا * شعلە تىترەيرمى روزگار اولماسا
 بو نغمە روحومدان قوپارمى بيلم منە الھام وثرەن دوستلار اولماسا
 مشفقين شعريندە شخى واجتماعى، سوبژكتيو واوبژكتيو جەت لريىن
 تام تركىبى ووحدتى حصولە گلەيشدير .

مشفقين جعفر جبارلى نين اولومونده يازدىغى "شاعرا غولومى" آدلى
 يانئىقلى شعريندن دەبىرنقچە بىندىنى درج ائديرىك :
 اى شانلى اولكە مەن شانلى اوستاسى
 دوشدومو اليندن حيات غيرچاسى (نقاشلىق قلمى) ؟
 اى سۆز اوزويونون ياتار الماسى
 اورەگىن توتولوب لكەلەندىمى ؟

نەدىربوعا جزلىك بيلمەم بىشردە *
 سئويلن گوزلرى گولدوگو يئردە
 نەايچون يىرتىلما سين بوسرلى پردە
 بىردن بولولانئىب كۆلگەلەندىمى ؟

.....

اولدوبىرا وستاكى اوستالارباشى
 اولدو آغلاما يان گوزلر آغلاسين
 بوتون يولداشلارين عزيز يولداشى
 قىلەر، كاغذلار، سوزلر آغلاسين

آلتىندايدى سوزون سەند آتلارى
 اوكى، سوز آتىندان تىرىندى دوشدى
 چا پاندا تىترردى گۆيون قاتلارى
 مانكى شعرىمىزىن بىرىندى دوشدى

بوراخ قىش كىرەك، باھار گلەندە
 قوشلار سىزىلدا سين گوللر يولونسون
 گوللر مجلسينە قوشلار گلەندە
 بو آجى ھرشى دەقوى حسن اولونسون

گۆيلربىر - بىرىنە دگىب آغلاسين
 دان يىثرى آغارىن، شفق سۆكولسون
 بولودلار باشىنى اگىب آغلاسين
 اولدوزلار گۆز ياشى كىمى تۆكولسون
 گونش گۆى اوزوندە يانسين يا خىلسين

غەلى بولودلاوا التىجا قىلسين
 *
 غارىن دان يىثرى ياسەن كىمى
 قەبرىنە چىچەك لرتا خىن بولودلار

اولدوزلار سوزولوب سىرانا چىخسين
 اومتوندە تىترە سين گونون تىللرى
 قوى گۆيلر گورونسون بىرچەن كىمى
 اولدو اگورولدا سين چا خىن بولودلار
 آى گىجە قەبرىدە جولانا چىخسين
 اويىسون تورپاغىنى سحر يىللرى

بومنىم دىلىم بومنىم حسنىم
 اولدو با لاشلارنى اولدورن عسگر
 اولدو ائشىدىنجه آلمان آغلادى

 فقط اولن دگىل اونون صنعتى

اى سوز مهندسىم، روح مهندسىم
 اولدو گولوشلرى گولدورن عسگر
 صانكى كورد اياغدى، آراز آغلادى

 با غلاميش آدينما ابدىتى

 يوكسل، يوكسل منىم شهرتلى اولكم
 ستين قىرىلمايان قانا دلارين وار
 بو يوك فضولى به روح وقره ن ائللىر
 ايشىنى وقتىنده بىتيره جك دىر
 دلبر آخوندزاده مشفقين حيات يولداشى
 اولوپ، مشفق حقىنده " مشفقلى گونلریم " آدىندا كتاب يازمىش، بوكتا -
 بدا مشفق حقىنده خاطره لريلم ياشى اونا يازدىغى شعرلرى ده نشىر
 ائدىلمايشتىر. بورا دا دلبر خانمىن، اري مشفق ايچون يازدىغى شعرلردن
 ايكىسىنى درج ائديرىك :

آختاريرام

گونلوم قوشون ايتيرميشم آزارام
 گلبر قولاغىما سى ، صداسى
 * من حيران اولموشدوم شيرين دىللىره
 * نغمه لر قوشا ردى بىزيم ائللىره
 * يادىمدا ن چىخمايىر نطقى، نداسى
 * اوره گىندن جوشان شعر دالغاسى

گوره ن بودا قلارين هاراسىندا دىر
 گوزوم شاعرلرين آراسىندا دىر
 * اوره گى بنزه ردى طريف گول لىره
 * ايندى ده اوتلارين سىراسىندا دىر
 * مشفق دا ورا نىشى، مشفق اداسى
 * حياتين طوفانلى دريا سىندا دىر
 ۱۹۵۸/۱/۱۵

قوربان اولدوغوم

گوزلریم يولونا حسرتلى يا خار
 اوق يىلسن اوره گىم نغجه داريخار
 * ايندى سنى متدن كيم خبر آلىر
 * شندن تئللى تارين يادگار قالير
 *

حسرتىن قلبىمى ياندىرىب يا خار
 آي شيرين دىلىنه قربان اولدوغوم
 * قلبىمى قوپا رىپ يئىرىندن سالىر
 * تارين تئللىنه قربان اولدوغوم
 *

مشفقین اوره گي يارياقدان اينجه تيتره دي خفيجه روزگاراسينجه
 حيراندي حسنونه اوگوزهل گنجسه خومارگوي گولوته قربان اولدوغوم
 بيرهارلاق اولدوزسان بيزيم ائلره * شهرتين دوشوبدورشيرين ديللره
 دوشدون داشقينلارا دوشدون سئلره آي الهام سئلينه قربان اولدوغوم
 دلبرم ايلک عشقيم گونشدير سونمز * عمرومون باهاري گئرييه دونمز
 مين يول يالواريرام شکلين ده دينمز
 اوزونسه ، شکلينه قربان اولدوغوم

۱۹۶۵/۱۰/۱۱

منابع :

- ۱ - گينه او باغ اولايدي م. مشفق ، گول حسين حسين اوغلونون مقدمه
 سيله . گنجليک نشریاتى . باکی ۱۹۷۶ .
- ۲ - گنجليک و گوزهلليک شاعريميز ميكائيل مشفق ، احمد قاراجا ،
 آذربايجان تورک کولتور درگيسي ، ص ۲۲۹ - ۱۹۷۹ - آنکارا .
- ۳ - مشفقلی گونلريم . دلبر آخوندزاده ، گنجليک نشریاتى
 ۱۹۶۸ - باکی .

سليمان رحيم اوف - (۱۹۵۵) - بئويوک ناثر وادبیات خادمی سليمان
 رحيم اوف قهرمانلیق رومانلاريله مشهوردير ، اونون چوخلوحکايه لری
 (کيچیک وبئويوک) ، ادبی - تنقیدی واجتماعی مقاله لری واردیر .
 سليمان حسين اوغلو رحيم اوف ۱۹۵۵ ده قبادلی ماحالی تین گندینده
 آنادان اولموشدور . اولاً " کندهه " وقبادلی دا اوخوموش صونرا شوشا دا
 پداگوژی دئوره سینی بیتیریب لاجین وقبادلیدا معلملیک ائتمیش وقباد
 لی کومسومول تشکیلاتیندا چالیشمیشدير . سککیز ایل معلملیکدن صونرا
 تاریخ قماکولته سینه گیرمیش و ۱۹۳۱ ده عالی تحصیلینی بیتیردیکدن
 صونرا شوشا پداگوژی تکنیکومو مدیری تعین ائدیلمیش وصونرالارمختلف
 علمی - ادبی و سیاسی وظیفه لرده چالیشمیشدير .
 ۱۹۳۱ ده " شامو " رومانینی ایلک واریانتینی (نوع) نشر ائتمیش
 ۱۹۴۵ دا دابو رومانین یقنی واریانتینی چیخارمیشدير . مؤلف شامو

اوزه رینده ایشینه دوام اشمکله یاشی، دنیا محاربه سی ایللرینده
"تورپاغین سی"، "قارداش قبری"، "حکایه لرینی"، "مدالیون" و "مهمل"
پوئست (کیچیک حکایه) لرینی یازدی.

۱۹۴۳ ده "ساجلی" رومانینی بیرینجی حصه سین چاپ ائتدیردی بو
رومان اونون معاصر حیاتانه قدر علاقه دار اولدوغونو گؤستریدی. سلیمان
رحیم اوفون ان وئریملی (محصولدار) ایللری حربدن صونراکی ایللردیر.
بو ایللرده معاصر حیاتی تجسم ائدن سلسله رومانلار وکیچیک لی - یؤیو -
ک لی حکایه لر یازمیشدیر.

ساجلی نین ایکینجی و اوچونجی حصه لری ۱۹۴۹ دا، "آغ بولاغ داغلاریندا"
کتابلارینی ۱۹۵۵ ده و صونرا "آنا آبیده سی" نی یازدی. ۱۹۵۳ ده ادیبین
ان سقویملی اثری اولان "شامو" نون ایکینجی قسمنینی تاما ملادی و اوچونجو
قسمنیندن ده مهم یارچالار چاپ ائتدیردی. بونلاردان باشقا، تعلیم و
تربیه مسئله لرینده حصر ائدیلمیش "آنا و اوغول"، ایران آذربایجانیندا
خانیقلارین سقوطونو گؤسترن "ماه تابان"، پوئست لرینی و "اولموش
احواللار" باشلیقی آلتیندا جالب حکایه لر و گنجلر اچون افسانه وی و
استعاره ای اثرلر یازمیشدیر. سلیمان رحیم اوف و عیاشینی تاما ملادیغی
زامان خلق یازچیسی قهری آدی آلدی و ادبی و اجتماعی - سیاسی فعلا -
لیتینه گؤره ایکی دفعه لنین نشان و شرف نشان آلمیشدیر.

سلیمان رحیم اوفون ان یؤیوک رومانینی "شامو" دور، اثر ۱۹ - ۱۹۱۴ -
ایللرینده آذربایجاندا یاش وئرمیش اجتماعی - سیاسی حادثه لری احا -
طه ائدیر. مؤلف اجتماعی قورولوشون تضادلارینی و یارامارلیغینی آجیب
گؤسته رمه کی اساس مقصد سئچمیشدیر. صنفلار آراسیندا کی تضادی کشمکشین
کنکین له شه سینه اساس عامل های اراق، هر صنفین (طبقه نین) خصوصیت -
لرینی و طبیعتینی بیان ائتمیشدیر.

حاکم طبقه لر هم مظلوملارا قارش یارحم سیزدیرلر هم ده اعوز آرا لاریندا
مال - دولت، شهرت و حاکمیت اوستونده دیدیشیرلر. روماندا بو طبقه نی
سلطان بیگ، حتم خان، آقا خان بیگ، بریستا و طالب خان و بقیه تمثیل
ائتدیرلر. صاقونون اوغلو شامو تکجه آتاسی نین وعاقله سی نین دگیل -
بلکه بوتون کنندن و اقلین غیرایشی کن و وطنین عاقبتینی دوشونون
بیر گنج دیر.

خلق اویا نیت ائوز حقینی ایسته دیکجه حاکم طبقه و طفیلی لرداها آزمیش و قابالاشیر. ۱۹۵۵ انقلابی گوجلوبیر سئل کیمی چارمطلقیتینی یویسوب آپاراندا پریتا و طالب خان ائوز محافظی کلبعلیه اعتراف ائدیرکی "بیز ایندی بیرقاراشاهییا دا دگمه ریک" خلق استبداد اصول اداره سی نین، باشد اچار اولماقلا، بوتون مامور و بیگ عالمی نین چوروک لوگونو باشادوشدوگوندن بومفتخورلاری ائوز بوینوندان آتماق ایچون اولوم — دیریم مبارزه سینه گیریشیر. رومانین صون قسمنینده سوویت حاکمیتی اوغروندا گئدهن چارپیشمالار و بو مبارزه ده کی کومونیست پارتی سی نین رهبرلیگی تصویر اولونموشدور. شامو رومانی روس دیلینده ترجمه ائدیلمیش و بئویوک رغبت له اقا رشیلانمیشدیر.

"ساجلی" رومانیندا کولخوزلارین محکم له ندیگی دئور تصویر ائدیلمیش دیر. کندلرین اقتصادی — مدنی گئری لیگی نین آرادان قالدیریلما سی، پارتی و دولت اورگانلاری نین خلقین مادی رفاه حالینی دورمادان یا خشی لاشدیرما غا چالیشدیغی تصویر ائدیلمیشدیر.

مؤلف سوویت قوروجولوق و ناثلیت لرینی گؤسته رمک له یاناشی انکشا — فامانع اولان نقصانلاری دا قلمه آلمیشدیر. مؤلف ساجلی دا یئنی انسان — نین یئتیشمه سینی و یوکسلیشینی، وطنپرورلیک و انسانپرورلیگی رنگین بویالارلا ترسیم ائتمیش ویئنی انسانین حیات یولونو ساجلی نین رخساره نین تمثالیندا عمومی له شدیرمیشدیر.

آتادان یتیم قالان رخساره طب تکنیکومونو قورتاریب ولایتها یشه گئدیر. ایلک زمانلارلا خلاقسیر کیشی لرین و دئدی — قودوجو (غیبت چی و سؤز دوزه لدن) قادینلارین نامناسب سؤز و رفتارینا دؤزمه یین رخساره اوتو دیله — دیشه سالان اوزون، قومرال (خرمائی) ساجلارینی کسیر و ائوزونو یاندیرماق ایسته ییر لکن ولایتین مسئول ایشچیی غیاث الدین اونا کؤمک ائدیر و اونو صانکی یوخودان آیلدیر، نهایت رخساره قولدور دسته سی نین کؤکونو کسمه گه گئدن آداملارا قوشولور و یارالانمیش پلیستین سلاحینی گؤتوروب ضد انقلاب دسته لری ائلدورور. عینی زماندا طب مدرسه سینه گئدیر و یا خشی بیر جراح اولور. ایکینجی دنیا محاربه سی نده جبهه یه کؤنوللو (دا وطلب) گئدیر. او یالنیز یارالانان ساولچیلارا دگیل وقتیلله اونا خیانت ائدن و ناثلیسی رضوانی یولدان چیخاران

تاما رایا دا شفقت له یانا شیر، ایستهر تامارا، ایستهر سه اونوا اینجید -
 میش اولان اسکی نشانلیسی رضوان رخساره نین شفا بیجاغینا محتاج اولدو
 قلاری زامان او، اونلاری ساغالتماق ایچون الیندن گلەنی اسیرگه میر،
 رخساره اولدولار ایچینده عائله قورور کمال ایله اقله شیر و اوغلونون
 آدینی ظفر قویور، بو آد اونلارین آلمان فاشیزمینده غلبه اینا می نین
 رمزی دیر.

پوئست لری (کیچیک حکایه لری). سلیمان رحیم اوف اوندان آرتیق
 کیچیک حکایه یازمیشدیر، بونلارین هر بیرینین اوزونه مخصوص بیلمی
 موضوعو و بیلمی قهرمانی واردیر.

"مدالیون" (۱۹۴۲) پوئستینده دنیا محاربه سی نین ایلک گرگیس
 و فلاکتلی گونلرینی تصویر ائدن یازیچی غافل باصقینا (هجوم) اوغرا -
 میش (معروض قالمیش) بیرشهرده کوتله وی سفربرلیگی (سیج عمومی) و
 قهرمانلیقلاری ترسیم ائدیر، آنالار جبهه یه گئدیروا و شاقلار آرخایینا
 گونده ریلیر، جبهه ده وقتیمیز ایکی ساواشچی یا (علی و آرکادی) و ایکی
 طب ایشچی سینه (حکیم و گنج شفقت باجیسی (پرستار والیا) جلب ائدیلمیر،
 علی و آرکادی نین اولدوزلو طیاره سی فاشیست لری قانادی خماج
 نشانلی طیاره لرینه دیوان توتور و او شاقلاری آرخایا کؤچوره ن قاطاری
 قورویور، حکیم سفربر اولموش طب ایشچیلرینه زهرلیک ائدیر، او بیر آز
 گنجیگن والیان فراری کیمی حربی محکمه یه وئره جگینی بیلدیریرلکن
 نهچه ساواشچینی خلاص ائتمیش والیان آغیر شکلده یارالاندیغینی گورنده
 پشیمان اولور و اوز سهوینی آنلاییر، والیا اوندان آیریلما یان ایکی
 اوشاغینا گوره (روزا و بوریا) گنجیکمیشدی، ایندی بو قادین روزا و بور -
 یانی یتیم قویور لکن اونون آری آرکادی، قاطاری قورتاریر (خلاص
 ائدیر) فقط اوز او شاقلاری نین دا بورادا اولدوغونو بیلیمیر، بوجیهه
 حادثه سیندن صونرا مؤلف جبهه آرخاسینی و باکی نی تصویر ائدیر و علی
 ایله آرکادی نین عائله لرینه دقتی جلب ائدیر.

*** *** ***

منابع :

۱ - آذربایجان سوویت یازیچیلاری، باکی دولت نشریاتی ۱۹۵۸

۲ - ادبیات ۱۵، م. عارف، ب. خلیل اوف معارف نشریاتی

باکی ۱۹۷۲

* نثر نمونه سى *

توتاش داغلارى بوزوين قالين مئشەلىرى ياشيل يارپاقلارگوتورمىشدى
يان - يانا آخوب توكولن گوموش سولار، چلچراغ كىمى مئشەنى نورابويا
مىشدى، آغ چىچەك لى ككلىك اوتلارنىڭ خوش عطرى داغى - داشى توتوموشدى
بوز قايلارنى چاخماق داشلارى، اولدور كىمى گۆيە سېلەننىردى، نىمىش -
لىكدن دوشن گۆك گوزدېگىن اوستونە بوز شورولرىا سىلمىشدى، قاباق -
قاباقا دايانان چوبانلار آغىز - آغىز، وئىرىب اوخويوردىلار:

بوز آت سنى سر طوئىلە دە باغلارام ،
آندا چىرم سىنە مخمىز چوللارام .
گوموشدن دوگدوررەم سىنن نالىنى
يوز گۆزەلە هۆردوررەم يالىنى ...

قوى سىنە دئىسەن لىر، آى قاچاق نى !

هاجرى اوزىندىن آى قوچاق نى ! ...

بوماھنىلار هاجرى گۆيون يىتتى قاتىنا قالدېرىردى، او، داياندى -
يغى يىتتى تىرپە نىب، مئشە نىن اچى ايلە يىتتى، او، خىلى گىلدوب
آخان چىنغىلا^(۱) راست گىلدى، ائلە بىل كى، باش طرفدىن آردى - آراسى كىسىلمە
دىن آغ چىنغىل توكولور، چىنغىل - چىنغىلا قارىشىرو آخوب گىلدېردى،
هاجرى يوخلاماق ايچون بىر آياغىنى چىنغىلا آتتى، يىتتى قوپار -
يىلدى، تەلە سىب اويان - بويانا مئىل ائتتى، تىز آينالىنى^(۲) اوزىتەلنگر
توتوب اوزى آشاغى گىتتى، چىنغىل چايا توكولوردى، او، چايا دوشركن،
ال آتوب بىر آغاجىن باشى اوتايدا، كوگى بوتاييدا، كۆرپى كىمى سالىنىش.
آغاجىن آلت قانادلارى چايىن قومىنى، اوست قانادلارى ايسە گۆيون بىر
قاتىنى سوپورىردى، آغاچ اسىم - اسىم سىردى، هاجر آينالىسىنى چىگنە
آتوب اسن آغاجىن اوستىنە چىخدى، چايى اوبىرىتاي كىچدى، او، يالىنى
پا پاغىنا آتوب چىنغىلا باخدى، چىنغىل يىنە دە آخىردى، هاجر مئشە لى قايا -
لىقلارلا ايرە لىلەدى، او، يورولوب داياندى، نفس آلدى، آلىنىن تىرىنى
سىلدى چاي گول - گول اولور وگىلدېردى، قىزىل بالىقلار قوئىروق اوستە
قالخىر، آغىزلارنىنى آچوب گولوروتپە سى آشاغى اوزلىرىنى سويلا ووروردىلار.

هاجر باليقلا را تماشا اشدوب يورغونليغيني آلدی يئنيدن ترپندى.
بىر خىلى گئىدىن سونرا گۆي داشدان هورولمىش كىمى گۆيه قالخان بىر
داشا راست گلدی. هاجر ال آتوب داشدان ياپىشىدى، چىخدىغا - چىخدى،
قالخدىغا - قالخدى، ائله بىل نردبانلا گۆيه قالخدى، هاجر اگىلىب
يئتىشه باخدى، گۆزلىرى آخدى، اوره كىنه بىر خوف چوكدى. او، ال آتوب
آينالىنى سىخدى: سندن مدد! - دىدى.

هاجر قارتال كىمى شيش قايانين باشيندا ن هر طرفى سئير ائتتى.
سونرا او، ييا واش - ييا واش قايادان دوشوب مئشه ليگه گىردى. آز گئىدى،
چوخ گئىدى، خىلى يول گئىدى، گۆي داشدان يىققىلدا شىب توكولن آغ
مويآ اغزىنى سۇيكه يوب دويونجا ايچدى.

هاجر بىر آردا گئىدىب ظلمتلى بىر مئشه ليگه قووشدى. او، گۆزى بومولى
يىمى يورانى دابىر طور آدلايب بىر دوشه چىخدى، بورا داكى يايىز چىچكه
زىئين عطرى هر طرفى بورومىتىدى. هاجر بوجىچكه لردن توپلايوب بورنينا
وتدى: - لاپ بىزىم داغلار يىن دادىتى وئىرىر - دىدى.

هاجر چىچكه لرى سىنه سىنه ياسوب بىر آز دوردى، سونرا يئنه ايرلى -
دى، اونون ايتىله شىن گۆزلىرى بىر شى آختار بىر مىش كىمى، هر طرف ده حكىم
ورمكه باشلادى.

هاجر بويلاندى باخدى، ايره لىده كى اوست - اوسته يىتىشىب قالخىدان
يالىغا طرف يئىرىدى. او، قايالىغىن آياغىنا چاتتى. بىر نىجه قايىا
خاريا چىخدى، داغ گىچىلىرى اوتا چىخمىشىدى، بىر بويىنوزلى تىكسە
پىناغا قالخمىشىدى، تىكه دىك قايانين باشىنا چىحيت دوزدا ناغى
ستە توللانوب گئىرىپه قايدىر يئنه چىخىردى.

بويىنوزى بورما تىكه اوينا قلايىر، آتلىير - دوشور و سىنقىلدا -
ردى تىكه بىر ده چىخدى، بىر ده باشىنى قالدىردى. سان هر شىمى
دىقنىندا ن آشاغىدا كى اوچوروما، طرف بويلا ماغا باشلادى
آينالى آچىلدى، تىكه آشاغىدا كى دره ده بىلدى

*** **

نسیمی و کلاسیک شرقی شعر

یازان : پروفیسور غلامحسین بیگلر

(۳)

۱۴ - ترصیع - بدیعی واسطہ نوعلریندن بیرى ده ترصیع آدلانیپر .
بیز نسیمی شعرینده صنعتکارلیقین بونوعونه ده چوخ راست گلیسریک .
ترصیعین خصوصیتی اونون موازیلیکینده دیر . یعنی بیر مصراع یا بیر بیتین
بوتون سؤزلری برابر ، عینی هجالی و موازی اولمالیدیر . آشاغیدا نمونه -
لره دقت یتیرهک :

من آن گنجم که در باطن هزاران گنج زر دارم
من آن بحر که در دامن بدریاها گهر دارم *

دؤنموشم غمدن هلاله شول مه تابان اوچون
قیلمیشام قربان بوجانی شول شه خوبان اوچون

گؤزلرین سوداسینا دوشدو کؤنول * فتنه نین غوغاسینا دوشدو کؤنول
شول بویو رعنایه وئردیم کؤنلومو * شول گؤز و شهلایه وئردیم کؤنلومو
شول لب شیرینه یارب گلشکر دئییه رسم نولا *
شول گونش طلعتلی آیا گر قمر دئییه رسم نولا

شمع فلک حسنونه پروانه دیر * جان جهان وصلینه شکرانه دیر .
یوخاریدا گتیردیگیمیز بیتلرین هامیسیندا ترصیعین بوتون خصوصیتلری
تطبیق اولونوبدور . نمونه اوچون بوبیتلردن بیریشینی نین
مصراعلارینین سؤزلرینی توتوشدوراق :

۱- نجی مصراع دؤنموشم غمدن هلاله شول مه خوبان اوچون
۲- نجی مصراع قیلمیشام قربان بوجانی شول شه خوبان اوچون
بو موازیلیک یوخاریداکی بیتلرین هامیسیندا تطبیق اولونور .
ترصیع بیر بیتده دگیل بعضا "بیر مصراع دا بئله تطبیق اولونما
بیلر . یعنی بیرجه مصراع ایکی مستقل جمله دن عبارت اولورکی ، بیر
دیگری نین ترصیع دیر . جمله لرین سؤزلری عینی هجالی اولور ، همیده مواز
سؤزلو اولور مثلاً "آشاغیداکی بیتین ایکینجی مصراعی او جمله دن دیر :

بن اول منصورم ای عارف کی حقن بولموشام نصرت
 انا الحق سؤیلهرم دائم کی، عمروم پایدار اولسون
 صون مصراعنین هرایکی مستقل جمله سینده عین هجالی، عین جنسلی
 سؤزلر بیر-بیرلرینه موازی اولاراق یئرله شمیشر، شعره متقارن آهنگ
 دارلیق و شریشر.

بعضا "ترصیع بیریتین هرایکی مصراعسیندا تطبیق اولونور، یعنی
 هرایکی مصراعنین ترکیب حصه لری موازی دیر :

ممانه گیرهن عشقله ، دردانه یه اوغرار

شکرانه وقرهن جانینی، جانانه یه اوغرار

یوخاریداکی بیتین مصراعلارینین هر دؤرد مستقل جمله سینین بوتون
 ترکیب حصه لری عینی هجالی، عینی سؤزلو همیده موازی دیر.

آشاقیداکی ربا عینین ترکیب و قورولوشونادقت یتیرک :

شول بویو رعنا یه وئردیم کؤنلومو

شول گؤزو شهلا یه وئردیم کؤنلومو

شول گونش سیمایه وئردیم کؤنلومو

شول اوزو چون آیه وئردیم کؤنلومو

بو دؤرد مصراعنین بوتون ترکیب حصه لری برابر دیر.

۱۵ - التزام - التزام بدیع صفتکارلیقدا اقله بیر سؤزدورگی،

لزوما "بیرنچه شعرین بوتون بیتلرینده دائما "تکرار اولونور، بیر
 نسیمی شعرلری ایچهریسینده بوقایدا اساسیندا یازیلغیش بیر یار شعره
 راست گلیریک، اوللاردان نمونه ایچون بیرنچه مصراعسینی گؤسترک :

چون بنی بزم ازنده اقله دی اول یار مست

اول جهندن گؤرونور بو چشمه دیار مست

مست درگاهم نه مستم بو شراب جرعه دن

صانما ای خواجه بنی کیم اولموشام بیکارو مست

شویله مستم تا قیامت داخی هشیار اولمازام

چون بنی وحدت مثیندن اقله دی اول یار مست

۱۶ مصراعلیق بوقصیده نین بوتون بیتلرینده ایشله نیلن "مست"

سؤزونه التزام دخیلیر، قافیه نسه یار، دیار، بیکار و... دن عبارت دیر

۱۶ - ردالعجز علی الصدر - ردالعجز علی الصدر فورماسی تکریر

نوع لریندن بیریمی دیر. کلاسیک ادبیاتین ان فورمال، ظاهری عنصرلریندن اولان بو بدیعی واسطه دن نسیمی ده اؤز شعرینده یئری گله رکن مهارتله استفاده ائتمیشدیر. طبیعی، ساده، دانیشیق دیلینی، متقارن، بیفجام و آیدین شکلده افاده ائتمگه شرایط یارادیر. بوشعره دقت یئتیره ک :

نقش و نگاری گورفلکین کیم نه نقشله نقش ائیلهدی وقایدی الیمدن گاریمی
 بوبیتده کی نگار سوزو بیرینجی مصراعنین اولیندن ایکینجی مصرأ -
 عنین آخینا ونقش سوزو بیرینجی مصراعنین آخیندان ایکینجی مصرأ -
 عنین اولینه کئچیب تکرار ائدیلمیشدیر. بونا ردالعجز علی الصدر
 دثیلیر. بونورمال واسطه شعرین مضمونونا خلل یئتیرمه دن شعرین آهنگدا
 - رلیقینی، موسیقی لیگینی، آخیجی لیقینی داها دا آرتیریر. آنچاق
 نسیمی بوبیتده تکجه ردالعجز علی الصدر فورماسیندان دگیل بدیعی
 واسطه نین دیگر نوع لریندن ده استفاده ائتمیشدیر. بیت ده کی نقش
 سوزو اوچ دفعه تکریر اولونور، صونونجو نگار سوزو عین حالدا ایکی
 معنا داشیر (یار - بویا) وایکی دفعه ایشله تیلن نگار سوزو جناس
 شکلینده دیر وسایره .

ردالعجز علی الصدر فورماسی ایشله دیلمیش بیرنجه نمونه :

لطف اکر حق دن اومار سن ، گؤستر احسان لطف قیل

لطف و احسانیندان اومان یاره احسانین قنی

ای جان و ای جهانین ماهیتی و جانی *

عینی سن اهل عینین هم جان وهم جهاننی

بی وفادیر چون بو عالم کیمدن ایسترسن وفا *

بی وفا عالم ده سن یار وفادار ایستمه

عبیر و عنبر و عودون سینیقدیر قدر و یازاری *

معنبر زولفونو تا کیم صبا عنبر فشان ائتدی

یاشینی یاندیردی عشقین، هم قوروسون کؤنلومون *

کیم کی دوشدو عشقه یاندیردی قورو و یاشینی

کشف اسراریندان اونون یانا زام صبر ائیلهرم *

آیدیرم اغیاره تا کیم کشف اسرار اولماسین

لیلی نین بیلدیگینی گر بیله مجنون، بیله بیس

عاقلمن عقلی قاچان بیلدی کی، مجنون نه بیلر

*** **

۱۷ - تشخیص و انطابق - نسیمی شعرینده تشخیص و انطابق فورما -

سینا دا راست گلیمک اولار، دوز دورنسیمی بو ایکی بدیعنی واسطه نوموند
آز و نادر خالدا استفاده ائتمیشدیر، بیرده کی بیز بویاریدا اساسا
شاعرین آذربایجان تورکیسینده یازدیقی شعرلرینین بدیعنی خصوصیتلر -
ینی گوزدن گنجیریک، سوزسوزکی، نسیمی قدرتلی بیر سوز استادلاریندان
دیر و بویوک صنعتکارین عرب - فارس دیللرینده نظمه چکدیگی شعرلر -
ینده بونوعه آز یئر و ثرمة میشدیر .

تشخیص شخصیتلریمک دئمکدیر، یعنی شاعر یئری گلنده جان سیز
بیر شئی، وارلیقی جانلیلار یئرینه گؤتورور، یاکی جانلیلارین وظیفه
سینی عهده دارا ائدیر، مثلا " داغ دانیشیر، داش آغلا ییر، بولود کیشنه ییر،
کولک قاپینی دویور، انطابق ایسه، نطقه گتیرتمک، دانیشدیرماق وظیفه
سینی یئرینه یئتیرمک دئمکدیر، محسمه دیله گلنر و دانیشیر و دیگر جان
سیز اشیاء و سایر، مثاللار گنجک :

ای باد صبا بن دن ایلت یاره سلامی شول غمزه لری عریبه چی، عینی حرامی
مشتاقه نه دیر چاره نه بیلدیر آنی کیم گرفتارمت اولایا ره دگر من *** بویا می
یوخاریدان بیرینچی مصراع دا نسیمی باد صبا دان بیر جانلی موجود
کیمی استفاده ائده رک، اونون دیلی ایله یاره سلام یئتیرمک ایسته ییر،
یونا تشخیص و انطابق دئیلیر، چونکی جانسیز بیر شئی جانلی نین وظیفه -
سینی شخص وظیفه سینی یئرینه یئتیریر، نطقه گلیب دانیشیر، اوچ و دؤرد
ونجو مصراعلاردا شاعر مشتاقین دردینه اولونا جاق چاره نیده یقلسدن
سوروشور، یقلى جانلی بیر شخصین یئرینه گؤتورور، جانسیز کولکه فکر
سویله تدیرمکه جهد ائدیر، آشاغیدا کی بیتده نسیمی یازیر :

ای لیلین آب چشمه، خیوان طلعتیندن خجل مه تابان

بورادا شاعر تشخیص صنعتیندن، یعنی جانسیز بیر موجودون جانلی
نین وظیفه سینی یئرینه یئتیرمه سی وظیفه سیندن استفاده ائدیر، آیدین
دیرکی، آی باتدیر و شعور سوز و دویغوسوز بیر وارلیق دیر، آنجاق کلا -
سیک ادبیاتدا گؤزه ل لیک سمبولو - رمزی اولان بو جانسیز موجود معشوقه

یین، گۆزه‌لین، طلعتی جمالی قارشیسیندا خجالت چکیر، اوتانیر، بیلیر-
 ک خجالتی آنجاق جانلی اوزوده آنجاق انسان علی‌الخصوص حساس و دویان
 انسان چکه‌بیلر. لیکن شاعر سئوگیلی سنین جمالین نه قدر پارلاق،
 نه قدر جاذبه‌لی و گۆزه‌ل اولدوغونو نمایش ائتدیریب، گۆستریمک اوچون
 حتی گۆزه‌ل لیک رمزی اولان آیی دا بیللر اونون برابرینده اوتانیدیریر
 باخ! بونا تشخیص دئیلیر، بومصراعلارا نظر سالاخ:

عشق اودو اوغراشدی شمعین جانینا گۆرکیم نئجه
 هم یانار هم گۆزلریندن آخیدار سیلابلار.

بوییتین بدیعی صنعت خصوصیتلریندن بیر اولان مبالغه حقیقته
 فایدا دانیشدیق، ایندی بورادا شاعرین تشخیص بدیعی صنعت نوعوندن
 نئجه استفاده ائتمه‌سینی سؤیله‌مک ایسته‌ییریک:

بیلیریک شمع جانسیز بیر موجوددور- شئی دیر، اوزوده حقیقتاً
 یانماق و ایشیقلا ندیرماق واسطه‌سی دیر، آنجاق نسیمی بوییت ده شمع بیر
 جانلی موجود کیمی گۆشورورکی، یانندیجا گۆزلریندن یاش اوزوده سئل
 کیمی یاش آخیدیریر، شاعر بورادا گۆزه‌ل بیر تشخیص یا راتماقلا برابر،
 همیده یانار شمعدن آغیب تۆکولن دا ملالارین گۆز یاشینا بنزه‌تمه گۆزه‌ل
 تشبیه دیر. موآخان گۆز یاشلارینی دا سیلابه بنزه‌تمک قدرتلی مبالغه
 دیر، بوتون بویکیمی صنعتکارلیق و هنر گۆستریرکی، نسیمی نه اندازه
 بویوک بیر استاد اولموشدور...

۱۸- سئوال، خطاب، ندا - شعرده سئوال، خطاب و ندا صنعتی
 یاراتماق، شاعره هنر ساییلیر. سئوال بیر قاعده اولاراق هر مصراعنین
 صونوندا، نادر حاللاردا مصراعنین مختلف یئرلرینده اولابیلر. ائله
 فکر و مطلب لروارکی اونلاری آنجاق سئوال و جواب شکلینده و فرمک،
 گۆزه‌ل، مناسب و مقصده اویقوندور. مثلاً "بویوک نظامی نین اولمز" خسرو
 و شیرین " مثنوی سینده خسرو لا فرهادین سئوال و جوابی.

نسیمی ده بو گۆزه‌ل بدیعی واسطه‌دن یئری گلرکن با جاریقلا
 استفاده ائدیپ، سئوال، خطاب و ندا فورماسیندا یازیلیمیش بیر جوخ شعر
 لری واردیر، مثلاً "شاعرین آشاغیداکی " دگیل می؟ " ردیفلی شعرینه دقت
 یئتیرهک:

جمالین قبله ایمان دگیلمی؟ وجودون مظهر انسان دگیلمی؟

قمر، چرخ فلک سرگشته خیران سنین عشقینده سرگردان دگیلمی؟
یا خود بوشعره نظر ساق :

جانیمی یا نایردی شوقون ای نگاریم قنده سن ؟
گوزلریم نوری ایکی عالمده واریم قنده سن ؟
یا خود اوحداالدین اوحدی نین مشهور " چیست ؟ " (" نه دیر ؟ ") قصیده سینه
تورکجه یا ویدیقی نظیره ده کی بومصراعلارا دقت یئتیره ک :

دون وگون * منتظریم بن کی بویرگار نه دیر ؟

فلکین اصلی نه دن دیر، ملکین نسلی نه دن ؟

آدمین صورینه بونجا طلبکار نه دیر ؟

بیر مکس طبعینه باخ، بال نه دن، زهرته دن ؟

یئنه بیر یئرده عجب گنج نه دیر، مار نه دیر ؟

بوخاریدا کی مصراعلارین هامیسیندا فکر، دوشونجه تی سوال و تعجب
واسطه سینه جاتدیریلماقا جهد گوستریلمیشدیر. فکری جاتدیرماق و آید -
ینلاشدیرماق اوچون مطلقا سوال و ثرمک ضرورتی اورتایا چیخمیشدیر.
بوخور مصراعلاری اوخویا رکن آهنگی دگیشدیرمک و یا زارکن مصراعلارین
صوتوندا سوال، (؟) و ندا (!) علامتلی قویماق لازمدیر.

سوال فورماسی ایله برابری نسیمی شعریتده بدیع واسطه نوعونلردان
ساییلان خطاب و ندا نوعونده تکرر - تکرر راست گلیریک. شاعر شعرلرینده
کوتوله، گوزله، معشوقه یه، فقیهه و عاشقالارینا خطاب افده رک بیر چوخ
هرلر نظمه چکمیشدیر :

ای کونول ! نادان قتینده رازینی فاش ائیلمه

اهل عرفا تدیر بو رازین محرمی، نادان دگیل

نسیمی کوتولونه خطاب افده رک، زماشه سی نین بوتون انسانلارینسی
باشا ساق ایسته بیرکی، نادانلارا، جاهل لره ایضا نفاق، اعتبار و اعتماد
اقتمک و سراقماق اولماز. نادان دان دوزگون وجدی حرکت اووماق خطا
دیر، لارم اولارسا اوره ک سوزو و سوزینی عارف انسانلارا سویله مک لازمدیر
بیرکی، اونو کیمسه یه آچما سینلار. با جار سالار دردینه شریک اولوب چاره
و درمان ائتسین لر.

شاعرین سویله دیگی هر نه سیندا، هر خطابیندا بیرساییق اول، بیر

* - دون (تون) و گون = گنجه گوندوز

اھوزونہ گل، بیر آیل چاغریشی وار دیر، بیر اویود (نصیحت) ، بیر قایغی
بیرنجیب دویغود و یولور، نسیمی نین بیر چوخ شعرلرینده عارفه حرمت جاھله
مذمت ونصیحت نداسی و خطابی وار دیر.

زرق و تزویرین زمانی گنجدی ای زاهد! اویان!
عشق طاعت قیل کی اولدو حکم انین فرمان بودور
یا خود: عشق چون درمان بولونماز (تاپیلماز) گنج امکن ای حکیم!
گل بیلینمز نسته دن گنج ابسم (لال) اول درمان بودور.
یا خود: دولتی نه بو دنیانین اولما مقید ای کونول!
آنین اوچون کی دنیانین دولتی بی ثبات اولور
بیر دنیا فلسفی فکرتو پلانا بوبیتین بیرینجی مصراعی سی نین صونو-
ندا کی ای سوزو خطاب دیر و امثالہ سئوال، خطاب و ندانی بیرنچہ
بیتہ نظر سالا:

ای بیلیمین بوجان عزیزین حقیقتین جانی بیلانه سورکی نه جانانه یمینه
ای سکیز جنات عدنی عرض ائده ن زاهد بنه *

بن بوگون یارین جمالیندا گلستان بولدوم اوش

قنی بیر عهد و پیمانی بوتون یار؟! * قنی بیر قولو گرچک دوغرو دلدار^(۱)
قنی حق بیلن بیر گرچک ارکیم! * اولادوغرو آنین دیلینده گفنار!

ایتیردین جام جمشیدی اویان اویقودان ای غافل؟! *

نه بولدون اویقودان گؤسترنه قیلدین اویقودان
حاصل

عجبا! بو حوری اوزلومه بدر یا پریمی! *

بویو سرو بوستانی یاناغی گول تری می؟

*** **

۱۹ - ایماله - ایماله بیر کلمه نی حدیندن آرتیق اوزاتما دئمک دیر
یعنی لازم اولان یئرده سوزو صنعی اولاراق اوزاتما قدیر. بو، اوندان عمله
کلیرکی، بعضا "معین معنای، مضمونو، مطلبی مصراعدا یئرله شیرمک خا-
طریفه معین بیر سوزو، کلمه نی اوزاتماق ضروری اولور. شرقین کلاسیک
شاعرلری نین هامیسی دشمنک اولارکی، یئری گلنده ایستهر- ایسته مز بو
واسطه دن ده استفاده ائتمیشلر. کئچمیش ادبیات شناسلیقدا ایماله شعر
صنعتینده نقصان ساییل میزدی. چونکی ائله بیر شاعر تا بیلایلمز کی،

اونون شعرینده اضطرارا "بو واسطه ایشله دیلمه میس اولسون ، اونون یارای-
دیجیلیغیندا آر دا اولسا اوزا دیلمایا راست گلیمه سین ، نسیمی شعر-
ینده ده بیر آرا- سیرا ونا در حاللاردا اوزا دیلمیش مصراعلارا راست
گلیریگی ، اونلارین بیر نجه سیننی نمونه اولاراق گوسته ریریگی :
غمدن اینجلدی بو گونلوم یعنی اولدو پای کیمی
گوزلریمه توش اولالی شول هلاکی قاشلار

زمانه زلف وروخوندن بلایه سالدی بنی *
هم اول زمان کی ، سنجیلدی قاراسی آغیندان
بوگوزهل مبالغه لی بیتلرین ایکنجی مصراعلاریندا "قاش" و "آغ"
سوزلرینی بیر قدر اوزاتماق لازمدیر ، یوخسا شعرین وزینده سگته
عمله گلیمیش اولور ، باخ ! بو اوزاتمایا ایماله دیلیلیر ، ایندی ده
ایماله تطبیق اولونموش بیر نجه بیتنی نمایش ائتدیرک :
عاشقین باشیله اوینار شول نگارین زلفو اوش
عاشق اول میدانا گیر ، کیم توپلا چوکان بودور

قاچان کی ، سنبل زلفون نقابی آیه دوشهر *
قمر سحابه گیره ، آفتابه سایه دوشهر

دون و گون ایکی گوزومدن آخیدیر انار دانه *
جگریم قانیله باشیم پیکریم نه خوش بویاندی
یوخاریداکی بیتلرده ده دیگر بدیعی واسطه لرله یاناشی "توپلا"
"آیه" ، "انار" سوزلری اوزا دیلمیشدیر کی ، بونلارا ایماله دیلیلیر ،

*** **

۲۵ - زحاف - وزن خاطرینه وایماله نین عکسینه اولاراق شعرده
بعضا "سوزلرین قیسا دیلماسی ضرورتی دوقور ، یعنی بیر سوزون حرفلرینی
سیخشدیریب بیر قدر قیسا دشمک طلب اولونور مثلاً "رفیع یثربینه رفیع ،
طرف عوضینه طرف ، آتش یثربینه تش و سایره نسیمی شعرینده ده زحاف
ایشلنمیشدیر ، مثال اوچون :

ای سگیز جنات عدنی عرض اقدن راهدیشسه

بن بو گون یارین جمالیندا گلستان بولدوم اوش

قنقی (۱) بورجون یلدیزی سن ای ملک * یلم سنی

منزلین رفیع اولدو یوزمین کوکب سیاره دن

۱ - قنقی = هانکی ، هانسی .

یوخاریداکی بیتلرده وزن پوزولماسین دئییه سگکیزیئرینه "سکیز" و رفیع یئرینه "رفع" سؤیله نیلمیشدی، بیرجا اسگیلمیشدی، سؤزبیرقدر سخیشدیریلمیشدیر، بونا زحاف دئییلیر...

۲۱ - اشتقاق - مشتق کلمه سیندن نشاءت اقدیب، بیرکؤکوا ولوب شعرده مختلف شکللرده ایشله نیلن سؤزلره اشتقاق صنعتی دئییلیر. شاعربورادا اوزقدرتینی یوسوز ذخیره سی نین نه قدر زنگین اولدوقونو نمایش ائتدیرمک اوچون عینی سؤزهن مختلف تظاهر و معنی کسب ائتمه سی فورمالارینی بیرجه مصراع یا بیربیتده یئرله شدیریر، نسیمی ده گوروندو گو کیمی بو مهم صنعت واسطه سیندن با جاریقلا استفاده ائتمیشدیر. هر بی هنر انصاب له منصوب لری توتدو

صاحب هنره منصب و ادرار (۱) بولونمماز
نصب سؤزوندا ن یارانان انصاب، منصوب، منصب کلمه لرینی شاعر
با جاریقلا بیر بیته یئرله شدیرمیشدی، بونا دا اشتقاق صنعتی دئییلیر.
ناظر، هم بی نظیر، هم بصیر، هم بصر
هم ایکی لیکن منزه وحدتین منظریم
یوخاریداکی بیتده نظر سؤزوندن توره ن ناظر (با خان) نظیر (بئزه ر
اوخشار، تائی، مثل)، منظور (نظرده توتولان) سؤزلری، ائله جه ده بصیر
(صاحب نظر)، و بصر (گوز) سؤزلری نین بیرجه بیتده ایشله نیلمه سی قدرتلی
شاعرین اشتقاق صنعتینی نمایش ائتدیرمک اوچون گوزه ل نمونه در.
نسیمی نین اشتقاق صنعتی ایشلتدیگی بیرنجه بیتین نظر دن کچیره ک:

ظاهر ظاهرده، فاشم، مظهرم هم مظهرم
باطنم هر شئی ده یعنی باطنین مستوریم

*

ظاهر و باطن بنم، پیدا و هم پنهان بنم
مظهرم، هم مظهرم هم مظهرین مظهریم

*

عشقه معشوق و عاشق بیرایمیش هم امان هم امدیرن هم شیرایمیش
صورتی مصحف، اوزو تفسیرایمیش بوالعجب قدرت عجب تقدیرایمیش

*

زرق و ترویرین اساسی اولدو ای زاهد خراب
عشقه معمار اول کی، معمور اول عمارتدیر یوگون

*

آیله آلا گوزلرین آلدادی آلدی گونلومو

آیلمی گوز نهال آلدی، کیسه ایرشمز آله

بوتون بو بیتلرده واونلارلا بویکی دیگر بیتلرده صنعتکار شاعر

اشفاق بدیع واسطه سیندن استفاده ایشتمیشدیر، عین حالدا بوبیتلرده
بیرجوخ بدیع واسطه لر دنده استفاده اولونموشدور.

۲۲ - تنسیق الصفات - شاعر بیر شخص یا بیر شئی تعریف ائده رکن

اونو بیر نتیجه گوزله صفتلرله موصوف ائدیر، ممدوخونا بیر - بیر نیین

آردینجا یا راشیقلی، پارلاق صفتلر عاید ائدیر، نسیمی بوحقده حدیندن

آرتیق یا جاریق و استعداد صاحبی اولموشدور، اونون تنسیق الصفات

فورما سیندا ایشلتدیگی شعرلری دوغرو داندانمونه، مثلی برابری ولما -

یان دیر، بیر شاعرین جوشقون طبعی نیین محصولو اولان، اویناق هر بحرینده

سویله نیلمیش گوزله بیر غزلینی یورادانمونه گوسترمک ایسته ییریک .

نسیمی بوغزلین بوتون مصراعلارینی و بوتون سوزلارینی تنسیق الصفات

کیمی ایشلتیمیشدیر: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

نگاریم ، دلبریم ، یاریم ، ندیمیم ، مونسیم ، جانیم

رفیقیم ، همدیم ، عمروم ، روانیم ، درده درمانیم

شهم ، ماهیم ، دلارا میم ، حیاتیم ، دیرلیگیم ، روحوم

پناهیم ، مقصدیم ، میلیم ، مداریم ، فکرتیم ، جانیم

قمرچهریم ، پری رویوم ، ظریفیم ، شوخوم و شنگیم

سمن بوییم ، گل اندامیم ، زهی سرو گلستانیم

لطیفیم ، نازکیم ، خوبوم ، حبیبیم ، طرفه محبوبوم

حجاریم ، کعبه و طوروم ، بهشتیم ، خورو رضوانیم

گلوم ، ریحانیم ، اشجاریم ، عبیریم ، عنبریم ، عودوم

دوروم ، مرواریدیم ، کانیم ، عقیقیم ، لعل و مرجانیم

دلفروزوم ، وفاداریم ، جگر سوزوم ، جفاکاریم

خداوندیم ، جهانداریم ، امیریم ، شاه و سلطانیم

چراغیم ، شمعیم و نور و ضیاء و اولدوزوم ، شمسیم

هزاریم ، بلبلوم ، گولوم " نسیمی " یی خوش انا جانیم

شاعرین عمان طبعی نیین محصولو اولان بوغزل، غزللرین سلطانیا ولاراق

باهدان آیاقا تنسیق الصفات بدیع صنعت واسطه سی ایله بزه دیلمیشدی.

حضرت علی (ع) نین اوگود (نصیحت) لری

(۵)

- *** - زینهار جا هل کیمسه لرله مزاج اشته . اونلارین حاللاری و دیللری
عقربین قویروغو کیمی دیر ، در حال سنین قلبیوی زهرلییه بیلر .
- *** - باطنی و ظاهری دوغرو اولان انسانلار اوچون ، من ده دوغرو بام
لکن هر شئی اگری گورهن لره قارشی بلکه من ده اونلار کیمی
اولا بیلهرم .
- *** - اصل بویوک شرف ، ادب و فضیلتده دیر ، بوخسا ، حسب و نسبه دگیل .
- *** - هر شئین موندو اوزون اوزون دوشونن و بیرنوعی قرار و ثمره بین -
لردن ، شجاعت و جسارت آدینا هئچ بیر شئی انتظار چکمهک اولماز .
- *** - آغینلیغین موندو ، یار ذیل و یا خود یوخ اولماقدیر .
- *** - جهانین بوتون وارلیقلاری فانی دیر ، بیر اوروچک (عنکبوت) توری
کیمی دیر ، بیر آندا وار اولدوغو کیمی ، بیر آندا دایوخوا ولا بیلر .
- *** - حریص اولانلاردا ، حیادن اثر تاپیلماز .
- *** - هر شئی عبرت له باخین ، و گوردوک لر یزدن عبرت آلین .
- *** - هئچ کیمسه نین خطا سینی اوزونه وورما یین ، اونون خطا سینی ،
باشقا بیرینی مثال گؤسته ره رک آنلادین .
- *** - دشمنین ان تهلکه لیس ، حیله سینی گیزله مک خصوصوندا موفقیت
گؤسته ریلر دیر .
- *** - آغیللی انسانلار ، آرز دانیشار ، چوخ دانیشارلار ، فقط احمق لر دیر .
- *** - باشقالارینین یا خشی حرکا تلارینی تقدیر اشدون ، در حال دوستلاریزو
چوخالدیغینی گوره رسیز .
- *** - آغیللی لارلا ، مشورت ائدیلمیه ن ایشلرده ، یا خشی نتیجه یه چاتماق
اولماز .
- *** - دنیا دا ، آجلاری دویورماق قدر بویوک یا خشیلیق یوخدور . بونو
انجام وئره نلر ، آخرتده ده اجرلرینه چاتارلار .

*** - حدیثی بیلن ودرجه سیندن شجارت ائتمه یه کیسه، حق نظربنده مقبول و خلق نظربنده دا مرغوب اولور .

*** - اولوم، هنج کسی بورا خمیر، او، ائله بیر گنجید (معبر) دیر کی، هر کس اورا دان گنجمه که مجبور دیر .

*** - انسانلار داشما " بیلمه دیگ لری شیلردن هور کرلر .

*** - اگر خنیرلی بیرایش گورمک ایتستیرسن، یوگونون ایشینی ما باحا قویما . چونکی، ما باحا قدر نه اولاجا غی بیللی دگیل .

*** - دادلی دیللی اولانلارین دوستلاری، هرگون بیرآز داها آرتار .

*** - دوستلاریم! دوست اولانلاری چوخ سئویره م، اولانلارین قیمت لرینی ده، دوستلوقلارینین درجه لری ایله اولچوره م .

*** - انسانلارین قیمتی ائتدیگ لری یا خشیلوقلارلا اولچولور .

*** - منیم دشمن لریمه دوست اولان کیسه، منیم ده دشمنیم دیر. ایسته دیگی قدر دوستلوق ادعا سیندا اولما بیلمز .

*** - حدیثی بیلن کیسه، حقارت گورمه ز .

*** - تعجب لی دیر کی، انسان های جهتیندن، غایت چوخ دور، لکن بونلار، یین ایچینده، انسانلیغینی تانیان چوخ آز دیر .

*** - سکوت، یالان سؤیله مکدن و باشقالارینی چکیشدیر مکدن هر حالدا یاخشیدیر .

*** - اولزلرینی حق تعالی یه سئودیرمیش اولانلار، محقق کی، خلقسه ده سئودیرمیش اولورلار .

*** - ای نفس! اگر سؤزون گوموش ایسه، سکوتون قیزیلدیر .

*** - گناه ائلی یین بیر کیسه دین توبه واستفارا ائتمه سی واجب دیر، لکن گناه ائتمه مه که دقت ائتمک، توبه دن ده فرزدیر .

*** - باشقالارینین فلاکتیندن همه قاپانلار، کئچمیش مصیبتلردن درس آلانلار، جدا " بختیار انسانلاردیر .

*** - بیر چوخ کیسه لر واردیر کی اوزوزه گولرلر، لکن، آرخا دان، علیه - زه بیر چوخ سؤز لر سؤیلرلر، بونلار، نه صمیمی بیر دوست، ونه ده حقیقی بیر دشمن اولما زلار، آنجا ق، اخلاقلاری نین خرابلیغینی اورثا یا قویموش اولورلار . " آذری توکجه سینه چئویرم - منظوری خامنه "

کرج خاطرەسی

سن (علی) یاخشی بوداغدا اوتوراق ائیلە میسن
 شەری دنیانی علی تەسە طلاق ائیلە میسن
 زورە گیندە اکیلیب، یاخشی توکل توخومو
 یاخشی بیتدی کجە دە، سن یاخشی آلاق ائیلە میسن
 ال - قولون وار کی تک الی بوداغین یغیرندە
 بوسیاق بیر آوادانلیق، ال - آیاق ائیلە میسن
 غیرتین داغ کیمی دیر، داغ - داغا الت دایانار
 سن دە داغلار کیمی، داغلاری دایا ق ائیلە میسن
 آچیلیب بوردا اقق، داغ دیر، آغاش دیر، باغ دیر
 داغا دیر سگ لە نیب، او منظری باغ ائیلە میسن
 بیر غرور وار بو فاغیر خلق دە، بیر استغنا
 صانکی فرعون لهرین قصرینی لاغ ائیلە میسن
 بو قالان قاللی شەردن چکیلیب سن قیراغا
 نازلی (معصومه) نی گۆزلردن ایراغ ائیلە میسن
 بوصفالی کوما دان، کندیمیزین ائیمی گلیر
 منی دە یوقوجا و قتیمدە، دماغ ائیلە میسن
 کۆچدوروب سن ائلە بیل، تهرانا، "حیدر بابا" نی
 "نەنە قیز"، "عمقیزی" نین سن وزون غ ائیلە میسن
 نەنە قیز، عمقیزی نین بوردا جمالی گۆرۈنور
 لالە دن قیزلارا یان دیقجا، یاناق ائیلە میسن
 گەجە لر صبحە کیمی، بوردا چیراقلار سۆنمور
 آیی - اولدورلاری، یوزشاملی چیراغ ائیلە میسن
 ذوقدن بیلیمیر آدم بوردا یاتا، یا اوتورا،
 آی - گونش لر اوتوراغیندا، یاتاق ائیلە میسن
 بوردا بیر چشمە دە تاپ، قوی باخا "حیدر بابا" یا
 بیلیمیر مەھانسی گۆزی داشلی بولاغ ائیلە میسن؟
 چوخو کئندا ئولری باخسان، قارایالچیق دی، سوواق
 بوردا سن، کئندا ئوینی بیر آغ اوطاق ائیلە میسن
 آردی ۵۵ - نکی صفحە دە

گیجیک

قانا دلاری کسیلدی مژده قارا قوزونون
عشقین آياقلاریندان ، کونده لر قالدیریلدی
حقیقت یالان ایله آرتیق غیدالانماییر
شوکی نین ارمغانی " حلقه " دیر
" زنجیر " دگیل

شون لر شوهیک لرین گودمک ایچون
بیرداها کئشیک ده دورماییرلار
بیر- بیرین یولوندا پوشقولا قورماییرلار
نه گیزلینجه جیلره چاتتالارا باخیرلار
بیر- بیرین دالینجا نه خبرچی تاخیرلار
شوکی لری اولومه گئورور بئله بیر ایش
عشق دئیهر کئوتولدن چاندان اینان و شویش
دینه بنزه ر شویشمک بئله جه بو جهتدن
اینام گرهک دیر اینام
عشقینیز قدر گئنیش - شهبه یه یول وقرمه یه -
اوره گینیز یوخ ایسه

نشیجه بئله اولار : ای صوندا یالان دوغرو
بیر ایپ- اوچو گورسه نر
سادتینیز اولر
اومیدینیز - نشه نیر
قیصقانچیلیق سام یئلی دیر
قیصقانچیلیق بیر آغو دور
او، آمانسیر جاسینا استیلا ایسته مک دیر
منلیگین ، خودبیتلیگین کور قدرتی دئمک دیر
گیجیک دشمه دی زهر ، دی اشکنجه ، دی آزار ،
ان اوره کدن ان درین عشقه ده
مزار قازار .

قوزون = لاشخور ، قالدیرماق = قاووزماق ، گئوتورمک ، غیدالاتماق = تغذیه
پوشقو = قله ، چابطا = کیف ، اینام = ایمان ، ایپ- اوچو = سرنج ،
قیصقانچیلیق = گیجیک ، حسودی ، آغو = زهر .

يانىپىرام مەن

باغرىمدا دولان غەلرەلە جىزقانىپىرام مەن
اىل دىردى، مەنىم دىردىم اولوبدورىپانىپىرام مەن
او دىردىلى كى، دوغما اىل ايچرە گۇرورە مەنى
اۈزگە گۇرە. بىلىمىرسە دە تەك قورسانىپىرام مەن

اۈدىلاراقى يول گەتتە سىنى چوخلارى بىلىمىر
آز - چوڭ بىلەن اولسا بونوچوخدان قانىپىرام مەن
آغچاي، قاراسو، قالغىش اوڭىز گۇرپوسى هاردا
آدلار دگىشىكا، مەنى گزىرم فېرلانپىرام مەن
سانكى بىر آدام يۇغدى ياتىپلار، يۇڭ مەنىرتى
سەن سىز گەتتە دىر، شاختا مەنى يۇڭ خولانپىرام مەن
(آغۇ) جالانىپ دۇنغو بونون اپرىپ ائىلدە
اۈز قىدىنە مەن قالماق اۈزە يانىپىرام مەن
بىر چوخلارى، اۈزگە مەنل ايچون سىنە جىرپىرلار
بىزدن دگىل اونلار، اگراولسا، دانپىرام مەن
بونلاركى آنا دىلدە اووانمىرلار اووماجى
چوڭ ياخشى ارىشتە، يادا، كەمىش تانىپىرام مەن
بەزىلىرى واركى، بالاسى توركونى بىلىمىر
باشقا نە دىم ؟ بىرپولون آزمىش سانپىرام مەن

مورسان كى، ائىلەن دوغما دىلى يۇڭمى آ سومسوك
سۇيلەر نە بىلىم، مەنى گۇروسن يالمانپىرام مەن
ياندىن " ساوالان " يان، بواقل اوغروندا بىل آنا
دوغما آنا دىل شەدى ايلە جانلانپىرام مەن

شاعر "ساوالان" ین "آزادلیق" گونده لیگینده یازدیقی (یانیرام)
 سی قوشما سینا اوخشیان آلیشقلی بیرا وره ک درد
 "چو خدان یانیرام من"

سالدیقجا یادا، یوردومو وره اولانیرام (۱) من
 قوش تک اوچورام گویله سیرانلانیرام من
 بیر سین گئجه گوندوز دوقولا قیما گورولدار
 ائل نغمه سیدیر، بوسسی چو خدان تانیرام من
 هر نغیلیرمال چاشما بیر اول شانلی دیاره
 سفیرینه اوزاقدان دایا نوب بویلانیرام من
 باغیریم بو قفسده قان اولوب بس کی باغیردیم
 اوردوروم بودوستاق آرا فیولانیرام من
 ائل دردنی یامان دردنی بوتقزلیکده ساغالما
 بیر عمرودو بودرده یانیب جیزلانیرام من
 ذاتی پاک اولان بللیدی اوز اصلینی دانماز
 اصلین دانانی اوز آتام اولسا دانیرام من
 مین یول دقدیلر فارسیجا یار، تورکیجه یارما
 قوی گشت دقدیم اوز قایدای می وغلان قانیرام من
 یادلاردیلینی بیرلره آشلاتما (۲) چتیندیر
 فکر ایلمه هر موفته سوره آلدانیرام من
 اوگرتدی آنام بودیلی اول دیل آچاندا
 ایندی گووه نیب بودیله، وره اولانیرام من
 ائوتورک ائوی، ائو صاحبی تورک، آروادا و شاق تورک
 فارسی دانیشیرلار گورورم اودلانیرام من
 سارساق کیشی نین تورکی یه کامیل دیلی دؤنمور
 هئی ریققینیری فارسی دانیشین یانیرام من
 اوگره نمه میشم، فارسی دایو خدور بئله سوزلر
 "میرت آختاریرام"، "هله نیرم"، "قیرجانیرام" من
 گوردوم "ساوالان" سؤیله دی ائل دردینه یاندیم
 "انزابه" دقدیم سؤیله کی چو خدان یانیرام من

۱ - وارها ولانماق = فرجلمک، شادشدن ۲ - آشلاتما = تزییق ائتمه

آنا دیلین دستانی

گلین بیردستان دئییم، آنا دیلین حاقیندا
 نه یقنیش لر، یوخوشلار، گورویدور اوز واختیندا
 نهچه عصیرلر بویو، اوز یولونو تاپمادی
 اسیرلیکه سیخیشدی، آزادلیقا چاتمادی
 اما قوی اول دئییم، بیرجه مشهور تاپماجا
 چوخ ساده کی، اوشاق داباشارار اونو آچما
 نه دیر؟ هامینی بزهر، اما اوزی لوت گزهر
 بلی، اوزی لوت گزهر، اما هامینی بزهر
 فیکیرله شیب جواب وئر، تئزدئینه کی او، نه دی
 تاپانمادین قوی اوزوم دئییم کی او "ایگنه" دی
 اما اونا، بیر آیری جواب دا، من تاپمیشام
 چوخلو فیکیردن صورا بو جوابا چاتمیشام
 او، بیزیم خلقیمیزدی اوزگه لری بزییمه
 اوز دیلی اول - اول اوزگه دیلده سؤز دئیهر
 عرب، فارسین ادبین، پارلاندیریب واراخیلسهر
 اوز ادبین دن قالیب اوز دیلینی خواراخیلسهر
 ساپسام اونون خدمتین فارس دیلینه، علمیه
 اوندان قبول ائدرسن، احسن دئیهرسن منسه
 هاردا بویوک دانشمند، شاعر، فارسی دا واردی
 آختارسان گوره چکسن او بیگزدن یادگار دی
 هر رشته ده هرايش ده چوخ ماراقلی کتابلار
 تورکون بیلیمچی لری فارس دیلینه یازیملار
 قوی بیر ساییم نهچه سین نمونه چون اوللاردان
 سن اوزونده آختارسان مین لرجه سین تاپارسان

موسیقی ده ، طب ده ، لغت ده ، نقاشی دا
 تاریخ ده ، جغرافی دا ، شعر ده ، خطاطی دا
 بیز فارسلا را و قریبیشیک چوخلو حاذیق حکیم لر
 محقق لر ، عالم لر ، شاعر لر ، منجم لر
 فارسی ادبیاتین شورگ شاعری یوکسه لیدی
 ادب آسمانی نی ستاره یه غرق ایتیدی
 تبریز ایله شیروان دان چرخان شاعری ساین
 فارمین شاعر لرین آرتیق اولار ساییدان
 اردبیل دن ، طسوج دان ، شیشتر دن خالخالدان
 هله قیرا خدا قالسین شمالی آذربایجان
 محمد فضولی ، صائب ایلن خاقانی
 (رحمت) کوره کنانی ، مجیر بیلقانی
 قطران ، همام ، تبریز دن ، مراغلی اوجاسدی
 شیشترلی شیخ محمود ، نظامی گنجیه وی
 سید احمد هاتف ، شاه فضل الله نعیمی
 انسانا قیمت و ثمره ن حق شاعری نسیمی
 فلکی شیروانی ، العلای ، قاسم الانوار
 اشرف مراغه ، قوام الدین ذوالفقار
 شاه اسماعیل (خطائی) اوون اوغلو سام میرزا
 بیز آیری شاعر اوغلو شاهزاده القاص میرزا
 صفویه شاعلاری اکثری شاعر ایدی
 قاجارلاردان دا بعضی بو ایشده ماهر ایدی
 بابا کوهی معروف ، حاجی میرزا آقاسی
 (الهی) بیرده (جاهی) گوهرشادین آقاسی
 حسام الدین چلبی ، حاجی محمد عصار
 ابوالعلا ، حقیقی ، هم مادی افشار

سالم ، تاثیر هم شریف تبریز شاعرلریندن
 او شاعرلر بجهنر علم و هنر شهریندن
 خوی دان حسام و مفتون ، ملا مراد طسوجی
 شرف الدین رامی ، عبدالنبی طسوجی
 شیخ رئیس (حیرت) هم شاه عباس ثانی
 خانملاردان پری خان ، پروین اعتصامی
 مهستی ، ماهی خانم ، گوهر خانم (طاهره)
 آی اوزلو شیرین سوزلو اوج شهرتلی شاعره
 آغابیم (طوطی) خدیجه سلطان خانم
 خاتینلاردان بیری ده تبریزلی حیران خانم
 ایرج میرزا ، طالبوف ، فتحعلی آخوندزاده
 اجازه وئر باشیوی آغریتمیم زیاده
 بونلار قدیمکی لودی جدیدلردن مین لری
 فارسین ادب گلزارین ائدیبدی لر گورمه‌لی
 قدیم‌لرین ده حقی آدلارینی آیارسام
 کتابلار قارالانار فقط آدلاری یازسام
 جغتایی تورکلرین بوردا هله سایمیرام
 ابن سینا ، فارابی ، کیمدی سایا آلمیرام
 ابوریحان بیرونی ، علیشیر نوائی
 شرقی تورکلری سایسام ایفدن گئدهر سای
 بوردا فقط آذری تورکلرینین سوزودور
 همان آذری لرکی ، تورک خلقینین گوزودور
 تکجه شاعرلیک دگیل بیز باشیدیق هرايشنده
 هر هنرده ، علمده ، آزادلیقدا ، دویوشنده
 نقاشلیق ، مینیاتوردا ، حرکاتلیق ائله‌دیک
 خطی بیز گوزهل له تدیک گلین کیمینزه دیک

اوندان ابداع، اختراع تیریزدن باش قورادای
 ان یاخشی خط یازانلار بیزیم یوردوموردادی
 میرعلی تبریزی، میرزا احمد تبریزی
 عبدالله صیوفی، علی بیسک تبریزی
 اونلار اولاد به اولاد خطاط، خوشنویس اولدی
 تاریخین دووارلاری خوش خط لرایله دولدی
 اول لغت کتابین تبریزی قطران یازدی
 لاپ کاملین اونلار حسین بوهان یازدی
 اوندان صونرا گله نلر اونو رونویس ائتدی
 او بیر شاهکاریدی کی، فارس دیلینی دیریتدی
 فارسدا دا وار البت شیرین دیلی شاعولر
 اما اونلار اوزلری بو امری تائید ائیلر
 "ترکان پارسی گوی بخشندگان جانند"
 فارسی قوشان تورک لره یوخ دوغرودان همانند
 آذربایجانین دیلی، شعر دیلی، ادب دیلی
 هر یئری بیر گلستان، هر گولده یوز بولبولی
 آذری بولبول لری فارسی چهچه ووردولار.
 آنا دیل دالی قالدی فارسا بنا قوردولار.
 شعر و ادب یقین بیل بیزیم نسلیمیزده دی
 شیرین صحبت، شیرین سوز، بیزیم اصلیمیزده دی
 فارسین ادبیاتی بیزدن شیرینلیک تاپدی
 بیزدن آدی یوکسه لدی، بیزدن بو یوکلوک تاپدی
 فارسین گلستانین دا، بیزیم گوللر یاریلدار
 او گوللره باخانلار لدت چکیب شاد اولار
 تورک لرین هنری ایدی کی، فارسی شکر اولدی
 فرهنگ غنیله شندی، دیلی پرثمر اولدی

بیز فارس دیلین اوجالتدیق اوزاقلارا اپاردیق
شرقه، غربه، شمالا، آوروپا-آپاردیق
دنیا دامشهور ائتدیک اعتبارین چوخالتمیق
لکن اوز دینیمیزی یادیمیزدان چیخارتدیق
نتیجه سی بو اولدی دالی قالدیق اوزوموز
هله دهیه بیلیمسریک آنا دیلده سؤزوموز
تاپدالیب ازدیلر ایلر بویو بی-زلی
دیلیمیزی باغلادی فارسین شووونیست-لری
شمال آذربایجاننی آیریلما سایدی اکر
آذربایجان خلقیندان ایندی یوخ ایدی خبر
اونلار اولما سایدیلار بیزدن اثر یوخ ایدی
شاتلی تاریخیمیزدن، دیل دن اثر یوخ ایدی
ایندی ایشه خلقیمیز تکلیفینی آنلاپیر
آنا دیله یول آچیر، ایش لری ساهما نلاییر
هر انسان حق دیر آنا دیلده، دانیشماق
بو حق آماق اوچون ایندی گرهک چالیشماق
آغلما سان مه مه، یوخ، بودور رسمی دنیانین
حق آماق اوچون لازم اولسا وئر جانین
حق گرهک آلسان، ایستمک کافی دگیل
ظلمکارا یالواریب اینله مک کافی دگیل
قوی ایندی دنیا بیلسین بیزیم ده وار دیلیمیز
قدرت لی فرهنگیمیز، تاریخیمیز، اعلیمیز
حق گرهک آلسان اصلانلارین آغزیندان
ال سالیب چیخاردان زورایلن بوغازیندان
آسمان ادبده پارلاق اولدوزلار بی-زیک
یار فصلینده شیدیرقئی یاغان بولوتلار بیزیک

اوجا گویله قالخان شاهین تیز پرواز
 هئوده مرد میدان ، ادبده نکتسه پردار
 شاعریک ساحه سینده سبقت توتان بیز اولدوق
 علم زمینه سینده بدمت قویان بیز اولدوق
 آزادلیق ایستیه نده بیز هر یقوده باشیدیق
 جنگ لرده بیز ایدیک ، ائلله یولداشیدیق
 ایرانی بیز ساخلادیق یا بانجی دوشمانلاردان
 یاشی اوجا جیمیشیق همیشه میدانلاردان
 ایندی گرهک چالیشاق ، داشلی گدیگ لراشاق
 گوئشی سالاق اله افق لره نور ساچاق
 گنجه نی جیران ائدهک ، گنجه گوندوز چالیشاق
 عالمی خیران ائدهک ، اوده آلوا آلیشاق
 پاش با سمیش فیکرلره ایشایله صیقل وئرهک
 دونوب قالمیش دیللره شکر وئره که یال وئرهک
 هر نه گلشه " هدایت " الیندن اشیرگمه
 دیلیندن ، قلمیندن ، کومک ائت اسیرگمه

*** **

کرج خاطره سی

"جمیله عمقیزی" نین ایکنه سی سا یلانیدی ، دئدیم ؛
 کندی ده تهرانا بیر تقجا - یاما ق ائيله میسن
 "سعد" نین عکسینی گوردوم ، نه گوزهل اوغلان دیر
 گورووم انشاء الله اونو ، بارلی بوداغ ائيله میسن
 "میرا یوالفضل" منی بیرده گتیره نمر بورا یسا
 گوردوخی سن منی آرتیقجا قوناق ائيله میسن
 "شهریار" سنده جوانلیق تازا دان پوهره وئریر
 یوخسا "حیدر بابا" نی بوردا سوراغ ائيله میسن

قید : یوشمده ایکی دیرناق " " آراسیندا کی آدلار بیر حصه سی
 "حیدر بابا" نین قهرمانلاری نین آدلاری اولوب و بیر حصه سی ده شهریار
 قوناق اولان ائوین آداملاری نین آدی دیر . (توغ آزادی)

آیریلیق نه قدر دردی دیر

من تفلیسده میرزا فتحعلی حقیقده معلومات توپلادیغیم زمان، اونون مقبره سینده اورتا یا شلی بیر آذربایجانلی ایله گوروشدوم، اونو ایلك دفعه ایدی گوروردوم، او منی ایلربیویو تانیان کیمی آدیمی سوروشمادان سوزه باشلادی: "من سیزین ایشیز حقنדה ائشیتدیم، بوگونکی پروگرامیمی یا ریم-چیلیق قویوب، سیزینله گوروشمه که گلدیم، چوخ سئوینیرم، تهراندا یا شا-پان بیر یازیچی ایله تانیش اولورام." او، منی جواب وئرمکه قویما بیردی، "سیزین بو بویوک ایشینیز" وارلیق "ژورنالین گوردیگی قیمتلی حرکتین سیراسیندا دیر..." اونون سوزین کسدم، دئمک سیر وارلیق ژورنالیین اوخویورسوز! تفلیسده الینزه چاتدی؟! و، گوزلرین سوزه رک گولومسویب دئدی: "من اونون چوخدان وورغونویام!" بومسئله منی چوخ ماراقلاندیردی... عزیز دوستوم نه دئمهدیز وارلیق مجله سین هاردان تانیسان؟ او جواب وئردی: "چوخ باغیشلایین بیر-بیریمیزی تانیما ییریق، باخین بو نه قدر قیمتلی حادثه دیر! فقط آذربایجانلی اولما غیمیز حتی آدیمیز بیلمه دن گویا ایلربیویو تانیش اولدوغوموز اوچون، بو قدر ایستی قانلی دانیشیریق بواؤزی منی وقارلاندیریر، من سیزی طبی حما مین یانیندا آذربایجانلی قادینلارلا حد دیندن آرتیق هیجانلا دانیشدیغیم زمان اؤزیمی سیزه یئتیرمکه چالیشدیم... لکن سیزماشینلا حرکت ائتدیز، علاج سیز قالیب اورا داکی قادینلاردان کیم اولدوغوتوزو سوروشدوم، ایرانندان گلدیگینزی بیلدیم، بوگون شرق فیلسوفی میرزا فتحعلی آخوندوف حقیقده مدرک توپلادی-یغینزی او گرن دیم، بیلدیم بویوک داهی نین زیارتینه گلیمیش سیز، اؤزومو بورایا یئتیردیم..." بیر آز سکوت ائتدی کدن صونرا دقتله گوزومون ایچه-ریسینه باخیب الینی منه اوزاتدی - دوکتور داداش زاده، اونون ال-ینی صمیمیت له سیخدیم - دقیق - دئدیم.

اونون پارلاق ایری گوزلرینه باخدیم، اوردا شوق، سئوینج صون درجه یه چاتمیشدی، بیر-بیریمیزی قوجا قلادیق، بوایکی قارداشین پاک گوروشو ایدی، او فرانسادان من ده ایرانندان بورایا گلیمیشدیک... بیز بیزر آنانین اولادی، اؤز دوغما بوردوموزدا گوروشمه که امکان تا پا بیلمه-

- پیریک بوراسی هرایکیمیزی دردله ندیردی... او، اوزین منه تانیتماغا
 گؤره یغله دئدی: "بلی عزیزقارداشیم من عیاشیندا تبریزدن آتا-آنا-
 ملا فرانسیا گفقدیک، هرشیدن اول آنام اوز دوغانا دیلینده یارماغی
 و اوخوماغی منه اؤگره تدی ایکی ایلدن صونرا فرانسا مکتبینده اوخو-
 دوم زمان اوز آنا دیلیمی داخی اوخویوردوم. بو درسی اول آنام، صونرا
 آتامین دوستی دوکتورستاری وئریردی. ایندی من آذربایجان دیلینده
 یازیب اوخویورام، ایکینجی دیلیم فرانسا دیلی دیر، بولاری دشمکده مقصد
 یم. بوهورکی، ۳۴ ایل منیم الیمه اوز دیلیمده کتاب ویا ژورنال چاتما
 دی. البته، من خارجی دیللرده خلقیمین چکدیگی زحمتلری ائشیدیردیم.
 انقلابدان صونرا ایلک دفعه شهراندکی دوستوم کیچیک بیر ژورنال "یو-
 لداش" آدیندا منه گؤندریدی، بومنینم اذبی حیاتیمدا بؤیوک وقار اولدو.
 اینانیز سئوینجیمدن گؤزلریم یاشاردی. اونو خارجی دوستلاریمدا نشان
 وئرديم. بیر آزدن صونرا "وارلیق" ژورنالینی اله گتیردیم. بوزمان
 دئییه ییلهرم حیاتیمدا ان پارلاق بیر حادثه اوز وئر دینگینی حس ائتدیم
 بو ژورنالی خارجی یولداشلاریمدا نشان وئرديم. تهراندا اولان عزیزدو-
 ستوما یاردیم، هرآی بوقیمتلی ژورنالی منه گؤنده رسین. اودا منیم
 خواهشیمی یغرینه یغئیردی. بوگونه قدر یاریسده اولان آذربایجانلی
 دوستلاریم ایچون بو ژورنال بؤیوک افتخار اولموشدور. عالم دوکتور
هیفتین "آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش" اثری فرانسادا
 پاشایان آذربایجانلیلارا خلقیمیزین قدرتلی ادبیاتنا مالک اولدو-
 غونو بیزه اؤگره دیر، بونولا بیز کئچمیش یازیچی و شاعرلریمیزین نه
 قدر وطنپرور، اوزاقلاری گؤره ن سیمالاریلا آشنا اولوب، قدرتلی ادیب و
 عالم لریمیزله یاخیندان تانیش اولوروق، بیر سؤزله دشمک ایستیرمکی
 حقیقتیه بو مجله منی و ایرانلی و آذربایجانلی دوستلاریمی پاریسین یاز-
 یچی و شاعرلری آراسیندا باش بوخاری ائتدی. بیز کئچمیش عالم لریمیز
 له تانیش اولدوغوموز کیمی "وارلیق" ژورنالی نین کؤمگیله معاصر
 شاعری و یازیچیلارلا داها آرتیق تانیش اولدوق. ایندی آرتیق فرانسالی،
 دانمارک لی ضیالی یولداشلاریمیز یانیندا وقارلا تاریخی ادیب و فیلسوف-
 فلاریمیز باره سینده بحث ائدیریک. اونلارین (ویکشور هوگو)، (شیکسپیر)
 کیمی بؤیوک یازیچی دراما شورقلاری قارشیسیندا، دنیا دا پاک عشقین

وارلیغینی انسانلارا اوکوره دن فضولی، نظامی کیمی فیلسوفلاریمیز وار دیر .
 دوستلاریمیز بو عالم لری اوکوره نملکه رغبت گؤستریرلر، اپتدی خارجه اولان
 عالم لریمیز " وارلیق " ژورنالی نین خادم لری نی یا خشی تانیملار، اولار
 دان قدرتلی عالم دوکتور هیئت، دوکتور نطق، جوان، لکن بویوک استعدادا
 مالک اولان شاعرلردن ساوالان ویا زیچیلار دان پیرهاشمی کیمی ضیالیلار -
 یین یازدیقلارینی هوسله اوخویورلار، بویا خیندا نشر اولماغا حاضر اولان
 " لکتورا آذربایجان " ژورنالی نین قارشیسیندا دوران وظیفه اولار -
 یین اثرلرینی فرانسا دیلینده خارجی لره یئتیرمک دیر، بیزی ماراقلان -
 دیران ۳۴ ایلدن صونرا آذربایجانلیلارین گینه ده بو قدر قدرتلی یازیچی
 و شاعرلره مالک اولما سیدیر... " آرتیق تازا دوستوما جواب وئرمک وظیفم
 ایدی... بلی بو حادثه او شوگؤسته ریرکی، آذربایجان خلقی اوز تاریخی
 دیلینی، ادبیاتینی وارلیغی حساب ائدیر، بو هئج بیر زمان اونودولماز،
 بلی عزیز دوستوم بیز ۲۵۵ ایل قدر بوتون چتینلیک لره قارشى مقاومت
 ائده رک منلیگیمیزی حفظ ائتدیک، بودا آذربایجانلی اولما غیمیزی
 ثابت ائدیر. ۵۷۰ ایل طاغوت زمانى بیزه یازماق اوخوماق قدغن اولما -
 سینا باخما یازاق آذربایجان شاعرلری ویا زیچیلاری، اونون ائل عاشقلار
 دوشمانین بوتون چتینلیک لرینه قارشى مقاومت ائدیپ توییلاردا، یاسلاردا
 خصوصی پیغینجاقلاردا یازدیقلاری شعرلری مقاله لری عاشیقلارین قلبلر -
 ینه سیخیلان سازلاریله خلقه یئتیردیلر، بونونلا شرفلی ضیالیلاریمیز،
 تاریخی شانلی دیلیمیزین، ادبیاتیمیزین، اینجه صنعتیمیزین انکشاف
 بولوندان بیر آن غفلت ائتمه دیلر، بیز آذربایجانلیلار دیلیمیزی، ادبیات
 - تیمیزی، حیاتییمیز حساب ائدیریک، نه قدر آذربایجانلی بوبویوک دنیا -
 دا یاشاییر، مقدس وارلیغیمیزی ثابت ائدن دیلیمیز و ادبیاتیمیز یولو
 ندا هئج بیر چتینلیک لره باخما یازاق اونون انکشافی ایچون دوزگون
 حرکتیمیزه دوام ائده جیک... بیز حقلی اولاراق دنیا کولتوراسیندا گونش
 کیمی پارلایان ادیب و عالم لریمیزله افتخارا ائدیریک، هله بونا گؤره معارف
 عالم لریمیز اوز تاریخی وظیفه لرینی یئرینه یئتیرمک ایچون ایره لى
 حرکت ائدیرلر، بو مقدس ادبی و علمی حرکتیمیزین قارشى سیندا هئج بیر
 قوه مقاومت ائده بیلر...!

اونون گؤزلری یا شارمیشدی، سئوینجیندن نه ائده جگینی بیلمیردی و،

گینه ده منی قوجا قلا میر...: "سیز منیم روحو مدان جوشان آرزو لاری می جا بلی
 اولاراق مجسم ائتدیتیز... "دئییر، بلی عزیز قارداشیم گونشین قارشیسیتی
 هئج بیر بولوت دایمی اولاراق ساغلا یا بیلیمز، بو بیر حقیقتدیر... او، سا-
 عتینه یا خیروددیر: "سندن آیرلا بیلیمه بیرم... لکن علمی تحقیقات ایچو
 اوزیمی ییفینجاغا یشتیرمه لییم... گینه ده قوجا قلا شیریق... او، نا آدرس-
 یمی وئریرم. او، ورا ددان اوزا قلا شیر... من اونون آرخا سینا یا خا راق بیر
 آندا اوزومی اوتوتدوم... میرا فتح علی آخوندوفون تفلیسده حیاتی گوز-
 ومون قارشی سیندا مجسم اولدو. او، یغیوک فیلسوفون دیلی و ادبیاتی یولو
 ندا چکدیگی زحمتلر نه قدر یغیوک قیمته مالک اولدوغو تاریخن ورف-
 لرینده یئرلی اولاراق اوزینه یغیوک مقام قازانمیشدیر... تاریخ کتهد-
 ینکجه آذربایجان خلقی مدرک با بیلارین آرزو لاری هر بیر ساخه ده یئرینه
 یشتیرمک له وارلیقلارلا بوتون چتینلیک لره یاخما یا راق مبارزه لرینده
 دوام ائدیرلر. بلی بو حقیقتدیر... یقینی اثرلریمیزده انقلابدان صولبرا
 خلقیمیزین گورکملی خیالیلاری مقدس دیلی نین دشیاده اوزینه لایق اولان
 ادبی، تاریخی، اینجه صنعت مقاملارینی داها آرتیق تانیتماق ایچون یور-
 ولما ددان چالیشیرلار... بو یولدا ایراندا و آذربایجاندا نشر اولان روزنا-
 مه لر، آنا دیلینده چیخان ژورناللار اوز تاریخی وظیفه لرینی لایقلا ولات
 راق یئرینه یشتیرمکجه جدیت له چالیشیرلار... شبهه سی بوتلارین قاباغیندا
 دوغرو داندان "وارلیق" مجله سی حرکت ائدیر... بو مجله نین قدرتلی
 یازچی لاری تاریخی سندلرله ادبیاتیمیزین انکشاف یولونو، اونون دنیا
 ادبیاتیندا تاثیر باغیشلایان عالملرین اثرلرینی گئنیش صورتده و هر آی
 نشر ائدیر، بوتلارین نتیجه سینده بیر جوخ خارجی اولکهلرده آذربایجان
 ادبیاتی، اونون اینجه صنعتی حقیقته تحقیقات آپاریلیر، تاریخی قار-
 داشیمیز اولان ترکیه ده دیلیمیز حقیقته (اونیوئرسیتته) ده گئنی-
 تحقیقات آپاریلیر... آذربایجان دیلینده ترکیه نین قدرتلی اسنادلا ری
 درس وئریلر...

یوگونلرده تفلیسده الیمه گلن اسپانادا آذربایجان دیلینده
 چیخان "یاپک" ادبی روزنامه ده "وارلیق" مجله سیندن نمونه لر قیند
 اولونموشدی. اورادا یاپک راده آدیلار یازیلان مقاله ده نئله دئییلیر:
 "تیز مایرید ده یاشایان آذربایجانلیلار بو یاخیندا الیمیزه کئچن

یولداش و وارلیق مجله‌سینی بیر ادبی حادثه‌کیمی اونپوشرسیتهده یایدیق
یولداش مجله‌سینی ۲۵ نجی نمره‌سینده هاشم طرلان ین یازدیغی "مشروطه
سرکرده‌لری" اثری دوستلاریمیز یانیندا بؤیوک تاثیر باغیشلادی بیر
نئچه گوندن صونرا "وارلیق" ژورنالی بیزه چاتدی، بومجله‌نی اونپوشر -
سیتهده دوستلاریمیزین یانیندا اوخودوق... اونکر خانم دوکتور هئیتسین
آذربایجان ادیب‌لری حقینده کی مقاله‌سینی اسپانیا دیلینه ترجمه اقد
بوتون خارجی طلبه‌لر ایچهریسینده یا یا جاقدیر، بونونلا بیز آذربایجانلی
لار وقارلا رنگین ادبیاتیمیز و عالم‌لریمیز حقینده هر هفته گئنییش صور -
تده تحقیقات آپاریریق... او مقاله‌نین صونوندا خبر و شیرکی تئزلیکده
"وارلیق" ژورنالیندا یازیلان تاریخی مقاله‌لری اسپانیا دیلینه
ترجمه ائده جییک، بیزده بوینوموزا دوشن وظیفه‌نی بونونلا یئرینه یئتمگه
چالیشیریق... بو حادثه اوقدرمنی سئویندیردی کی، دشمنک و یا زما غا عا جزم
تغلیسدن قاییداندان صونرا اگینه آذربایجان خلقی‌نین گؤرکملی
ادبیات خادمی پروفیسور عباس زما نونلا گؤروشدوم، اسپانیا حقینده اونون
نلا دانیشدیق، معلوم اولدو او، مندن قابق اوروزنامه‌نی اوخویوبدور،
بیرآز دقتله منه یا خاندان صونرا بئله دئیر:

"عزیز دوستوم فکر ائدیرم انقلابدان صونرا آذربایجاندا و شهراندا
چیخاندوزنامه و ژورناللار یغنی معاصر اثرلریمیزده تاریخی و ادبی بیر حادثه
دیر، دشمنک لازیم دیرکی، ایلک دفعه (یولداش) و (وارلیق) مجله‌سی ادبیات
میزین پارلاق اولدوزی کیمی خارجی اولکه‌لرده پارلادی... بونو تاریخ
دوزگون اولراق قید ائده جک... اما "وارلیق" ژورنالی حقینده من بئله
نظروئره رم: "دوکتور جواد هئیت خلقیمیزین نادر شخصیت لریندن بیریدر،
اونون ایش گزارلیغینا، وطنی سئومه‌سینه من حیرانام، اونون مدیریتی ایله
هرآیدا چیخان "وارلیق" شبه‌سیر، تئز بیر زماندا دنیانین ادبی ورقان
لاریندا اعزینه لایق یئرتوتا جاق، بونونلا آذربایجان خلقی‌نین قدرتلی
ادبیات مالک اولدوغی ثابت اولاجاق." دنیاتاریخی آذربایجانین ملی
قهرمانلارینی افتخارلا یاد ائدیر... منجه هر بیر آذربایجانلی ضیاءلی
کئچمیش و معاصر ادبی استادلاریمیزی دنیاده تانیتماغی اعزونه شرفلی
بیر وظیفه بیلمه‌لی دیر.

او، باشی ایله سؤزلریمی تمیدیق ائدیروبئله سؤزه باشلایر: "دوغرودور

"وارلیق" بوغویوک وظیفه‌نی اولدوغو کیمی یئرینه یشتیریر، هله بونا گوره یاخیندا "آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش" حقینده گئیش بیر مقاله چیخاجاق، بورادا "وارلیق" دا اشتراک ائده نلرین قیمتلی اثرلر حقینده تحقیق اولاجاق، جنوبی آذربایجانین یازچی و شاعرلری نیرا اثرلری چاپ اولاجاق "ساوالان" یی "آپاردی سئلر سارانی" کتابی حقینده اونا جواب اولراق "نییه سئلر سارانی آپاردی؟" آدیلا بوغویوک مقاله نشر اولاجاق... او، نه ایسه دوشونور... بیر آرزو سکوئدان صونرا سوزینه بئله ادا مه وئریر: "دوکتور نطقى مدرک بیره عالم دیر، من وادبی استادلاریمیز او شو اوزوموزه غیابی علمی استاد کیمی دوست و قارداش حساب ائده یریک... ادبیات میز اونونلا اقتخارا قتمگه حقلی دیر..."

او، گینه منه دقت له باخیب صانکی فکریمی او گره نمک ایسته بیر... یق اونا جواب وئریرم: عباس معلم، سیزین بویوردوقلارد و قیلاریزی قلیدن تصد ائدیرم، او، سوزونه دوام ائدیر: "من بوگونلرده طرلانیین باکی شعرینی اوخودوم چوخ قیمتلی اثر دیر، اونون کتابی بوگونلرده بورا دا چاپ اولاجا و نقابی حقینده دانیشیر اونون ادبیاتا اولان توکنمز علاقه سینی قیمتله ندیریر: "او، خلقیمیزین قیمتلی اوغلودور" - دئیر، بیردن نه ایسه مندن حکیمه بولوری حقینده سوروشور، اونا بئله جواب وئریرم: حکیمه بولوری ادبیاتیمیزین قدرتلی شاعره سی دیر، او، بوغویوک شاعرلرا یچه ری سینده اوزین لیاقتلی یئر توئور، سهند، شهریار، بختیار، سلیمان رستم، نریمان حسن زاده، آذرا و غلو، مدینه خانم و بیر چوخ قدرتلی شاعرلرا یچه ری سینده دان اولدو زو کیمی او، عالی سوادلی، مدرک بیر آذربایجانلی شاعره دیر، من حکیمه بولورینی بئله تانیرام...

او، سئوینجله الیمی سیخاراق دئیر: "چوخ ینا خشی تانیرسان، تئز لیکده اونون یارادیجیلیغی حقینده علمی کنفرانس تشکیل اولاجاق اونون کتابلاری حقینده علملر آکادمیاسی نظروئره جک، بیزیم شرایط بونو طلب ائدیر،" دئیر، گویا گینه ده منیم نظریمی بیلیمک ایسته بیر.

دوشونورم... نه دئییم؟ بئله جواب وئریرم: عزیز معلم، سیز شرایط باره سینده دانیشیر سیز... شرایط بیزلرا و چون چوخ آسان دگیل دیر... جمهوری اسلامی دولتی میز بوتون خلق لره دیل آزادلیغی و فردیگی حالدا، قارشیمیزدا بیر چوخ چتینلیک لر دورور.

چا پخانا دا فارس قاردا شلاریمیزا یشله بیر، اونلار آذربایجان دیلی —
 بیلمه دیک لرینه گوره چوخ چتینلیک له کیچیک بیز مجله نی نشر ائده —
 بیلیریک، مالی مسئله و مجله نی اداره ائتمک اؤزیده آغیر مسئله دیر،
 لکن بیز شرایطین بوتون چتینلیک لرینه باخمایاراق مقدس ادبی یولو —
 موزدا ایره لی گئده جگیک .

او، آغا دورور... جدی حالدا منه باخیب دئییر :

" دوغرو دور ائله بونا گوره " وارلیق " مجله سی حقلی اولاراق آذربیر
 زماندا دنیا ادبیاتی جرگه سینده قیمتلی یئر توتور، بیز سیزین یازیچیلار
 و شاعرلرین پارلاق ایشلرینی ادبی بیر خادشه اولاراق آلقیشلا ییریک..."
 او، گینه ده دانیشماق ایسته ییر لکن وقت آزا قال میشدیر... آیریلما
 لازم دیر. بیر — بیریمیزین گؤزلرینه باخیریک... گؤزلریمیزدن گله جگه
 قارشی پارلایان امید آل وولاری بیر نور کیمی هرایکیمیزین جسمینی
 ایشیق لاندیریر.

دئمک بو آیریلیق بیزیم ادبی حرکتیمیزین قارشیسینی آلا بیلمز...
 هر هانکی شرایط اولورسا اولسون تاریخی وظیفه میزی یئرینه یئتیرمه —
 لیک... او، گئدیر... دؤنوب بیرده منه باخیر... گونشین شعاعی آلتندا
 اورادان اوزا قلا شیر... دوشونورم... آیریلیق نه قدر دردلی دیر...
 اگر آیرلیق اولماسا سیدی...!!

آيريلدى

xxxxxxxxxxxxxxxx

او گون كه جور مياڭيله بلبل گول دن آيريلدى
حياتين شور و عشقى ، نشئه سى بلبل دن آيريلدى

كۈتۈل قرياده گل مېش ، حق دن داد ايسته يەن گۈندە
اليم بيداد اليلن ييرسا چى سنبىل دن آيريلدى

نگاهيم زلفونه بيرگيزلى سىناق تىك سا چىلميشكن
اونو ، يىتل دالغالاندىردى ، نگاهيم تىل دن آيريلدى

سوروندوم رشتە جانيملا اوز لىلامين آردىنجا
فلك پرگار يىمى پوزدو ، اليم محمل دن آيريلدى

او ، يالنىز عشق گروانىلە بىر منزل سورونما قدا
اونوتدو عشقيني بيردن ، آرا منزل دن آيريلدى

اىللە وورغونلوغوم ، جانان ايچون بىر مشكل اولموشدو
نە طوفانلار ، نە عصيانلار كه بومشكل دن آيريلدى

حيات درياسى طغيان ائتدى ، داشقېن سئلر ائتلاندى
نە آيدىن چشمەلر ، چايلار ، بولانلىق سئل دن آيريلدى

هامى بىرسۇزلە بىر صفە دوروب ، دشمەلە چىرپىشدى
بوچىرپىشما قدا ، تدرىجا آيىق غافل دن آيريلدى

منيمده شائلى خلقىم هر بىرى جوشغون كورا و غلوتك
نگار يىن عشقينه ائتلاندى ، چنلى يىل دن آيريلدى

سئویندیم، آرخالاندیم ساحله چا تمیش قایق لارتک
گئنه دریا جوشوب، داشدی، گمیم ساحل دن آیریلدی

کمال ونقص، بیر آن قارشیلانما، اوز- اوزه دوردو
کمالین قدرتین، ناقص گوروب، کامل دن آیریلدی

رجز دورانی کئچدی، گلدی چاتدی امتحان وقتى
سئچیلدی آغ قارادن، حق یولو، باطل دن آیریلدی

چوخو یئلکن دالینجا دوشدو، تسلیم اولدو مجهوله
چوخو ایشده ریا گوردو، دوشوندو، یئل دن آیریلدی

او حاکم که آتی ائلر گوجیلن کورپودن کئچدی
او تایدا بیرکره خلقین اوشوتدو، ائل دن آیریلدی

اوکه یئر شوملادی، اکدی، سو وئردی، قانلی تر توکدو،
بیچین اوستو سفیل قالدی الی حاصل دن آیریلدی

° ° ° ° ° ° ° ° ° ° ° ° ° ° ° °

ائشیت ای شعری می ضد انقلاب آدلاندیران غافل
سیناقدان چیخدی بیربیر سؤزلریم، بم زیل دن آیریلدی

نه چکدی بیلیمیرهم اؤز یوردونا مفتون اولان شاعر
اوکه ایللر بویو بو دادلی - دوزلو دیل دن آیریلدی

امیدیم حقه دیر، سا غلام حیات اولسون نفس گل سین
یازیم او گیزلی دردلردن که بونیسگیل دن آیریلدی

*((حکایہ)) *

رجبعلی عادت افتدیگی کیمی گینہ اوباشدان اویا ندی، موالاریا غمور
لو کتجدیگیندن جانی نین گیزیلتیسی آرتمیشدی، او آستا دان اینیلدیہ
- اینیلدیہ نینداش چوخاسینی چگینہ آتدی، اوشاقلار سحرین شیرین
یوخوسوندان آییلماسین دئیہ اہمالجا قاپینی آچیب اوزونوایوانا
سالدی .

قارلی قیش سحرینین ایلگہ ایشلہین سا زافی کیشیہ تئز تاشیر
افتدی، بدنی چیمچہ شدی .

تایا - تایا قارا بولودلار آخدیقا صبحون سود رنگ لی شفق لری
سمانین انگین لیگیندہ کولگہ دہ یئللمہن کوچه فانارینین ایشیقینہ
بتزہ بیردی، گاہ گئورونور، گاہ دا یوخا چیخیردی .

- یامان شاخشا دیر - دئیہ، رجبعلی چگینہ سالدیقچی چوخانی بدینہ
سیخدی، قریشلی ناریک بوینونو چوخاتین بوینونا قیسدی، او، تلہ سیک
آیا ق قابیلارینی گئییب حیاط دا دونن آچیلیمیش خیغیرلا طویلہ یہ گلدی
قاپینی آچیب ایچہری گیردی، اللری نین کئی آچیلیم دئیہ بیرآز گئور
لہدی، صونرا رفدن ال چراغینی گئوروب یاندیردی، کتیف، هوانی دگیشمک
ایچون پنجرہنی آچدی و آراکسمہ نین اوباشدہ دوغرا تمیش اوتی سبده
دولتدوردو، گتیریب آخورلارا بوشالتدی .

طویلہ دہ اونون جانی قیزدیقیندان چولہ چیخماق ایستہ میردی، کیشی
دیرسگینی قاشقا اینگین آخورونا سونیکہ یب اوتی اشاھا ایلہ یئمہ سینہ
یاغیروبوتدان لذت آلیردی، ایتک دہ صاحبیتین اونا دقت و مرحمتلہ یا -
خدیقینتی و حقیندہ فکرلہ شدیگینی حس ائتدیگیندن بو قایغی یہ جواب اول -
راق یاشینی آستا جا رجبعلی نین دوشونہ سورتدی و بئورددو، کیشی حیوا -
نین بو آدماسیندان خوشلانندی، اما اونو گئچن گون آلداتدیغینی یادینا
سالیب .

- هہ یوخسا یئنہ بیرکلگین وار؟ دئیہ بئوررتویہ معنی وئردی و اؤز
اوزونہ شاققان چکیب گولدی .

رجبعلی ایرہلی گون دوغرودان دا اینگی آلداتمیشدی و بو حادثہ
بئلہ باش وئرمیشدی :

گئچەن جەمەتخاشامى اوحىوانلارنى يىغىنى قورولاماق ويىم وئىرمەك
 اىچون طۇيلىكە گەلدى وغرىپە بىر منظرە نىن شاھدى اولدو، آق قويون بالايلا-
 لامىشىدى، آنا اوزو اولموشدى، قوزونو هر شىيدىن اول ياللاماق وامىزد-
 ىرمەك لازم ايدى، كىشى كۆرپەنى اھمالجا گۆتوروب اينگىن آلتىنا گتيردى
 وامجگىنى قوزونون آغزىنا سالدى، قوزو امەگە باشلادى، آتجا ق چوخ يوخ
 بىش - آلتى آغىز اينگ آياغىنى يىرە دۆگوب يانپنى كىرە چكىدى، رجىلى
 اينكى مەرە گتيرمەك اوچون قوزونو اونون قاباغىنا توتدو؛
 - ھە، قاشقا يالا، بالاجادىر، اولمەسىن .

قاشقا قىزىرىپ باشىنى ويانا آپاردى، كىشى فرىتى ايتىرمەدى، ائو-
 قاجدى، اليندە بىر چىمدىك دوز گتيرىپ قاشقا نىن گوزو قارشىسىندا قوزو-
 نون اوستونە سىدى .

- سىندە تقصير يوخ، دىنانىن اېشى بىلە دىر، بىلە قورولوب ازىدىن، بۇيوك لى-
 آلماسا وئىرمە - دىدى و - ھە ايندى يالا - قاشقا يا - مراجعت ائتدى، دوزى
 گوزەن اينك قوزونو رجىلىنىن قوجا قىندا عمللى - باشلى يالادى، او
 تازەدن كۆرپەنى اينگىن آلتىنا آپاردى، قوزو ماقومت گوزمەن دويونجا
 امدى .

اوگوندىن بىر رجىلىنىن قاشقا يا قاينغىسى بىر آزدا آرتىمىشىدى، ھىر
 گلەندە سويورگەنى گۆتوروب اوتوتىمىزلىيىردى وھردىن بويونو قىدىقلايا -
 قىدىقلايا - ظرافت دگىل سىن ايكي بالانىن آناسى سان - دىيىردى .
 قاشقا دا بوحرمتە جواب اولاراق قوزونو گونەدە اوچ دفعە امىزدىرەردى،
 كۆرپەلىرى امىزدىرمەك وقتىنى بىلمەك اىچون اوتازەدن پنجرەدن چۆلە
 باغدى .

- آز قالىر - دىيە سويورگەنى يىغىنە قويوب طۇيلىكەدن چىخدى .
 رجىلى ايوانا گلەندە آروادى نساخالا اوچاغى ياندىرمىش چايدا -
 نى قاينا ماغا، آفتابەنى ايسە اودون كىنارىنا ايسىنمەگە قويىموشدو .
 كىشى سويوق حىل شىمىردى، اما سوراق - طبعى اولاراق الينى اودا
 طرف اوزاتىدى سونرا آفتابەنى گۆتورمەك ايسىتىردى كى، قوزو آزا جىق
 آچىلمىش ائوين قايسىنى باشلى بىر آز چايدا آچدى وايوانلا ائوآرا -
 سىندا كى سىككىە گىچىپ داياندى، يوخودا نىتازە جە دورموش كۆرپە آياقلىرىنى
 آزالايىپ عمللى - باشلى گىرىشىدى و بىر مدت ساكت دوروب صابىنە مە دىم -
 (۲۱)

ایندی. قوزوا پسه بوحرکتی لاقیدلیک کیمی قبول ائتدی و بویگانه لیگه دۆره
سیلمه پیپ مەلەدی. کیشی نثر آرخا یا چئوریلدی :
- هه ، گلمیسین ! یوخودان نە تئز دورموسان - اوشا قلا دانیشیرمیش کیمی
قوزونو دیندیردی .

قوزونون آرخا سینجا ائده قاپ - قاجاق گشیره ن نساخا لایو طرافتی
بیر آردا درین لە شیدیردی .

- نه اوزونون یوخوسو وار ، نه ده سیزی پاشماغا قویور ، بونون جانی یان -
سین ، عزیزگرامی اولوب بیزیم ایله بیر یغرده قالیر - دئییه ، قوزونون قارا
مخمره اوشا یان توک لرینی سیغالایا - سیغالایا گولومسه دی (بوخشا ، آرخا)
رجبعلی آفتابەنی گوتوروب حیاط سککی سینه گئچدی ، دستما زالماساق
ایسته دی ، قوزوا پسه اوشاق کیمی هوپپانا - هوپپانا گلیب دورا ونسون
قوجا غینا سیغندی^(۱) .

- نماز وقتی گئچیر آخی ! دئییه ، کیشی اونو پاچالاری آراسینا قویدو و
صوترا قوللارینی جیرمالادی .

رجبعلی نمازینی قیلیپ قورتا ردی ، اما سفره یاشینا گئتمیردی اصلینده
باشان گئده بیلیمیردی ، اوج آی بوندان اول وفات ائتمیش جوان قیزی نین
سفره یاشیندا اوشاقلار ایله بیر یغرده گورومک اونا چوخ آغیر گلیردی ، بئله
وقت لرده او ، اوزونو آلدادی ، اونون اولمه سیننی اوره گینه یاخین قویمور -
دو ، تصورلری ایله پاشا بیردی .

ارینین فکیرلی ، دالغین گزیب دولانماسی ، خصوصیلە اشتها سیزلیقی نما
آروادی چوخ ناراحت ائدیر ، مصیبتینی آرتیریردی .

آرواد بوگون کیشی نین چوخ خوشلادیقی سودلی یارما بی شیردیگی نین
آرخا ئینلیقلا ارینی سن لەدی :

- خوره ک سویویور ، گل اوشاقلاردا سنی گوزلیر !

رجبعلی یقیندن دوروب سفره یاشینا گلدی و یارمادان ایکجه قاشق
یئدی ، کیشینی قهر بوغماغا باشلادی ، اوشاقلاری ، خصوصیلە آروادی وضعیتین
گورمه سین دئییه پنجره قاباغینا چکیلیپ بالینجا سؤیکه ندی .

- الهی کیشی اوزولور ، دایلم - آغزیم قوروسون ، باشینا بیرایش گلەر ، او -
عاقلارین الی چوره گه چاتما میش ، ایندیکی کندها میالاری^(۲) دا ائله محتاج
دام آختاریرلارکی ، بیر قارین چوره گه ایل بویوایشله تسین - دئییه ، آرواد

- پاشا آرواد پیر شاد - آ - رگیم - زانی

چاشقین - چاشقین دوشوندو وازینین قیلیغینا گیریپ یغدیرتک ایسته -
دی. او گلیب سفره دن کیشینی یا ریمچیق قالمیش پایینی آ پارماق قرا -
رینا گلدی اما سفره باشیندان هله ده چکیله میشا و شاقلاریندان حیاشته
نه دن باشلاماق حقینده فکیرله شدی و اوشاقلارینا :

- اوج پهلوان کیمی اوغلان بورادا یثیب لاققیرتی وورور، طویلله تمیزله
نمه ییب، حیوانلار سوزلوقدان مهله بیر حیه طین قاری چوله آتیلما ییب
... دئییه. اوشاقلاری ائودن کورومک ایسته دی.

- سحر - سحر نه اولدوبونا؟ - دئییه. بیق یئری تازه جه ترله میشا، ما بویدا
اورتا نجیل قارداشیننی اوتמוש حسین اولجه آنا سینا مونرا قارداشلارینا
تعجیله باخدی.

اوشاقلارینی بوغریمه حرکت له چاشدیران آنا کسگینلیک له :

- بیرتئز اولون دورون - دئییه. الینی کیچکین باشینا توخوندوردو.

اوشاقلار دئمز - سؤیله مز دوروب گئتدی لیر.

نسا آرواد یا ریمچیق قالمیش یارمانی گؤتوزوب ارینه یاخینلاشدی :

- آکیشی قورویوب آغا جا دؤنموسن، سنه گؤره / بونوبیشیردیم، سن ده ...

آروادی قهر بوغدو، سوزونو قورتارا بیلمه دی.

- هئج اشته اهام یوخدور، قوی قالسین بیر آزدان یئیه رم.

- اشته دیشین دیبینده دیر، یئیه رسن آچیلار.

- ایسته میرم، سن آتانیق قبری ال چک - رجبعلی اوزونوپنجره یه توتدو.

و آروادینی ساکت له شدیرمک مقصدیله.

- مایا میز ایشله - گوجلله توتولوب، قارداکی یوللاری باغلاپ، ائوده یا -

تقاق ایله اشته اشته اولار؟ - دئییه. دلیل گتیردی.

نسا آرواد ایتیردیگینی تاپمیش کیمی اؤزونه گلدی.

- ایش دزدی اونوتدورار، باشی قاریشار - دوشوندو، چیخیش یولوتا پدیغنا

سئویندی.

- اودونوموز لاپ قورتا ریپ، اوشاقلار یا رایلمیر، دوگونلودور، بلکه

بیر آزار دین؟

رجبعلی یاشینا او یوشما یان جلدلیک له یئیریندن سیجرا دی، ائوین

آستانا سینا گلدی. آ یاق قابیلارینی گئیمک ایستیردی کی، یوک یئرینین

یانیندا مورگوله یین قوزو خیشیلته دیکسندی. قومرال بادا می گؤزلرینی

آچیب صاحبینی آستانادا گوردو ودر حال اوزونو اونون یانینا سالدی ،
 پیشیک کیمی بوینونو کیشینین آیاقلارینا سورتد- سورتد مهله دی ،
 - حیه طه چیخیرام ، قار دیر ، سویوقدور ، قال ائوده - دئییه ، رجبعلی اوشا قلا
 دانی شیرمیش کیمی اگیلیب اونو کشاره قوییدی و قاپینی آچیب حیه طه چیخدی ،
 حیه طین یوخاری باشیندا طویلله ایله اوز- اوزه بیر آزار داغا او-
 خشیان اودونلوغا رجبعلی خیلی اولاردی گلیب اودون یارمازدی ، ایندی
 یوخیردا ایشلری اوغلانلاری گوردو ، کیشی اولجه اودونلوغا باخسیدی ،
 ایچهری گنجیب بالغانی گوتوردو و باش یارماغیلله ایتی لیگینی یوخلادی
 صونرا بیر خیردا گوتوک گوتوروب یاردی ، ا یکینجی گوتوک یامان دوگونلو
 ایدی ، گناره ایتله دی ، اوبیرینی قاپاغا چکدی بوهم بوگوک وهم ده دوگو-
 لو ایدی .

- یاز سیز یارماق اولماز ، گعدیم بیر یاز آلیم - دئییه ، بالغانی گوتوکون
 اوستونه قویبدو و اودونلوقدان چیخدی ، دوکانلارا گتیدی .
 رجبعلی اوز- اوزه تیک کیلمیش درزی دوکانلارینی گنجیب اورتا داکی
 بقال دوکانینا گلدی . دوکاندا مشتری چوخ ایدی ، بقال مشهدی زمان اونلو
 گورمه دی ، باشی آیلان کیمی کیشینی گولرا وزله قارشیلادی .
 - مشهدی بیر یازا یستیره م ، پولونا انشاء الله یادام وئره رم - دئییه رجبع-
 علی مطلبه کچدی .

مشهدی زمان اولجه فکره گتیدی ، گوتور- قوی ایتله دی ، نه قراره گلدیه
 - یاز وارلیقینا وار ، اما دئیرم نیلیرسن اوناپول وئریب اوزوده نقه
 یوخ ، اودی کبله هادی ده یاز ، قونشوندور ، آل ، ایشله ت ، گینه قایتار ، سینما
 یا جاق ، اریمه جک ،
 بقالین سوزو کیشینین عقلیه باندی دینمز - سؤیلیمز گئری دئوندو .
 ائوه گتده دن صونرا بقال زمان نهیی ایسه صورونه گتیردی ، شاققاننا
 چکیب گولدی .

*** ** *

کبله هادی گندین بیرینجی هامیاسی ایدی ، اوزوده کربلایی دگیل حاجی
 ایدی ، مکه یه گتتمیشدی . دی گل کی ، گنده مده یئیندن - په په یئیه نه کیمی
 بیر نفر اونا حاجی دئییه مراجعت ائتمه زدی ، اوللر دوز دور ، اوقار اندیقی
 یورتبه نی قصدا "کیچیلدن کندجه عتیندن آینه دوشه نی دؤگر ، اینجیدردی
 اما صونرا لار باشا دوشدو کی ، بوئون کندی سوسدورا بیلمزوها می ایلده

ا- اودون یارماق اولماز ، گعدیم بیر یاز آلیم - دئییه ، بالغانی گوتوکون

دەمەن اولماق مەكەن دىگىل ، نەھائىت كىرپىلاش رەتە سىندەن محروم اولماقنىڭ
قورخۇپ يۈرۈشالدى ۋەكىلە ، لىقەنە ، ئۆگەندى .

كىلەتتە دەدە - بايا دانا چوخلۇق وار - دولت قالمايشدى ، كىندىن
ياخىنلىققىداكى گۆزايىشلەدىكچە ، اوزانان باغلارنى ، چاى قىراغىنداكى
چىلىك يىقىلارنى ، يۈنچاللىقنى قويۇن سورۇسۇ ، ناخىرى ، ۋەكىرمانلارنى ، ئوزۇق -
زانىپالامىشدى ، قازاننىپالامىشدى ، دىيەندە بىر ئۆز چىخمازدۇستونون
سايەسىندە ، دەھشەتمىشدى ، دوستۇ ماھال زاندارما رەئىسى ، رەئىس
تەمىن اولۇنغان گۈن ھادىنى ياننىغا چاغىرىپ :

- فەرىتىلدىن ۋەتىرەك اولماز ، كىندىلىرى سۈرۈستۈندە ، يىقىراستۈندە بىرى -
بىرىگە ساۋاشدىرۇشقا تەخەللۇس ، ئادام گۆشە رەم ، سەن ايسە ميانچى اول . مەن
ئالىم بۇلك ، قارداش مالىكىمى .

- كىندىلىرىن بىللە لىگىنە باخما ، اولار ئۆزلىرىنى مۇامكىمى گۆشتە رىزلەر ،
اۋخۇما مېش ملادىرلەر ، يىقىرىن اوستۇتۇدە بىلىرلەر ، ئالتىنىدا ، سىياسەتچە -
چىلىن اىنە خاقۇيا رلار ، دەۋىۋۇق دۈشەنلەر نەچچە اولار ؟ - دىيە ، ھادى ، خەتتە
ئەتتىگىنى بىلدۈردى .

- ناھايىت اولما ، سەن بىزىم ئادامسان ، باشى تىرپەتەنەن باشى ، الى تىرپەتەنە -
نەن الى كىسىلەر - دىيە ، رەئىس ، كىندەكى ئالاقى گۆشتە ردى .

اۋگۈشەن ھادى پۇل قازانماغىن يۈلۈنۈتەيدى ، ۋە بىر نەچچە ايلدىن
سۈنرا مەكەلىك اولدۇ ، دى گۈل كى ئۆزۈسۈ گۆزۈندە قالدى ، ئۆزۈنۈن دىيىگى
كىمى كىندىن لوتلارنى اولما بىخىللىك اقلەدىلەر .

كىلە ھادى گۆرى چىكىلدىكچە كىندىلارنى اولما ۋستەلىردى ، سۈن ايللردە
"كىلە ھادىنىن پازى" سۆزۈ دە چىخمايشدى .

"نە كىلە ھادىنىن پازى كىمى يىقىرا لائىرسان" ، "نە كىلە ھادىنىن پازى
كىمى نازلانيرسان" كىمى سۆزلەر سۈرۈپ مەن اولمۇشدى دىللىردە .

دۈزدۈر بولۇپ بىر باشاۋونون ئۆزۈنە يۈك ئارۋا دىنا عايدەيدى ، ھەم
دە بولۇپ اولار چوخلۇق پىششىردى ، كىرپىلاش ھەندۇ ، اوزۇن ، ئارۋا دى گۆدۈك ويۇغۇ
گەندە كىرپىلاشنى ايلە كىندىلىرىن اوستۇرۇپ تولۇر ، اويۇنۇنۇ ھەمىشە
اولدۇغۇ كىمى اولماقلا ربا شلار ۋە تەزدە غادىلە شردى ، بولۇپ نازاۋالائىنى دەۋ -
شاقلار باشلادى ، ئىچاق بولۇپ غادىلە شەك مەنە سىندە چاق رجبەلىنىن
باشىندا سىندى ، چۈنكى ، رجبەلىنىن كىندىن "بىچلىرى" ايلە كىلە ھادى را سىندا
گەندە "سلاھسىز" دۈگۈشەن خەبرى يۈك ايدى ، اۋ ، كىن - بىچىن ئادامى ايدى .

نېن
اپلېن اون آيېنى چۆلدە - كۆيشن دەكچىرەردى . بونا گۆرە دە بقال زما
دەدىگىنە ايناندى و كېلە ھادى گىلە گەتدى .

كېلە ھادى گىلە گەتتىك ايجون رجبىلى تازە دن اوز قاپىلارينا گىلمەلى
اھولرى نېن ياشىندا كى كۆرپودەن كىچمەلى ايدى . چونكى كندى ايكى حصە يە
آيىران چايىن اوستوندىكى يگانە كۆرپو پورا دا يىرلە شىردى .

او قاپىلارى نېن قاياغىندان ائوتىندە سوق طبعى اولاراق حىە طە گۆز
گۆرۈمك اىستەدى . قىرىشلى جوت آللىرىنى جىيىندىن چىخا رتدى . ويواشجا
قا پىنى آرا لادى . آروادى با سمالىقدان گرەمە گۆتوروردى . ايوانىن قابا -
قىندا دايانان قوزو نگران باخىشلار يە اونا باخىردى . بىردن ايرەلى
گۆز يىقىردى . دىيە سن قا پىنى جىرىلتنى سىنى ائشىتدى و سئويندىگىندىن
توپ كىمى يوخارى قالخىپ دوشدى . سونرا قاچا - قاچا حىي نېن ياشىنا
گەلدى . بوپىننو كىشى نېن آياغىنا سورتدى و مەلەدى .

- ھە ، نە اولوب ، دارىخمىسان ؟ رجبىلى اونو قوجا قىنا گۆتوروب ، بوز
رنگ لى كەنە ، قالىن گودە كىچە سى نېن آلتىندا كىزلىتدى - كۆرپە دىر ،
اوشويەر - دىدى و قا پىنى اورتوب يولونا دوزەلدى .

رجبىلى كۆرپونى كىچىپ قا پىسىندا ايرى توت آغاچى اولان كېلە
ھادى نېن دروازاسىنا چاتدى ، آياق ساخلادى سونرا يواشجا بىر - ايكى
دفعە دستەگى چالدى . آلا قا پىنى بىر تايى جىرىلتنى ايلە آرا لاندى . قا پى
نېن يوخارى باشىندا كېلە ھادى اول كەلە سىنى سونرا بوپىننو ائشىنگە
سوخدى . يوخودان كال دوران آداما اوخشا يىردى . ھوانىن رطوبتلى اولما -
سىندا يوخسا سوبوق دگمە دن گۆزلىرى نېن آلتى تولوقلانمىشىدى و بوپىننو
قارا اتلى صفتىنى بىر آزدا زەحملى گۆستە رىردى .

رجبىلى اونون اوزونە يوخ چگىندە كى تازە خراسان كۆركونە و باشىندا
كى كىچە پا پاغا باخدى .

- كېلە زحمت اولما سا او پازىنى بىر گونلوگە وىرمە ، بىر آزا وىدون -
پازىم .

پاز سۆزونو ائشىدن كرىلاڭى ايلان ووزان كىمى بىر آدەم گۆرى چكىلە
ھادىن آت گۆزلىرىنە اوخشار قارا ايرى گۆزلىرى كەلە سىنە چىخدى .

- پاز اىستىرسن ؟ - دىيە سىنى او جالتدى .

- ھە كرىلاڭى پاز ، پاز - دىيە . رجبىلى اونون كىچىردىكى روحى وىستە

۱ - سەت ، قورۇرۇش

تعجب افله دی و آغزینی آچیب بیورده یاز سوزونو تکرار ائتمک ایستیردی کی،
- آل کۆپک اوغلو - کیله هادی گۆرزه بنزهر یومورم غونو اونون آچیلان
قالان آغزینا ایلیشدیردی .

- سابر سن قالمیشدین - دئدی و حرصله قاپینی اؤرتدی .
یوموروق رجبعلینین ایکی قاباق دیشینی سیندیردی . کیشینین آغزی قانلا
دولدی ، صاحبنه دگن ضربه دن دیکسینن قوزو قورخولو باخیشلاريله اونون
گۆزلرینه ، توپ لکن سیره ک ساققالیندا ن سیزیلیب کوده کجه سینین دؤشونه
دامجیلایان قانا باخدی چیمچه شیرمیش کیمی فینخیردی .
رجبعلی باشینی آشاغی اگیب بیرا یکی دفعه توپوردو و قانین کسيلمه
دیگینی گؤروب ائوه دؤندو .

یوکندده دده - بابا دان قالما بیر عادت وارایدی . ایل بوللوق او -
لاندا ، زمی لرین ، باغلارین محصولو آشیب داشاندا کندلی لرین هامیسی
هامیادان توتמוש قارایا کیمی ، هامی کهنه خرمن یئری آدلانان یئره ،
گلر ، کیمی سی ده یه^(۱) ، کیمی سی چادیر قورار ، قویون کسن قویون ، توپوق و
جوجه کسن ده توپوق و جوجه کسر ، اؤزلری یئهر ، اطراف کتدلردن گلن مسا -
فرلری قوناق ائلییردی لر .

اوایل طبیعت کندلی لرین ایسته ینجه حرکت ائتدی ، قیشدا قار ایسته -
نیلن قدر یاغدیغی کیمی بهاردا دایاغیش و گونش آداملاری سئویندیردی .
ایللرله سویو قوروموش کوربولاقلارین گۆزو آچیلیب چاغلادی ، زمی لردنیز
کیمی دالغالاندی ، باغلاردا آقا جلارین میوه دولو بودا غلارینا دیرسگ وور -
لدو کندلی لر گۆزلرینه گۆنشی یانا - یانا محصولو زمی دن و باغ - دان
پیغیب ائوه گتیردی . اقولرین دامندا کی اوت تالارلاری اوجا داغلار بنزه -
دی ویا ییزین خوش بیرگونونده بوتون کندکهنه خرمن یئرینه پیغیش -
رجبعلینین ده یه سی شهر یولونون اوستونده ، بولاغین باشیندا ایدی .

نسا آروادین چاشدیغی اوجاغین اوستونده قازاندا یوزارتما بوشیردی .
رجبعلی ایچه ریده بالینجا سؤیکه نیب چای ایچیردی ، ده یه نین چول او -
زونده باش بارماقدان بیرآز اوزون بورما بوینوزو اولان قوچ کۆلگه ده ،
اوزانیب خمارلانیردی .

اوزاقدان تپه نین دیبیندن هامارا بیر آتلی چیخدی . رجبعلی استکانی
یواشجا زیریه قویوب یولادقتیله باخدی ، اولجه گله نین کیم اولدوغونو تانیما

بیلمدی. آتلی بیرو آریا خینلاشان کیمی تانییدی. او کبله هادی ایدی شهردن گلیردی.

— الهی، بئله عزیز گونده نه ایچون اونوسفره میزه گوندردین ؟

رجبعلی چیخیلماز وضعیتده قالامیشدی. او، نه ائل عادتینی پوزا بیلردی.

نه ده کبله هادی نی عزیز قوناق کیمی قبول ائتمک ایسته بیردی.

— کاش منیم ده یم، بوخارا بادا، بولون اوستونده اولما یایدی. اوره گیننده

سویله ندی و اوزوده بیلمه دن الینی آغزینا آپاردی، بارما غینی دوشن

دیشلری نین یفرینه سورتدو، اودیش یفرینی بارما غیله یوخلادیقما اوره گنده

کی دوگونو گۆینه بیردی.

کبله هادی گلیب چا ئدی. بولاقین باشیندا آتدان دوشدو. الیرینی، اوزو-

نو سرین بولاق سویوندا پودو و صونرا اوو جلا ییب ایچمک ایستیردی کی رجب -

علی اونا یا خینلاشدی. کبله هادی نین چادری خرمنین اوباشیندا ایدی. اما

عادتته گوره اومسافر سا ییلیردی ورجبعلی نین ده یه سیننی آددا ییب گئچه بیلمزدی

قوناقنی قارشیلایان رجبعلی اونون آتینی دا دیره گه باغلادی. ده یه یه

کئچیب دوشک سالدی. بالینج قویدو. کربلائی ده آغیر آددیم لارلا ایچهری

گیردی. بارداش قوردو کندن سوروشماق ایستیردی کی، رجبعلی نین اوجاق

باشینا قا چدیغینی گوروب سوسدو.

با یاقدان گؤلگه ده خمارلانا ن قوچ سن - کویه یفریندن قالخدی.

ده یه آغزینا گلدی. کروش قولقلارینی شکله ییب قونا قا دقتله باخدی و

وته ایسه حسن ائدیپ فنخیردی.

او، میدان آچما قا جان آتان آت کیمی الیرینی یغره چیریب باشی -

نی مغرور - مغرور یوخاری قالدیردی.

صونرا بیرنجه آددیم گئری چکیلدی و بیردن ایره لی سیجرا ییب باشی -

نی کبله هادی نین آغزینا ایلیشدیردی.

کبله هادی وای ! ده ییب دالی اوسته بیخیلدی.

سه رجبعلی اوزونو یئشیردی، اما گئچیکمیشدی. کیشی نین ایکسی

قاباق دیشی سینمیش، آغزی قانلا دولموشدی.

بزرسی درباره کتاب دده قورقود

(۵)

چهره " قاراجوق چوبان "

یکی از چهره های جالب توجه داستانهای دده قورقود، قاراجوق چوبان
نماینده زحمتکش است، نیرو و قدرت خلق در او جمع شده است، بطور کلی در
فرهنگ مردم آذربایجان چوبان به چاره اندیشی، قدرت و سخاوت معروف است
او رمز حرکت و فراوانی محصول است، در داستانهای عوام چوبان همواره به
کمک قهرمانان خسته میشتابد، آنها را سیر می کند، مشکلشان را چاره می جوید و
راه نشان می دهد.

چهره عمومی چنین چوبانهای در داستانهای دده قورقود، " قاراجوق
چوبان " است، در این داستانها چوبان چنین تعریف می شود :

" تو ای چوبان "

که با پیدایی آن سایه های غم فزای شامگاهان غسرق
تشویشی

" ای که هنگام نزول برف و باران، آتش گرمی می افروزی
تو ای چوبان، که ماست و خامه و شیرت فراوان است "

" قارانقو آخشام اولاندا قایغولی چوبان !
قارلا یا غمور یا غاندا چاخماقلی چوبان !
سودی، پنییری بول قایماقلی چوبان !

در داستان، دشمن پس از غارت خانمان " سالورقازان " برای به چنگ
آوردن ده هزار گوسفندی که قاراجوق چوبان پاسدارشان است حمله آورد، اما
قاراجوق چوبان قبل از آنکه دشمن سر برسد، سه تل سنگ روی هم انبار می
کند و فلاخن خود را برداشته آماده ی دفاع از ثروت ایل می شود، بازوی فلاخن
او از پشم سبزه تنیده شده، هریار سنگی دوازده منی پرتاب می کند او با
چنان قدرتی این سنگها را پرتاب می کند که پایه زمین بر نمی گردد و یا
اگر برگشت و به زمین خورد مثل گرد از هم می پاشد.

کوه "سرگیزتپه" در
نزدیکی کوه "قارا جوق"
در دشت میل آذربایجان
به اعتقاد مردم قبر "قارا -
جوق چوبان" در اینجا
قرار دارد .

(سنگهای فلاخن "قارا جوق"
چوبان "در دشت" کوه
"قارا جوق" در دشت میل .)
... از اعتقادات مردم .

دشمن نخست به قصد فریب چوبان به وی وعده خانی می دهد . تا مگر بدون
مقاومت تسلیم شود . اما در جواب با زقا را جوق چوبان می شنود که : از این همه
سلاح شما ترسی ندارم و به نیروی با زوی خود و با تنها فلاخنم در برابرتان خواهم
ایستاد . . . و هر چند در این نبرد دو برابر چوبان شهید می شوند اما او تا پایان
پیکار عقب نمی نشیند . حتی وقتی که سنگهای چوبان تمام می شود ، بزرگ و سفید و
خلاصه هر چیزی که دم دستش بود در فلاخن می گذاشت و پرتاب می کرد . با هر پرتابی او
دو سه نفر از افراد دشمن نقش زمین می شدند تا اینکه بالاخره نیروهای
خصم از دست قارا جوق چوبان مجبور به فرار می شوند .
بی تردید ، چنین قهرمانان نیرومندی پاسدار منافع ایل خواهند
بود . در پیکار با دشمن پیروز شده مردم را از خطر نجات خواهند بخشید .
به همین دلیل است که مردم قهرمانان را چنین پر قدرت و از جهت فکری
و بدنی نیرومند ترسیم می کنند . (۱)

(۱) - نقل و تلخیص از آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی

بررسی درباره کتاب دده قورقود

(۶)

چهره زن در داستانهای دده قورقود

چنانچه می دانیم در زمان شکل گیری داستانهای دده قورقود معیشت چاه درنشینان اوغوز برپایه اقتصاد شبنی استوار بود. در این شیوه تولید زنان در دامداری و صنایع خانگی نقش مهمی برعهده دارند و از اینرو مقام اجتماعی خاصی را حازند.

در داستانهای دده قورقود زنان بطور عمده مقام و مرتبتهی همسران را دارند. چهره ای آنان در این داستانها بصورت انسانهایی فداکار و مهربان، عاقل و باتدبیر، دلیر و قهرمان نقش زده شده است. زنهای دوست و همدست می عزیز برای همسرانشان هستند. چنانچه در داستان "دلی دومرول" همسر دومرول صادقانه حاضر است جان خود را به خاطر زنده ماندن شوهرش فدا کند. زنهای اغلب مشاورین خوبی برای همسرانشان هستند، بطوری که "دیرسه خان" در داستان دوم و "بگیل" در داستان سوم تنها بدلیل استفاده از نصایح مدیران زنانشان خویش از ورطه های هلاکت جان سالم بدر می پرند. در این داستانها زنان خواه بعنوان همسر و خواه بعنوان مادر بارها مورد ستایش قرار گرفته اند.

در مطالعه آیین باستانی اوغوز "شامانلیق" به خدای زنی بنام "اومای" بر میخوریم که حامی و حافظ کودکان است. این عقیده نیز صرف نظر از خرافاتی بودنش نشانگر مقام والای زن در میان جماعتهای اولیه اوغوز دارد.

وقتی جنگجویان اوغوز عازم میدان جنگ هستند درودا عبا همسران خود به آنها سفارش می کنند که: پس از مرگ من اگر دل بر کسی بسته بودی با او از دواج کن!

اما این همیشه مردان نیستند که جنگ میروند. "... تا ما را تالپوت رایس" در تاریخ سلجوقیان آسیای صغیر می نویسد: زنان این قوم در دوران زندگی اشتراکی و بادیه نشینی چادرنداشتند و هنگام بروز جنگ مانند مردانی به یاری پدران و شوهرانشان یا دشمن می جنگیدند و لی پس از آنکه

ترکان سلجوقی بر مسلمین فائق آمدند، خواه - نا خواه تحت تاثیر محیط جدید آنها نیز جا در به سر کردند و در حریمها عزلت گزیدند، و از آن پس از شوکت در فعالیتهای اجتماعی و رزمی محروم شدند و با قبول مذهب اسلام سن و عادات دیرین خود را فراموش کردند" (۱)

در داستانهای دده قورقود زناتی را می بینیم که شخصا "با دشمن درگیر شده، پیروز هم می شوند."

در داستان ششم "سلجان خاتون خاتون" یک تنه یا سواران دشمن می جنگد و تار و مارشان می کند.

در داستان دوم "بورلا خاتون" که اسیر دست دشمن گردیده به هر مصیبتی تن میدهد و در برابر مقتا صد پلید دشمن تسلیم نمی شود، همین قهرمان در داستان دیگری همراه با دلاوران اوغوز برای رهایی فرزندان از زندان به جنگ دشمن می نشاند و با افراد دشمن می ستیزد و با شمشیر خود آنان را از پای می اندازد، و سرانجام موفق به آزاد کردن فرزندان خویش می شود.

در داستان سوم "چیچک بانو" را می بینیم که بایک مرد مسابقه اسب دوانی و تیراندازی می دهد و حتی با او کشتی می گیرد.

نظری به مقدمه کتاب و خصوصیات فکری راوی داستانها

بدیهی است قبل از آنکه داستانهای دده قورقود بصورت مکتوب درآیند، این داستانها در ردیف ادبیات شفاهی خلق جای داشتند، حماسه دده قورقود که حاصل خلاقیت عاشیقهاست در طول قرونتمادی شکل گرفته اند و سینه به سینه و نسل به نسل منتقل شده اند در قرن نهم هجری دوازده داستان از این حماسه همراه با مقدمه ای که بوسیله مؤلف یا راوی به آنها افزوده گشته بود ظاهراً "تحت حمایت یکی از سلاطین آن عصر به رشته تحریر درآمد."

نیمه اول مقدمه اختصاص به توصیف صفات و اندرزهای دده قورقود دارد. مؤلف تعداد زیادی از ضرب المثلهای رایج در میان مردم را از زبان دده قورقود نقل می کند که برخی از این ضرب المثلهای هنوز هم بین مردم آذربایجان متداول است (۲).

اما آنچه که صحبت درباره مقدمه را ضروری تر می سازد، لزوم اشاره به

۱- تاریخ اجتماعی ایران، مرتضی راوندی جلد سوم ص ۶۵۶

۲- مراجعه شود به بخش بعدی.

شناختنی است که بین مقدمه و داستانهای دوازده گانه به چشم می خورد و چنین به نظر می رسد که مؤلف چون در تحریر مقدمه آزادتر بوده است، عقاید و نیات خود را بر متن آن تحمیل نموده است. چنانچه در اوایل مقدمه چنین آمده است: "... دده قورقود آتا می گفت: سرانجام با ر دیگر قبیلای "قایی" به قدرت می رسد و تا روز رستاخیز کس نتواند آنرا از دستشان بستاند."

و آنگاه مؤلف برای خوش آید امرای عثمانی اضافه میکند: "این همان قبیلای اجدادی عثمان است که امروز هم پایدار است." با یک نظر ساده می توان دریافت که بیشترین بار لغات و اسامی عربی متأثر از فرهنگ اسلامی مؤلف نیز در همین مقدمه کتاب و همچنین در دعا های تکراری آخر هر داستان متمرکز شده است.

در قسمت آخر مقدمه، در بحثی راجع به انواع زن (!) مؤلف چنین می نویسد: "... عاشیق از زبان دده قورقود چنین می گوید: زن ها چهار گونه اند یکی ستونی است که خانه را نگاه میدارد، یکی بلای خانمان برانداز است یکی همچون گویی است که همواره می گردد، دیگری زنی است که از هر چه بگوید بدتر است."

پس از این تقسیم بندی عجیب، غریب به توصیف هر یک از آنها می پردازد. درباره زن خوب اولی توضیح مختصری می دهد و خاطر نشان می سازد که او از سلاله حضرت عایشه و حضرت فاطمه است و آرزو می کند که چنین زنی نصیب او جاق خان گردد. پس از آن بسراغ بقیه زن ها می رود. آنان را که بنده شوهر خود نیستند و از اطاعت او و امر او سر باز می زنند به باد دشنام و ناسزا می گیرد و نفرینشان میکند. و به ویژه زن نوع چهارم را از سلاله حضرت نوح می خواند!

حال آنکه هنگام مطالعه خود داستانهای دده قورقود به هیچ وجه چنین برداشت تحقیر آمیزی نسبت به زن نمی آید. در این داستانها چنانچه در بخش قبلی دیدیم زنان نه چون گویی به هر طرف می گردند و نه خانمان بر اندازی می کنند. بلکه آنان از سویی به خانه و فرزندشان می رسند و شریک غم همسران خودند و از سویی دیگر دوشادوش برادران خود کار می کنند و در میدان نبرد به مقابله با دشمن بر می خیزند.

میرزا ابوالقاسم ضیاء العلماء

با اینکه از وقوع فاجعه عاشورای ۱۳۳۵ هجری قمری بیش از ۷۰ سال می‌گذرد ولی چون ظلم و ستمی که در آن روز تاریخی بر شهر قهرمان تبریز گذشته بسیار دلگداز و غم‌انگیز بوده هنوز هم شرح جنایات دژخیمان روسی از یاد افراد سالخورده زده شده و این فاجعه یکی از سنگین‌ترین و سیاه‌ترین حادثه‌های بوده که تاریخ میهنمان به یاد دارد. شرح رویدادهای این روز و روز بعدش که روسهای تزاری چه سياهکارهایی مرتکب شدند و در این روزها بهترین فرزندان مبارز و از جان گذشته را که حاضر نبودند در برابر زورگویان سرخم کنند از بین بردند، در کتابهای نوشته شده درباره تاریخ مشروطیت درج شده و این صفحات گنجایش شرح آنها را ندارد.

روز عاشورا ۸ نفر از جانبازان راه آزادی و حریت را که دوطرفه و صغیر علی مسیو، حسن و قدیر نیز در بین آنان بود، بعد از اینکه سه روز تشنه و گرسنه در زندان (روسها) مانده بودند بسر بارخانه آن روز تبریز (محل فعلی دانشسرای پسران) آورده و بدار آویختند. احمد کسروی شدت جنایت و حدت تاثیر آنرا چنین وصف می‌کند:

"هنگامه دلگداز بس سختی می بود. یکدسته مردان غیرتمندی را — دشمنان بیگانه در شهر خودشان به گناه آزاد می‌کشیدند و کسی نبود بداد ایشان برسد. مرگ سیاه یکسو و غم درماندگی کشور یک سو خدا می‌داند چه دل سوخته‌ای در آن ساعت داشتند."

در بین این افراد اشخاص معروف و مشهوری مثل زنده یاد ثقت الاسلام و شادروان شیخ سلیم بودند ولی بقیه شهدا که انسانهای از جان گذشته و افتخارآفرینی بودند تقریباً "ناشناخته مانده و آنطور که شاید و باید یاد از آنان نشده است، در حالیکه این قهرمانان مرد و مردانه جان خود را در طبق اخلاص گذاشته و در راه آزادی و بهزیستی هموطنانش نثار کرده اند یکی از آنان میرزا ابوالقاسم ضیاء العلماء تبریزی بوده که در عنفوان جوانی یعنی در ۳۵ سالگی همراه با ۷ تن دیگر از بهترین فرزندان جانباز یکه افتخارآفرینان این مرز و بوم پیوسته است.

میرزا ابوالقاسم ضیاء العلماء از علمای تبریز و در یکی از خانواده های بزرگ و نجیب آذربایجان چشم به جهان هستی گشوده بود، پدر و برادر بزرگ و هر دو لقب شمس العلماء بی داشتند، این جوان دانشمند یا اینکه داماد امام جمعه بود ولی نسبت به مشروطیت و آزادی ایمانی قوی داشت، وی فسردهی آگاه و با مطالعه بود که در عصر خود نسبت به خیلی از علوم قدیمی و فنون جدید اطلاعات عمیق و وسیع داشت و به زبانهای فرانسه و روسی تسلط داشت و قدری هم انگلیسی می دانست، اغلب علوم جدید از قبیل هیئت و جغرافیا را به طلاب علوم دینی تدریس می کرد، در زمینه ترجمه و نگارش نیز یدی داشت چنانکه کتابی موسوم به "سرگذشت فریگات" یا مسافرت شرق را از زبان فرانسه ترجمه و چاپ کرده بود. ناگفته نماند که فریگات کلمه ای است از ایتالیائی بمعنی نوعی کشتی بادبانی. شادروان ضیاء العلماء در زمینه جراید نیز فعالیت داشت چنانکه روزنامه "جریده اسلامیة" را وی منتشر می ساخت.

زنده یاد ضیاء العلماء از ابتدای مشروطیت از پیشروان این نهضت بود و در ۲۹ رجب سال ۱۳۲۴ هجری قمری از جمله اشخاص پیشگامی بود که در کنسولخانه انگلیس در تبریز گردآمده در این شهر اعلام آزادی کرده و امضای مشروطیت را از محمدعلی میرزا که ولیعهد بود خواستند. بعدها در این شش سال دوران نهضت، از ابتدا تا پایان دائما "درکارهای ملی و میهنی تلاش می کرد. حتی در روزهای محاصره تبریز در سال ۱۳۲۶ و ۱۳۲۷ قمری با آن که اهل سلاح نبود و از محترمین و شخصیت های برجسته مملکت بود، شخصا مسلح شده و از شهر خود در آزادی در برابر هجوم های رحیمخان چلبیانلو و اعین الدوله دفاع کرده و از خود شجاعت بی نظیری بخرج می داد. ولی بعد از شکست محمدعلیشاه و اعاده مشروطیت دوم وی ابداسلاح بدست گرفت. در روزهای انقلاب رئیس دادگستری تبریز بود که پس از اعاده مشروطیت نیز از طرّف دولت به ریاست کل دادگاه های استیناف منصوب شد و تا روز شهادتش در این سمت انجام وظیفه می کرد و ضمناً در سالهای پیش از شهادتش چند کتاب قانونی و حقوقی از زبان فرانسه به فارسی ترجمه کرده بود و می خواست آنها را به چاپ برساند.

شادروان ضیاء العلماء شخص بسیار موقر و مثینی بود و ابدا گمان نمی رفت که او را متهم بشورش کنند. چون در سه سال آخر عمرش بسیار ساکت و بی طرف

بود و هرگز مداخله‌ای ولو جزئی در رویدادهای اخیر نداشته و لذا در خانه خود
آسوده نشسته بود و ابداً احتمال نمی‌داد که کسی متعرض وی شود. همسرش چند
روزی پیش از این واقعه در گذشته بود و خودش مشغول ماتم و عزای او بود. کسیه
روسها بخانه‌اش ریخته و دستگیرش کرده و می‌برند. پس از سه روز نگهداری در
زندان، روز عاشورا با ۷ تن دیگر بسربازخانه آورده و اعدامش می‌کنند.
احمد کسروی در تاریخ هیجده ساله آذربایجان چنین می‌نویسد: "سوم
ضیاء العلماء را خواندند، شادروان از جوانی تن بمرگ نمی‌داد و دست می-
گشاد و به روسی با افسر سخن آغاز کرده می‌گفت: ما چه گناهی کرده ایم؟ ...
آیا کوشیدن در راه کشور خود گناه است؟ دژیمان دستهای او را از پشت
بستند و با زور بالای کرسیش بردند."

درباره شهادت شادروان ضیاء العلماء در کتاب "نامه‌هایی از تبریز"
نیز چنین می‌خوانیم: "در موقع اعدام وی بسیار باجرات حرکت کرده و نطق
های آتشینی بزبان ترکی و روسی ایراد می‌کرد، ابتدا با سردار قشون روس
که در سربازخانه حاضر بود، گفتگو کرده و گفته بود ما را بچه تقصیری می‌کشید،
اگر برای مشروطه طلبی است آیا بحکم محمدعلیشاه و از طرف او این کار را می-
کنید؟ و آیا محمدعلیشاه در سرکار راست یانه؟ سردار روسی گفته بوبلی
هست، ضیاء العلماء گفته بود اگر محمدعلیشاه هست ما را پیش او بفرستید،
او خود می‌داند ما هر چه بخواهد می‌کند، چون قبول نکردند و ضیاء العلماء
مأیوس شده و یقین بمرگ کرد، این شعر را خوانده و طناب بگردنش انداختند:
منصوروار اگر بکشندم سپای دارم مردانه جان دهم که جهان پایدار نیست
ضیاء العلماء را هم مثل سایرین پیش از اعدام خیلی زده بودند و در موقع
شهادت بنا به روایت کسی که دیده و گفتگویش را شنیده بود، رویش ورم بزرگی
داشت و از یک طرف برآمده بود. ضیاء العلماء یگانه فرزند مادرش بود و پس از
بعد از شهادت او، می‌گویند مادرش در حالت جنون بوده و بسیار بسیار بیقرار
بسی می‌کرده است."

بعد از شروع جنگ جهانی اول فشار روسها که به آذربایجان کم می‌شود و
سه سال در سال ۱۹۱۷ میلادی انقلاب اکتبر بساط حکمروائی تزارهای روس را در
می‌نوردد، اتباع روس در تبریز تغییر رویه داده و از بازماندگان شهدای
که بدست آنان شهید شده بودند شروع به عذرخواهی می‌کنند و حتی مراسمی نیز
ترتیب داده برای آمرزش روح شهدای دسته‌های مخصوص روانه آرا می‌گذا

آنان می‌شوند بعد از زیارت مقبره‌های آنها بخانه ضیاء العلماء می‌روند .
 احمد کسروی در تاریخ هیجده ساله آذربایجان می‌نویسد : "مرده ضیاء -
 العلماء را نهانی به عراق فرستاده بوده اند . مادرش نامه دل‌سوزی نوشته
 بود ، من یک مادری هستم که پیکره فرزند خود را در سردا رزیده و بادل افسرده
 و قامت خمیده لباس عزای فرزند و برادر خود را از تن درنیاورده ام من یسک
 مادر بلا دیده و ستم کشیده وقتی می‌توانم کسوت عزای خود و ایثار خود را از تن در
 آورم که هم مسلکان فرزندم در خانه در بسته ام پادی از من کرده دختران ضیاء -
 العلماء را تعزیت و تسلیت گویند به پاس این درخواست او در بیر -
 ون آمدن از سید حمزه والی و کارگزاران او را به خانه ایشان رفتند
 و به آن مادر دل‌سوخته چون در نامه مادر ضیاء العلماء اشاره ای نیز بشهادت
 برادرش شده لذا لازم دیدیم که درباره دایه ضیاء العلماء که نامش حاج محمد قلی
 خان بوده مختصری توضیح بدهیم . احمد کسروی می‌نویسد :

"این پیر سالخورده پای در میان مشروطه خواهان نداشت و گناه او جز
 این نبود که چون ضیاء العلماء را از خانه اش گرفتند و مادرش بی‌تابی می‌نمود
 این مرد را دل به خواهرش سوخت و همراه خواهرزاده اش رفت که از آگاهی
 بیاورد ، ولی چون بیاباغ شمال رسید روسیان دیگرهایش نکردند و می‌ان
 دیگران او را نیز بمیدان مرگ فرستادند . این نمونه از داستان داور است
 که روسیان می‌گفتند دارند . "درباره سرنوشت وی اینکه کار روسها چقدر زور
 گویانه درست بوده در کتاب "نامه‌های از تبریز" چنین می‌خوانیم : "او اکثر
 علاقه و محبتی که به خواهرزاده خود یعنی ضیاء العلماء داشت در موقع بردن
 ضیاء العلماء بیای داردنبال او افتاده و او را در آغوش کشیده می‌گفت نمی
 گذارم به تو زحمت و اذیتی بدهند و شهادت می‌دهم که توبه هیچ کاری دخالت نه
 داشته ای . چون بیای دارم می‌رسند . محمد قلی خان بنای التماس و الحاح و جزع
 و افزع از برای خواهرزاده خود می‌گذازد و نجات او را می‌خواهد که یک مرتبه خود
 او را نیز گرفته بدار می‌زنند . در صورتیکه او را نگرفته بودند ، بلکه بیای خود
 بدانجا رفته بود و با طرف توجه و سوءظن کسی نبود . حتی اغلب مردم او را نمی
 شناختند و بسیار از قتل او تعجب کردند . بر وایت بعضی از مردم وی را اشتباهی
 بردار می‌زنند ، یعنی او را بجای کریم نام ، برادر شیخ سلیم مرحوم که او نیز گرفتار
 بود بیای دار برده بودند اعدام کرده و کریم نجات یافته ، چون عده مقتولین را
 سالدهای ما موراجرای حکم شمرده و مطابق حکم ۸ نفر یافته ، باقیمانده را که
 کریم با شدرها کرده و رخصت داده اند و بعد معلوم شده که عوض او محمد قلی خان را
 که اتفاقاً "بخاطر خواهرزاده اش حاضر بود کشته اند ."

یوسف . ضیاء (دلخون)

یوسف ضیاء اردبیلین معاصر شاعری و گورکملی سیمالریندن دیر . ایشی عدلیه و کیلی اولوب ، حق یولوندا مبارزه یه قوشولماقلا ضعیف انسانلار - دان حمایت اقدیب وظالم لرله ووروشموشدور .

ضیاء خلق قایغوسیندا اولوب رحمتکش انسانلارلا همدردلیک ایشمیشد - یز . ۱۳۲۵ - نجی ایلدن صونرا کی ، ایران متفق لر طرفیندن اشغال اولدو ایشیزلیک ، چوره ک سیزلیک خلقی تنگه گتیریپ خصوصاً "آذربایجاندا یو - یوک ناراضیلیک نغوره تمیشدی . مرکزی حکومت ده خلقین شکایتینه اعتنا سیزلیقله باخیردی .

اوزمان ضیاء اورتا ثرینی شعرلری نین بیرینده بئله بیان ائدیور :
عجایب دؤوردور ، ذلتده قویموش فکر نان خلقی
آلوب تحت فشاره ، مشکلات بی امان خلقی

نه معدن وار ، نه ، کارخانه ، نه ده ایشیزلره بیرایش

سالوب بیکارزه لیک ، بیچاره لیک تنگه یان مان خلقی

اولوب مرکزده ایش تبعیض و خلقه اعتناسیزلیک

شکایت ائتمسه ، وارحق گر آذربایجان خلقی

ذاغیلسون آشیانی ، شهرین بیداد سپندیر سین

اولار کی ، بغیله ایسترلر قالا پی آشیان خلقی

ضیاء شعرینده (دلخون) تخلص ائدیور و آخار طبعه و اینجه دویغویا .

مالکدیر ، او ، غزل ، نوحه و اجتماعی شعرلر یازماقلا خلقین حسرت

و محبتینی جلب ائتمیشدیر .

ضیاء نین خلق آراسیندا شهرت قازانمیش غزللریندن بیرینی درج ائدیور

کئچن عاشیق لرین قبرین آچوب ماتم سرا گوردوم

گونوم هجريله کئچدی بختیمی دائم قارا گوردوم

جفا سین چکدی جانیم ، یاری غیره آشنا گوردوم

یشتیمز ، یار ، الی دلداره هرگز امتحان اولموش

کئچن عاشیق لرین قبرین آچوب ماتم سرا گوردوم

گؤگرمز، عاشقین قبری اگر یوزایل بهار اولسا
 بو، سری تربت سجنونه گشتدیم بر ملا گوردوم
 سوروشدوم بیستوندا، هر گلندن کوه کی نقلین
 هره بیر سؤز دئدی مبهم، کی، عکس مدعا گوردوم
 عجب کام آلدی خسرو، نامرادا ولدی نطجه فرهاد
 گولر، گوی، کوهسار آغلار عجایب ماجرا گوردوم
 یثتیشسه چرخ دواره الیم آلام خیبر اوندان
 نه دن، ای بیصروت یاری - یاریندن جدا گوردوم
 سالیب زنجیر زلفین بوینونا گشتدی خبرسیر تک
 گرفتارا ولدی، غم بولدی ولی غمدن رضا گوردوم
 انیسین عاشقین محنت یا زوییلار، مونشین خاله
 ازل گوندن طبیبین غم، جگر قانین غذا گوردوم
 خیالیم صفحه سینده چکدی نقشه عکس جانانی
 اونقشین چکدی عکسین اوندانقش قضا گوردوم
 سوروشما درس طبی بیلمه رم، هجروتنده اوستادم
 بو علمی هر کتابه مثیل ائدیپ من بی نوا گوردوم
 دولاندیم روزگاری تایمادیم بیراهل دل (دلخون)
 هزار افسوس، وقتیم ضایع و عمری فنا گوردوم

*** **

بیز طبیبه سؤیله دیم، ورویم، دوا سین لورمه دیم.
 محنت و درد و غمینه هیچ ائتمه سین لورمه دیم.
 بوجیه نین بر حقیقت، آشنایین لورمه دیم.
 هر کیمین چکیم جفایین برونایین لورمه دیم.

۱۸ - نجی عصر شاعری (نشاط) دن

سلام اولسون

سلام اولسون آذربایجان ائلینده
باغچاسینا بلبلونه گولینده
شاعر دشییر قربان اولسون بوجانیم
تکجه جانا گلیر منیم کمانیم

سلام اولسون آنا دوغما وطنه
آنادان دا مهرباندی او منه
یولوم دوشسه یا شادیغیم چمنه
توکه - توکه گوزلریمین یاشینی
قوجاقلارام توپراغینی داشینی

سلام اولسون او گلستان باغینا
اور قویارام - تورپاغینه تاغینا
گوز تیکرهم اوجا سهنهد داغینا
بیر دویونجا ایلیرهم اوپدرهم
گوزلریمله من اونا سو سپهرهم

داشت زالى بروسى تاي شكاو
مهرى نام دختری و سه گاو
"سنانى غزنوى"

قارى

نه ايران دا، نه توران دا، نه چين ده
بیر قارىچيق وارميش تكاو كندينده
و فرمه مېش سه تانوى آقا بىراتك
و فرميش ايدى گوزهل بىرقيز، اوچ اينك
او، باغچانين گولى، ائوين بزه گى
آدلانميشدى ازل گوندن مهرى
اوجا بويلو، ياشيل او سرو آغاچى
خسته ياتيب، تاپيلمادى علاجى
يازىق قارى اوره گيندن اوخلاندى
گونو- گوندن غم، غم اوسته قالاندى
توخونار كن گوزو قىزا آغلادى
قالما مېشدى عمرون دوزو، نه داندى
دئپيرلر كى، مو ايچر كن، دالاندا
بوز اينگين قالدى باشى قازاندا
چوق الله شدى، لکن قازان چيخمادى - يارديم ائدن، مشكل آچان چيخمادى
باشدا قازان اوزون ووردى ديوارا - قاچدى چوله، بىردشوكيمى قاب قارا
قارى گورجك اونو، اولدى هراسان - ائله بيلدى عزرائيل ديراو حيوان
دئدى اودم، دولاشار كن حيطى : - من دگيلم خسته، اودور مهرى
"اگرا ونون جانين لماق ايستيرسن - گل اينديجه نشان وئريم سنه، من"

بلا سيزكن، گولوم دئدى گليسنه
بلا گورجك، وئردى اولوم اليسنه
دوست او، دگيل سنه گولوم سويله سين
دوست او دوركى، جانين فدا ايله سين

+++++

دنیا ساحه غم دیر

گولشن عالمده، بیر گول وارمی بی خار اولماسین؟
هانسی بولبول دیر جفای خاردن زار اولماسین؟
گور موسمی بیر چیچک باغ فساده سولماسین؟
هانسی بیر نخل عمل وار دیر کی، بی بار اولماسین؟
گولسترین بیر «یوسلی» محسود اخوان اولمادی
هانسی بیر «یعقوب» دیر میچور دیدار اولماسین؟
آندیلار نار پلایه، حضرت «ابراهیمی»
وارمی بیر «یحیی» شهید تیغ غدار اولماسین؟
هانسی «موسی» گورمه دی ظلم و ستم «فرعوندن»
وارمی بیر «عیسای» جان بخشاکی، بی بار اولماسین؟
هانسی پیغمبر اولوب دیر چکمه سین یوزمین جفا
وارمی بیر «احمد» دچار طعن اشرار اولماسین؟
ای بسا سقراط کیم، نوش ائندی زهراب ممات
هانسی حکمت پرور اندیر دهرده خوار اولماسین؟
هانسی «سظافی» دیر او، کیم خلق تکلیف ائتمه دی
وارمی بیر «منصور» کیم زینب سر دار اولماسین؟
هانسی عاشیق دیر جهاندا غایب دیدار یار
وارمی بیر پروانه محو شعله ی نار اولماسین؟
وئرمه دی «فرهاد» چرخ بی وفا شیرینی
«هادیا» کیم دیر فنا ملکونده خونبار اولماسین؟

«فروغ آزادی» دن

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی آذری)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، کوچه پیدی شماره ۱۷

۶۴۵۱۱۷۱

تلفن ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال